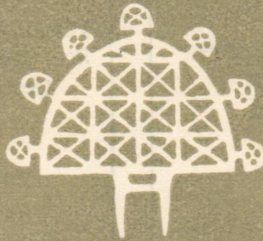
YENİ UFUKLAR

CİLT : 12
SAYI : 133

HAZİRAN
1 9 6 3

ÇAN YAYINLARI
arasında
Yeni Çıktı

1. Albert Bayet
B İ L İ M
A H L Â K I

Çeviren:
V. Günyol

Fiyatı : 5 Lira

2. Jean - Paul Sartre
Ç A Ğ I M I Z I N
G E R Ç E K L E R İ

Çevirenler :
S. Eyuboğlu
V. Günyol
2. Baskı

Fiyatı : 5 Lira

o

Çıkıyor
Franz Kafka
DURUŞMA

Çeviren :
S. Eyuboğlu
2. Baskı

Fiyatı : 5 Lira

YENİ UFUKLAR

Aylık sanat, düşün
dergisi
Kurucusu :
Orhan Burian

o

Sahibi :
Mihrimah Cemiloğlu
Yazı işlerini fiilen idare eden:
Oğuz Arıkanlı.
İdare yeri : Boyacı Ahmet
So. Nuribey Han, oda 4 - 02
Çemberlitaş - İstanbul

o

Yazışma ve Havale
adresi :
P. K. 1034
Galata — İstanbul

Abone:
Yıllık .... 12 TL.
Altı aylık .... 6 TL.

o

Bu sayıyı hazırlayan :
Turgut Cansever

o

Basıldığı yer :
Gün Matbaası
İstanbul

YIL : 1963 YENİ SAYI : 133

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜN DERGİSİ
Kurucusu :
ORHAN BURİAN

SUNU

Turgut Cansever

Yeni ufuklar'ın Toplum, Şehir ve Yapı sorunlarını özel sayısına konu almasını önemli bir olay sayıyor ve sevinçle karşılıyoruz.

Dar bir sınır içersinde yalnızca yönetim ve yasa konularının ele alınmasıyla toplum sorunlarının çözülemiyeceği artık herkesce biliniyor.

Yerleşme şehirleşme ve yapı sorunları üzerinde uzun bir süredir durulmadı veya yetersiz şikâyetlerle yetinildi.

Şehir ve yapının insanların hayatlarını çerçeveleyen insan hayatının ayrılmaz parçaları olarak değil basit spekülasyonların sonucu olarak ele alınması bu durumu yaratmış bulunuyor.

İnsana özel mevkiini, hayatını düzenlemekteki ve kendi kendini, çevresini yeniden şekillendirmekteki kültürü ve ahlâkı geliştirmedeki başarısı kazandırır.

Çevresini kendisi ve çağdaşları için onlara karşı sorumlulukları dolayısıyle ve ayni zamanda ileriki nesillere karşı sorumluluklarını da duyarak düzenlemek insan için bir borç ve ahlâki görev teşkil etmektedir.

Bu görev, toplumun bu gününü ve yarınını gözönünde tutarak, toplumun, ve insanların saadetini, insanların insan olarak gelişmesini sağlamayı borç bilerek insan ve toplum faaliyetlerini bu çerçeve içinde düzenleyerek yapılabilir.

İnsanlığın ve toplumun gelişmesi kazanılan imkânlara, bilgiye ve yaratılmış değerlere yenilerinin eklenmesiyle, bir başka deyişle ilk adımda yaratılmış değerlerin, imkânların ve bilginin korunması ve buna yenilerin eklenmesiyle sağlanacaktır.

Birbirine eklenecek gayretler ile ileriki çağların insanlarına içinde insanca yaşanacak bir çevre yaratmak yanında bugünkü insanların hayatlarını çeşitli spekülâsyonların amaçsız ve tek taraflı davranışların yarattığı şartlara tabiî kılmamak insanlara hakkettikleri bir hayat tarzını, barınma, çalışm ve kendiyle çevresini geliştirme imkânını sağlamak ödevi ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Her insanın bu en tabiî haklarını kullanması bugüne kadar hem kendilerince şuurla istenmemiş ve hem de bunu sağlamakla görevli olanlar tarafından gerekli olan yapılmamış ve konu pek dar teknik çevrelerin inhisarında kalmıştır.

Yeni ufuklar'ın özel sayısını insanların hayatlarını ve çevresini düzenlemeleriyle ilgili sorunlara ayırmasını bu alanda şuurun doğmasında önemli gelişmelerin önemli bir işareti sayıyor, minnet ve sevinçle karşılıyoruz.

o

TOPLUM, ŞEHİR ve YAPI SORUNLAR

Turgut Cansever

Durum :

Çeşitli problemleri çözmek zorunluğu karşısında bulunan memleketimizde bugüne kadar genel hukuk düzeni ile ilgili tartışmalar bütün diğer konuları perdeledi. İktisadî gelişmeyi düzenlemek ancak son bir kaç senedir ele alınmış bulunuyor.

İktisadî gelişmenin başarılı ve hızlı olması her vatandaş tarafından istenir. Herkes böylece bugün hissesine düşenden daha büyük bir kazanca ulaşacağını ve hayatını daha iyi düzenleyeceğini düşünmektedir.

Bugün hepimizi ilgilendiren iktisaden gelişme meselesinin başarılı bir çözümü ile ulaşılabilecek en iyi sonuç daha yüksek bir millî gelir seviyesini sağlamaya ve daha ileri bir tutumla da bu gelirin haklı bir şekilde dağılmasına dayanmaktadır. Bu gayeler yetersizdir.

Gelişme ve Hayatımız :

Artacak millî gelirle sağlanacak yaşama düzeninin özellikleri önemlidir. İkinci olarak Millî gelirin arttırılma çabası boyunca insanların yaşama düzeninin özellikleri üzerinde de durmak gerekir. Çünkü fazla gelirin ancak iyi kullanılması ile insanın insanca yaşama ve insan olarak gelişmesi sağlanabilir.

İnsan şahsiyetini kazandıracak çevresiyle ve toplumla şuurlu bağlantılar kurmasını sağlıyacak, varlığının şuurunu ve sorunluluğunu insana duyuracak dengeli bir yaşayış tarzının yaratılması ve insanın bir düşünce

dünyasını geliştirmek imkânına sahip olması zorunluğu ortadadır.

Dünyayı görüş tarzımız, inançlarımız ve yaşama düzenimizle fizikî çevremiz şehirlerin ve içinde yaşadığımız yapıların; evlerimizin biçimleri arasında sıkı bağlantılar vardır.

Şehirlerin veya yapıların biçimi ve düzeni, içinde yaşıyanları yöneltir ve böylece de yaşama düzenine biçim ve özelliğini verir.

Ferd ve toplum olarak hayatımızı ve geleceğimizi tesadüflerin karanlıklarına terketmek istemediğimiz takdirde şehirlerimizin gelişmesini ve yapı faaliyetini önemle ele almak zorumluğu ile karşılaşırız.

Şehirleşme

Çok eski bir kültürler zincirinin son halkası olmakla beraber memleketimiz bugün yeni bir şehirleşme safhasına girmek durumundadır. Halkımızın 3/4 ü halen köylerde yaşıyor. Gerçek bir iktisadî güce ulaşabilmek için gerekli olan sanayileşme, ziraatın kalkınması ve makinalaşması zorunluğu ile kısa bir süre içinde halkımızın şehirli - köylü oranı tersine dönecek ve şehirlerde yaşayan nüfus hızla artacaktır.

Şehirlerde yaşıyacak halkımızın hayatı ve mutluluğu şehirlerimizin düzenine bağlı olduğuna göre 20 - 30 sene gibi yakın bir gelecekte 30 milyona ulaşacak şehir nüfusunun mutluluğunu, insanca yaşamasını sağlamak üzere şehirlerimizi düzenlemek önemli konulardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Yapılar :

Yanyana gelerek şehiri vücuda getiren yaşama düzenini çerçeveleyerek yaratan yapıların biçimlendirilmesi de en az ayni ölçüde önemlidir. Yapılar bir veya bir kaç insan nesline hizmet ederler. Dolayısile her yapı yalnız bir neslin değil birkaç nesil insanının hayatını etki-

ler, ayrıca her yapı ortaya getirildikten sonra çevresindeki yeni yapıları da etkilediği için daha da fazla önemlidir.

Sorumluluklar ve Temel Meseleler :

Bu açıklamalar yapı ve şehirleşmenin yöneticilerine yüklediği sorumluluğun sonsuzluğunu gösteriyor. Memleketimizde, bugün gerek şehirleşmenin düzenlenmesinde gerekse yapı işlerinin yönetiminde bu sorumluluktan habersizcesine veya bu sorumluluğu hiçe sayarcasına davranılmaktadır.

Bu tutumun sonucu bugünkü şehirlerimizin perişanlığında ve yapılarımızın çirkinliği ve yapı işlerinin dengesizliğinde açıkça görülüyor.

Şehirlerin düzensizliği sayısız kültürel, sosyal, iktisadî yıkıntılara yol açmıştır.

Memleketin iktisadî gelişmesinin, sanayileşme ve makinalaşmanın bir zorumluluğu olarak hızlanacak olan şehirleşme hareketi meseleleri daha da artarak vahimleştirecektir.

Bu durumda: a) Mevcut değerlerin korunması. b) Mesken ihtiyacının mesken standartları arasındaki derin farkların giderilerek karşılanması. c) Kamu görevlerinin ve dengeli dağılışının sağlanması. d) Plânlı bir gelişmenin sağlanması karşılaşılan en genel meselelerdir.

Bu konuların çözümü idare, hukuk, teknik alanlarında önemli gelişmeleri gerekli kılmaktadır.

Tabiat ve Kültür Değerlerinin Korunması :

Memleketimizde şehirleşme ve yapı işlerine özel bir önem kazandırtan bir husus mevcut tabiat ve kültür değerleridir.

İnsanlığın en önemli kültür gelişmelerine sahne olmuş bir yer olan memleketimizde geçmiş çağların ve son olarak Osmanlı Kültür çağının geliştirdiği ve bize kadar

ulaşmış değerlerin korunması, insanlığa, topluma ve ileriki nesillere karşı ödevimizdir.

Tarih ve san'at eserleri, tarihî şehirler, hatıralar, şehir dokuları, tabiat anıtları veya sosyal amaçlara ayrılmış tabiat değerleri olarak özetliyeceğimiz bu değerlerden faydalanmak ve onları iyi bir şekilde korumak ve ileriki nesillere ulaştırmak gibi muvakkat ve özel bir imtiyaza sahip nesillerden birisi olduğumuzun bilinciyle davranmamız gereklidir.

Bütün gelişmelerin, bu değerleri en iyi şekilde korumayı ve bunlardan bugünün insanlarının ve ileriki nesillerin en iyi şekilde faydalanmalarını sağlamayı önemle göz önünde tutarak düzenlenmesi gereklidir.

Meselenin Ölçüsü ve
Plânlı devrenin zorunluğu :

Aşağı yukarı 30 milyonluk bir nüfus kitlesinin 20 sene zarfında şehirlere akacağı hesaplandığına göre 20 senede 6 - 7 milyon veya her sene 300 - 400.000 mesken ünitesi yapmak zorunluğuyla karşı karşıya bulunuyoruz.

Bu meskenlerin gerekli şekilde yapılmaları, çalışma yerleri, ticaret, kültür v.s. şehir alanlarının birbirine göre uygun şekilde yerleştirilmesi gereklidir. Birbirinden habersizce yürütülecek sektör çalışmalarının birbirine zararlı olacağı, hiçbirinin gerekli gelişme hızına ulaşamıyacağı meydandadır. Gerekli hız ve ahenkli bir gelişme ancak dengeli ve plânlı bir gelişme ile sağlanabilir.

Araziden Fayladanma ve
Şehirleşme :

İleride ulaşılacak olan dengeli bir arazi kullanış düzenini sağlamak yolundaki çabaların karşılaşacağı önemli zorluklar vardır. Bunların en önemlisinin araziden faydalanma şeklinde doğduğu söylenebilir. Her plân arazi kullanış düzenini (araziden faydalanmayı) tâyin ederken faydalanma yönünden bâzı hudutlamaları da berabe-

rinde getirir. Meselâ: Şehir plânlarında yeşil olan veya iskân dışı alan olarak tarif edilen bir alanda yapı yapmaya müsaade edilmezken az kesif iskân sahasında seyrek mesken yapımına, çok kesif iskân sahasında da kesif bir şekilde mesken yapımına veya ticaret sahasında ticarî tesisler, sanayi sahasında fabrikaların kurulmasına izin verilir.

Arazisi iskân dışı alanda bulunan kimse arsasından hiç bir kazanç sağlıyamaz. Bir süre evvel «iskân dışı» bölgede olup da, sonradan «İskân sahası» içine alınan bir arsa ise plânla gösterilen az veya çok bir faydalanma imkânı doğar.

Böylece, iki arsa sahibinden birisi arsasından hiç bir kazanç elde edemezken diğeri sonsuz kazançlar sağlıyabilmektedir. Açıkça görüleceği gibi plânla tanınan kullanış hakları ve sınırlamaları bâzı kimselere çalışma karşılığı olmayan servetler kazandırırken, öte yandan da başka kimseleri evvelce sahip oldukları imkânlardan bile yoksun kılmakta veya en azından benzer faydalanma imkânlarını başkaları için yok etmektedir.

Şehirleşme ile yeniden doğacak olan yeni arazi değerleri, 1980 senesine kadar, 1962 para kıymeti ile 25 - 30 milyar (25.000.000.000.—) TL. olarak hesaplanmıştır. Bu miktar İstanbul için takriben 7 - 8 Milyar TL. sıdır, Görüldüğü gibi hiç de ufak olmayan ve çalışma karşılığı olmadan şahıslara mal edilen bu yeni arazi değer artışından faydalanmak imkânı bugünkü plânlama yapı ve hukuk düzeni ile bâzı kimselere ayrılacaktır.

Şehirleşme ile artan arazi değerinin kaynağı gerçekte araziyi şehir arazisi haline getiren değişme ve hizmetlerdir. Bu hizmetler alt yapı tesisleri ile vesair şekillerde sağlanan kamu hizmetleridir. Böylece şehirleşmeyi mümkün kılmak üzere Belediyeler ve diğer kamu kurumlarınca yapılan yatırım ve hizmet masrafları ile doğan munzam arazi değerini kamuya ait olması gerekirken bu değerlerin bâzı şahıslarca gizli ve âdetâ haklı sayılan bir yolla sömürülmesine şehir plânlarıyla ve içinde bulunduğumuz eksik hukuk düzeni ile yol açıldığı görülmektedir.

Çalışma karşılığı olmayan kazançların kamu hakkı üzerinden sağlanması, kamunun sömürülmesi, kamu görevlerinin yerine getirilmesi gerekli malî kaynakların yetersiz duruma düşmesine sebeb olmakta ve memleket gelişmesinin temel şartı olan şehirleşmeyi geciktirmektedir.

Daha önemlisi bu şartlar altında plânlı gelişmenin imkânsızlaşmasıdır. Sahip olduğu arazi üzerinde kesif ve verimli bir kullanış tarzını gerçekleştirmek için bu mekanizmayı gören mülk sahiplerinin yaptığı baskının sonunda plânlı gelişmenin imkânsızlaştığı bilinen bir gerçektir. Memleketimizde Belediyelerin, Vekâletlerin en yüksek kademelerine kadar etkili olan, bir takım çıkarlar için yapılan baskılar sonunda şehirleşme ve plânlama anarşisi, arazi spekülasyonu en vahim bir ölçüye ulaşmış bulunuyor.

Plânlı bir gelişmeyi sağlamak için şehir toprağından çalışma karşılığı olmadan kazanç sağlamağa son vermenin ilk şart olduğuna inanıyoruz.

Kamu görevleri
Barındırma standartları :

Bina ve arazi spekülasyonu, yâni kamu görevlerinin gizli sömürülmesi, barınma standartlarının dengesizliğinin de kaynağını teşkil ediyor. Bu şartlar altında kamu görevlerinin şehrin yalnız belirli alanlarına yöneltilmesi ve yapı imkânlarının (malzeme, teknik, çalışma, v.s. gibi) da keza dengesiz bir şekilde dağılışı en vahim bir vakıa haline gelmiştir.

Bir tarafta hiç bir teknik çalışmadan faydalanamadan en ilkel şartlar altında, en dayanıksız malzeme ile en küçük ölçülerde insanların barınabilmek için yaptıkları perişan, su, elektrik, yol ve hattâ bir helâdan mahrum gecekondular, Gecekondu Mahalleleri, diğer tarafta yüzlerce m2 lik lüks yapılardır. Meselâ İstanbulda her sene yeniden yapılacak olan 30.000 gecekondu, hiç bir Belediye hizmetinden faydalanmıyan her sene şehre yeniden

yerleşecek olan 100 ilâ 150.000 kişi diğer taraftan bütün kamu görevlerinden faydalananlar.

Bir tarafta malî zorluklar içinde kıvranan kamusal kurumlar, öbür tarafta arazi spekülasyonundan milyonlarca liralık çalışma karşılığı olmayan kazanç, bu dengesizliğin, sömürmenin ve kamu faaliyetinden faydalanmayı tekele almanın açık sonuçları olarak beliriyorlar.

Bu duruma son vermek gerektiği inancıyla konut yapımında da en büyük ölçü ve maliyet sınırlarının konmasını şart görüyoruz. Konut yapımında modern tekniklerden standardizasyon «prefabrikasyon»dan faydalanmak için tedbirlerin alınması gerekiyor.

Spekülâtif yapı faaliyeti ve çevrenin niteliği :

Spekülâtif yapı işlerinin İmar plânı tatbikatını imkânsızlaştırmak yanında Yapı yapmanın, mimariyi ve dolayısıyla şehirleri kültürel yönden soysuzlaştırması da önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Spekülâtif yapı işinin bir diğer sonucu da en az sosyal ve kültürel tesislerden yoksun mahallelerin ortaya çıkmasıdır. Gerçekte daha vahim bir durum yapı standartlarının dolayısıyle sosyal grupların dağılış şeklinde sosyal dokunun teşekkül tarzında kendisini gösteriyor.

Spekülâtif amaclarla yapı yaptıranlar bu amaçlarının tabiî bir sonucu olarak ön plânda bu yapıları satmayı göz önünde tutmaktadırlar.

Satış kabiliyetinin esas alınması ise şehrin, insana insanlığını kazandıracak asil ve değerli bir parçası olmak yerine, gösterişli göz boyayıcı veya modaya uygun yapıların yapılması sonucunu yaratmaktadır.

Böylece meselâ, bugün İstanbul gibi dünyanın en büyük kültür merkezinde insanlık tarihi boyunca eşine az rastlanan seviyesizlik ve kültürsüzlük örneği bir mimarinin ağırbastığı görülüyor. Memleketimizde mal sahibinin gösteriş için veya daha fazla kazanç sağlamak için teknisyenleri veya sanatçıları basit bir araç haline getirdiğini görüyoruz. Bu durumu düzeltmek yolunda meslek topluluklari içinde harcanan çabanın, temel meselenin çö-

zümsüz kalması yüzünden başarılı olmadığı görülmektedir.

Yalnız bugüne değil, nesiller ve nesiller boyunca insanlara hizmet edeceği için yapıların ve yapıları meydana getiren teknik ve san'at adamlarının bugünkü kazanç güden amaçlarına veya mesnetsiz ve bilimsiz gösteriş heveslerine vasıta edilmesine elbette ki müsaade edilmemelidir.

Yapı işlerinin toplumun ve insanların bugünkü ve ileriki ihtiyaçlarını, meselelerini göz önünde tutarak kamu adına bir teknik ve san'at işi olarak yürütülmesi gerektiğine inanıyoruz.

Mesleki Çalışmalar :

Bu husus mimarlık işlerinin bugüne kadarkinden ayrı bir yönde düzenlenmesini gerekli kılıyor. Bir taraftan yukarı seviyeli bir standardizasyonu yaratacak seçkin bir mimar heyetinin çalışmasını, diğer taraftan başarılı mimarlık çalışmasının değerlendirilmesini, sanat ve teknik bakımından başarının iş verme düzenine esas kılınmasını sağlamak gerekiyor.

Doğru geliştirilmiş bir standardizasyonun hem mimarinin seviyesini geliştireceğini ve hem de şehirlerimizin ifade bütünlüğünü sağlamaya yardım edeceğini göz önünde tutmalıyız. Mesnetsiz ve seviyesiz bir çeşitliliğin yerini bütünlük içinde çeşitliliğe bırakması sağlanmalıdır.

Ayrıca memlekette bugünkü tek tek yapı plânlamak ve her yapının ayrı ayrı detaylanması şeklinde mimarlık çalışması sürüp giderse, bugünkü mimar sayısının ihtiyacı karşılamıyacağı da açıktır. Ancak standardizasyon mesken yapımını mahalle ölçüsünde plânlanması prefabrikasyon mesken yapımını mahalle ölçüsünde plânlanması prefabrikasyon gibi usullerin uygulanmasıyla memleketin mimarlık yönünden hizmet ihtiyacı karşılanabilecektir.

1962 yılında mevcudun % 7 si kadar mimar dış memleketlere çalışmaya gitti. Mimarların ve diğer plânlama ve

yapı teknisyenlerinin memlekette çalışmalarını mümkün kılacak çalışma düzeninin kurulması gereklidir.

Böylece yapı işlerinin, şahısların geçici ve birbirleriyle çatışan ilkel seviyeli istekleri yerine insan çevresine verilecek biçime göre, ciddî araştırmalardan elde edilecek temel düşüncelere kültürel amaçlara göre yürütülmesi ve düzenlenmesi sağlanabilecektir.

Şehir plânlaması ve plânlama teşkilâtı, ancak böyle bir düzen içindeki yatırım imkânları ile ihtiyacı karşılayabilecektir.

Şehir plânlaması ve Plânlama düzeni :

Yapı işlerinin böyle bir niteliğe ulaşması için şehir plânlamasının da vukufla yapılması gerektir. Yakın zamana kadar seviyesiz bir ticaret alış verişi gibi yürütülen ve en ucuz fiata yapanlara verilen şehir plânlarının veya en ilkel bir arazi spekülâsyonuna vasıta haline gelen plânlama, plân değiştirme gibi işlerin yep yeni bir karakter kazanması gerekmektedir.

Şehirlerin fonksiyonel düzenlenmesini Bölge ile ilişkilerini şehrin sosyal iktisadî ve fizikî yapısını gelecek sosyal, iktisadî gelişmelerin yaratacağı ihtiyaçları hesaba katmadan yapılan ve esasında yalnızca arazi ve yapı spekülasyonuna basit bir vasıta durumunda olan şehir plânlamasına son verilmelidir. Sosyal, iktisadî yapının realitelerine dayanan bir plânlama çalışması geliştirilmelidir. Bu şart plânlama çalışmasını yürütenlerle araştırma yapan Üniversiteler ve diğer raştırma yapan organizasyonlarla derin bir iş birliğini zorunlu kılar.

Şehir plânlamasının İktisadî gelişmeyi mümkün kılacak sanayileşme ve şehirleşme hareketlerini düzenliyecek mesken ihtiyacını en düzenli ve âdil bir şekilde çözecek ve insan hayatına değer ve mâna kazandıracak, mevcut kıymetleri koruyacak şekilde yönetilmesi ilk önemli hedef olarak kabul edilmelidir.

Şehir plânlarının Devlet Plânları ve Bölge plânları bağlantılarının kurulması ve statik değişmez belgeler yerine plânlamanın gelişen şartlara göre yönetilen bir iş

haline getirilmesi plânlama düşüncesinin bir zorunluğudur. Bu zorunluk bugün yapıldığı gibi (Belediyeler İller bankası ve İmar İskân Vekâleti bugün şehir plânlarını sipariş ederek yaptırmaktadır) Plân elde etmek üzere plân siparişi yapmayı değil, şehrin plânlamasını yöneltecek organları kurmayı gerekli kılar.

Şehir plânlamasına genel temel olacak Bölge plânlamasının çok yavaş geliştiği ve bugün Türkiyenin ancak 12 bölgesinden yalnız birisi için kurulu bir teşkilâta sahip bulunduğu mâlûmdur. Bu teşkilâtın da halen yalnızca bölgenin 1/3 kadar bir tali bölgenin Doğu Marmara Tali bölgesinin plânlamasını yürütebildiği hatırlanmalıdır.

Memleketin hiç bir köşesinde şehir plânlamasının, Bölge plânlamasına bağlanarak yürütülmesi için gerekli olan yapılamamamaktadır. Bölge plânlarının ve şehir plânlarının nasıl tamamlanacağını gösteren hiç bir program yoktur. Beş senelik kalkınma plânında 800 Türk şehir ve kasabasında 500 ünün plâna sahip olduğu 300 tanesinin de plânlanmamış olduğu zikrediliyor. Bu sayılar tamamen aldatıcıdır. Çünkü mevcut plânlar yukarıda söylendiği gibi yetersiz ve hattâ zararlıdır. (Not: I)

Aşağı yukarı bütün Türk şehirlerinin ve kasabalarının yeniden plânlanması ve bütün memlekette Bölge plânlanmasının yürütülmesi için gerekli organizasyonun geliştirilmesi en acil bir problemdir. Böyle bir organizasyonun Bölge plânlama organları, bunlarla iş birliği yaparak veya Bölge plânlama organlarının bir uzvu olarak çalışan bölgevi şehir plânlama organlarından kurulacağı düşünülebilir. Böylece şehir ve Bölge plânlaması araştırma çalışmalarının her iki kademe için bir arada yürütülmesi daha da önemli bir sonuç olarak Bölge ve Şehir plânlamasının ve tatbikatın bütünlüğü sağlanmış olacaktır

Plânlama Personeli :

Bölge ve şehir plânlamasının bütün memleket ölçüsünde rasyonel, düzenli ve programlı bir şekilde yürütül-

mesi bir düzen meselesi olduğu kadar yeterli teknik personel meselesidir de.

Memleketimizde özel plânlama ihtisasına sahip yalnızca iki plâncı görevli bulunmaktadır. Takriben 20 plâncı memleket dışında çalışmaktadır.

Bu durum: a) Plânlama çalışmalarının başlatılmamış b) Fizikî plâncılık mesleğiyle halâ mimarlığın, mühendisliğin veya iktisatçılığın farklarının anlaşılmamış c) Plâncıların çalışma imkânı ve metodu hususundaki görüşlerinin yetkililer tarafından halâ kavranmamış olmasından ve d) Plâncılara çalışma imkânı verilmesinden doğmuştur.

Bu şartlar altında memleket ihtiyacını karşılayacak sayıda Bölge ve şehir plâncısının yetişmemiş olması tabiîdir. Diğer taraftan on seneden fazla bir süre boyunca plâncı yetiştirmek için yapılan hatırlatmalar da hiç bir vakit ciddiye alınmadı.

Bugün bile bu maksatla hazırlanmış bir program yoktur. Bölge ve şehir plânlamasını yürütecek plâncıların yetiştirilmesi en önemli bir devlet görevi olmaktadır. Üniversitelerimizin plâncı yetiştirmek için gerekli işbirliğini yapmaları ve plânlama eğitimin bir an evvel en yüksek bir seviyede başlatılması gereklidir. Plâncılar için, ayrıca çalışma yoluyla eğitimin önemi göz önünde tutulmalıdır. Ziraat dışındaki bütün yatırımların şehir plânlarına göre yapılacağı memleket nüfusunun en büyük kısmının kısa bir süre sonra, şehirlerde yaşıyacağı düşünülürse şehirleri ve bölgeleri plânlamak için memleketin en seçkin gençlerinin plâncı olarak yetiştirilmesine sarfedilecek hiç bir gayretin fazla olmıyacağı da meydandadır.

(Not: 1) — Prof. Oelsner, 1943 - 1948 seneleri arasında Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümünde verdiği derslerde «Bütün Türk Milleti Belediyelerin kasalarındaki imar plânlarının tatbik edilmemesi için dua etmelidir. Zira bu plânların tatbik edilmesi halinde uğranılacak zararın ve tahribatın altından Türk Milleti edebiyen kalkamıyacaktır.» derdi. Prof. Oelsner'in bu ikazının doğruluğu bu plânlara göre yapılmış tatbikat ile sabittir.

OTURUM

Bu oturuma katılanlar: Akçura, Tuğrul (Mimar); Anday, Melih Cevdet; Cansever, Turgut (Mimar); Eczacıbaşı, Şakir, Eyuboğlu, Sabahattin; Kazgan, Gülten (İktisatçı); Kazgan, Haydar (İktisatçı); Günyol, Vedat; Özdeş, Gündüz (Mimar).

S. Eyuboğlu. — T. Cansever'le bir Ankara seyahatinde konuşuyorduk. Kendisi mimar arkadaşları ile toplum, şehir, yapı sorunları üzerinde çalıştıklarını, yazdıklarını ve fikirlerini bir kitapta veya bir dergide yayınlamak istediklerini söyledi. Bunu nasıl yayınlayacaklarını düşünüyorlardı. Dergi yayınlamanın kitap satmanın zorlukları mâlum. Ben kendilerine bir teklifte bulundum: **Yeni Ufuklar**'a baş vuralım, dedim. Bir özel sayı yapsın, mimar arkadaşlar bu özel sayıyı yazıları ile doldursunlar. Teklifimizi Vedat Günyol çok uygun karşıladı. 2 aylık hazırlıktan sonra bugün burada bu sayının esas yazısını hazırlamak üzere toplanmış bulunuyoruz.

Özel sayıda **Toplum, Şehir ve Yapı** ile ilgili çeşitli sorunlar, çeviriler, telif yazılarla ele alınmış bulunuyor. Şehirleşme olayından hareket edilerek, mesken, toprak politikası, plânlama, eldeki değerleri koruma, ortak değerlerden faydalanma ve yapı konuları ile şehir ve yapı sorunları ele alınmış bulunuyor.

Şimdi, Turgut Cansever'in hazırladığı bu toplantıda üzerinde duracağımız sorunları açıklıyan **Toplum, Şehir ve Yapı Sorunları** adlı yazıyı okuyalım, görüşleri tesbit edelim. (Yazı okundu).

H. Kazgan. — Bu teknik bir yazı, ve Hal çarelerini

de ortaya koyuyor. Arkadaşlarla birçok hususta beraberiz. Yalnız bilhassa finansman bakımından meseleler kâfi derecede açıkça ortaya konmuş değil. Şehirleşme masraflarının karşılanabilmesi için gerekli iktisadî tedbirleri düşünebilmek ve bilhassa bugünkü hukuk düzeninin bu iktisadî tedbirlerin geliştirilmesine imkân verip vermediğine bakmak gerek. Şehirleşmenin arazi üzerinden çalışma karşılığı olmıyan kazançlar sağladığı söyleniyor. Bugünkü sistem içinde bu yalnızca burada olmuyor. Her sahada aynı şey var. Yalnız şehirleşmenin getirdiği gelirleri vergilemek bir dengesizlik yaratıyor. Vergilemeyi yalnız bu sektöre değil bütün sektörlerde yapmak gerek. Dolayısiyle bu bir hukukî mesele oluyor. Yolla şehirleşme masraflarının ve kamu hizmetlerinin karşılanması mümkün bile olsa yalnızca bir alanda böyle bir tedbir almak bence imkânsızdır.

G. Kazgan. — Bence mümkün olduğu nisbette gelirleri massetmek ve böylece kamu hizmetlerini karşılamak bilhassa arazi ve gayrimenkul alanlarında kolay. Böylece kamu hizmetleri karşılanacak ve Şehirleşme düzenleneceğine göre bu dengesizliği de hoşgörmeli.

Mal sahiplerine sağlanan menfaatler rant değil. Yapılan kamu hizmetleri var ve arsa değeri bu hizmetler dolayısiyle artıyor. Bir de arz ve taleb nisbeti dolayısile artan değerler var. Şerefiye yoluyla kamuca yapılan hizmet dolayısiyle değer artışlarını tam olarak kamuya maletmek mümkün.

T. Akçura. — Rant meselesinde ilk olarak tanımı ele almak lâzım. Kapitalist bir rejim içinde de arazi ticaretinin diğer ticaretlere göre özelliği var.

Bâzı ticaret şekillerinin olumlu etkileri olduğu düşünülebilir. Buna karşılık arsa ticareti hareket noktası olarak olumsuz etkileri olan bir ticaret şekli. Meselâ bir nevi hava ticareti gibi birşey. Ya parayı verirsiniz ya da nefes alamazsınız demek gibi. Yâni kaçınılamıyan ve yerine başkasını koymaya imkân olmıyan bir şeyin ticareti. Arazi ticaretinin ikinci bir özelliği de en kapitalist ülkelerde bile arazi gelirlerinin şerefiye, rusum veya vergi şek-

li ile olsun Kamuya geri alınması. Yegâne arazi sahibi olmasa bile büyük arazi sahibinin kamu olması yolunda da bütün dünyada bir tutum var. Ayrıca arazi ticaretinden sağlanan kârların açıkça yüksekliği görülebiliyor. Harp sırasında ekmek ticareti veya un ticaretinde gayet zecri tedbirler alındığını hepimiz hatırlarız. O zaman bu tedbirler ekmek ticareti yüzünden kimi insanların aç kalması tehlikesi ortaya çıkıyordu. Ayni şekilde arazi ticareti sonucunda büyük kârlar olduğu, bu kârları yapanın kârın doğuşuna hiçbir şekilde katılmadığı ve şehri dağıtmak, kamu hizmetlerini güçleştirmek her nev'î inşata ve gelişmeye mâni olmak gibi olumsuz etkiler çıktığını görüyoruz. Sağlanan kârlar normal hudutların çok dışında. Herhangi bir ticarette kâr nihayet % 10 - 20, 30, 50, 100, fakat arazi ticaretinde kâr ölçüleri bu hudutları tamamen aşıyor. Alınan bir plânlama kararı ile arazi fiatı bir sene içinde meselâ 100 misline çıkıyor. Dolayısiyle arazi ticaretinin normal bir ticaret anlayışı içine konulmaması ve dolayısiyle bâzı özel çarelere başvurulması lâzım.

H. Kazgan. — Söyledikleriniz doğru. Fakat bir de sistem meselesi var. Sizin bir vergi sisteminiz var. Toplumda bunun en çok yankı yapan kısmına en ufak bir tesir yapamıyorsunuz. Son olaylarla görüldü. Ücretlerin satınalma gücüne tesir eden Vergi yükünü biraz düşünebilmek için sarfedilen bütün gayretler boşa çıktı. Toplumun gözü bundaydı ve toplumun en hassas olduğu bu noktada bile hiçbir netice alınmadı. Bence arsalar üzerindeki kazançlar görünüyor. Halbuki gizli kalmış kazançlar var ve milyonerler arazi spekülâsyonundan türedi zannetmeyin. Asıl milyonerleri diğer spekülâsyonlar yarattı. Ve bunlar esas kazanç yollarında rizikolar doğunca araziye kaydılar.

G. Kızgın. — Meseleye enflâsyondan girmek gerek. Toplumdaki aktif değerler arasında enflâsyondan dolayı dengesizlik ve kaymalar çıkıyor. Bizde Esas kayma değerini muhafaza eden aktiflerde oldu. Türkiyede enflâsyon içinde değerini muhafaza eden ve arttıran aktifler de binalar ve toprak idi. Fertler ellerinde bina ve toprak yeri-

ne tuttukları değerleri tasfiye edip bina ve toprağa yatırdılar. Bence enflâsyon olmıyan bir toplumda arazi spekülâsyonu daha az olacaktır. Enflâsyon devresinde vergi sistemi bu tip spekülâsyonu önleyici değil teşvik edici idi. İyi bir vergi sistemi ile bu itp spekülâtif temayüller önlenebilir. Veya satış gayesiyle yapılan binalar ağır sermaya vergisine tâbi tutulurlarsa yine bina spekülâsyonu frenlenebilir. Yâni gerek enflâsyon gerekse vergi politikasının eksikleri şehirleşmenin bugünkü duruma gelmesine sebep oldu. Onun için mesele sade plânlama ile bitmiyor. Önce şehir plânını aksatan iktisadî olayları sağlam esaslara bağlamak gerek.

Cansever. — Meseleyi ortaya koyarken gayemiz çıkış yollarının neler olabileceğini araştırmaktı. Burada akla iki şey geliyor. 1) Genel düzenin değiştirilmesi. Bu düzen bir ölçüde değiştirilebilir. Bir ölçüde kapitalist sistem içersinde bir iktisadî politika takip edilir. Bu iktisadî politika böylece tatbik edilip enflâsyon önlense bile batının geçen asır içinde sağlam bir iktisadî gelişme yapmış ülkelerinin karşılaştığı meselelerle karşılaşılır ki onlar da şehirlerde arazi üzerindeki ferdi tasarruf düzeninin tahribatını sonuna kadar görmüş bulunuyorlar. Bu durumda da arazi üzerinde kontrol kurmak için hangi vasıtalar yeterli olabilir? sorusu doğar. Meselâ yalnızca vergilendirme yetebilir mi? Veyahut vergilendirme ve şerefiyeyi beraber kullanabilir miyiz? Batı memleketlerinde 1. nci Dünya savaşından sonra hukukî temel değişikliklere götüren bir husus toprak üzerinde faydalanma hakkının esas olması değil kullanmaya müsaadenin esas olduğu düşüncesine Türkiyenin ulaştırılması gerekiyor. Bu hukukî anlayış Birinci Dünya Savaşından sonra Almanya'da tamamen kapitalist oluş içersinde geliştirilmiştir.

Diğer taraftan kapitalist iktisadî düzen içersindeki İsviçre gibi bir memlekette şehir gelişmesini düzenlemek üzere şehir toprağını Belediyelere maletmek amacıyla 80-90 senedir devam eden bir emek mevcuttur. Acaba memleketimizde bugün memleket nüfusunun 1/4 ü 7 milyon kişi şehirlerde yaşarken 20-30 senede şehirlere 30

milyon insan yerleşeceği ve mevcudun 4 misli bir şehir nüfusu doğacağı düşünülürse bu yeniden teşekkül edecek şehir alanlarında arazinin kamuya mal edilmesi tamamen demokratik ve kapitalist bir düzen içinde bile mümkün olmaz mı? Bu hususta bir teklif Bölge plânlama'sı tarafından yapılmış bulunuyor. Diğer taraftan bir «Arazi ofisi» kurularak bugün boş olan kır ve tarla olan toprakların tarla kıymeti ile satın alınması, şehirleşmenin bu alana yöneltilmesi, kamunun toprak piyasasında bir taraf olarak araya girmesi pek etkili olabilir. Bu usul pek çok ülkede tatbik ediliyor. Son olarak Torino'daki tatbikat «Forum» dergisinde yayınlandı.

II. Kazgan. — Fakat onlar nasıl tatbik edildiğini yazmıyorlar. Bütün hata da orada zaten. Torino'da toprağı rayiç değeri ile satın alıyorlar. İstanbul'da civar araziyi satın almak isteseniz, ne ile alacaksınız. Belediyenin bugün bunu almasına imkân yok. Devlet bütçesinden para alacaksınız. O zaman Antep şehri gelişmeyecek mi? Yahut İzmir aynı oranda Devlet bütçesinden bir tahsisatın kendisine ayrılmasını isteyecek. Bunu yapmadığınız takdirde İstanbul şehri diğer şehirleri sömürmüş olacak. Sosyal adaleti çiğnemiş olacaksınız. İstanbul diğer şehirlere göre daha kolay gelişecek. Devlet bütçesi bölünemeyen fayda yâni bütün vatandaşlara eşit fayda yaratması gereken bir kaynaktır. Dolayısiyle İstanbul için yaptığınızı bütün şehirlere nüfus oranlarına göre dağıtmanız gerekir. İtalyanlar bunu Torino'da böyle yapıyor. Belediye Bono çıkarıyor. Bonoyu % 3-4 faizle satıyor. Piyasası var. Sosyal adet zedelenmiyor. Menderes zamanında başlayan Devlet bütçesinden para çekmek usulü, sosyal adaleti ençok zedeleyecek şey. Bu sebepten, bu gelişmeler için siz bu dediğinizi yapamazsınız. Para lâzım. Bir de oraları hangi değerden alacaksınız? Bu da ayrı bir konu. Bugünkü hukukî düzen içinde tapuya yazılı kıymet üzerinden satın alamazsınız. O zaman Anayasa mahkemesi bunu bozar. Piyasa rayicinden daha düşük fiatla kamu zoru ile arsa satın alamazsınız. Torino'da olduğu gibi piyasadan % 3-4 faizle para bulup bununla arsaları rayiç değeri ile sa-

tın alabilirsiniz. Torino Belediyesi parayı İsviçrede % 1 faizle bulup toprağı sahibinden rayicinden satın alıyor. Yâni bizim bunu araştırmamız gerek. Belediyeye bu yetkiyi verelim, ama nasıl verelim.

G. Özdeş. — Yalnız Şehircilik tarafından Haydar Beyin bundan evvelki konuşmalarına iştirak ediyorum. Zaten bu hususta fikir birliği olmamasına imkân yok. Kamu adına toprak üzerinde bir müdahale yapılmasına muarız olmak için şahsî menfaatini gözeten toprak sahibi, o da çok fazla menfaat düşkünü olmak gerekir. Her toprak sahibinin de toprak üzerindeki hakların bugünkü değeri içinde yürütülmesine razı olacağını zannetmiyorum.

Devlet parasının bir şehre sarfedilmesinin çok mahzurları var. Belki İstanbul için o tarzda birşey yapılamaz. Nitekim yapılanın halâ zararlarını görüyoruz. Gidişin gidiş olmadığı toprağın bu şekilde başıboş bırakılamıyacağı da bir realite. Tuğrul Akçura'nın dediği gibi ben de toprak meselesini diğer ticarî faaliyetlerden ayrı görenlerdenim. Diğer ticarî faaliyet şekilleri içinde çok anormalleri bulunabilir fakat toprak hakkındaki meseleler çok açık gözle görünür durumda. Biraz evvel söylendiği gibi 100 misli kâr getiriyor. Diğer ticarî faaliyetlerin içinde anormali dahi olsa yine de genellikle usullere bağlı olduğunu sanıyorum. Anormal haller mahkemeye intikal etmesi gereken hadiseler. Toprak işi öyle değil. Adetâ meşru bir spekülâsyon. Halbuki normal ticarî faaliyet gibi veya onun dışındaki para düşmesi on senede iki misli mi oluyor? Hayır. Senede 10 misli, 100 misli oluyor. Evvelâ başıboş giden bu anormal fiat artışı durdurulmalıdır.

Bu yazıda mutabık olduğum tarafları saymak istesem vakit onunla geçer. Öyle değil de benim için vazıh olmıyan noktaları söyliyeyim. Ben toprak meselesinin fevkalâde bir şekilde ele alındığını, fakat çaresinin biraz muğlak olduğunu düşünüyorum. Hattâ Haydar Beyin söylediği gibi vergi işi okadar sarih değil. Sarih olmasını istiyorum. Çünkü yazıda «halledilmeli» deniyor. Şimdi plânlamadan dolayı kıymetlenen bu kıymet artışını kamuya nakletmek diye söyliyemiyeceğim. Çünkü İngilterede-

ki tatbikatı tam başarısızlık oldu ve durduruldu. Ben açıkça başka devletlerin yaptığı, şimdi İsraelin başvurduğu, İsveçin yaptığı gibi projesi ve vergi meselesi ve bunda da plânlamanın toprağın değerlerini arttırmasına da lüzum görmüyorum.

Çünkü bâzı yerde değeri plânlama arttırmıyor doğrusu. Meselâ Londra asfaltının sol tarafı Belediye hududu içi, sağ tarafı dışı idi. Plânlamanın da dışı idi. Plânlama ne olursa olsun buranın kıymeti arttı gitti. Ve üstelik orası için halâ plânlar da tamamlanmamış olduğu için fiatlar artmadı mı. Sonra plân yapıldığı zaman artıyor ve kamu hizmetlerini yaptığınız zaman bu artışı biz alalım diyoruz. Kamu hizmetini götüremiyoruz, doğrusunu isterseniz. Gene artıyor. Kamu hizmetini, yolu, kanalizasyonu, elektriği yapmasanız su getirmeseniz de kıymet artıyor. Bu anormal artış sadece plânlama ve kamu hizmeti ile değil onun dışında bile oluyor. İş öyle bir kangren olmuş ki, yürüyüp gidiyor. Böyle olunca meselâ boş duran arsalardan vergi almak teklifi çarelerin en büyüğü gözüküyor. En büyüğü o. Plândan kıymet artışından vergi filân İngilterede tam bir çıkmaza girdi. Boş duran arsadan vergi. Bu kâfi tâbiî. Şehir dışlarındaki 300, 3.000, 30.000 hektar arazilerin durdurulduğunu bilmiyormuyuz. Sonra Haydar Bey arsa spekülâsyonundan zengin olan kaç kişi var dedi.

Nişantaşı'nda bile çürük diş gibi durup da sahibinin satmıyacağım da satmıyacağım diye inattettiği 10 sene evvel 10 bin liralık arsanın 300000 TL. olduğunu bilmiyor muyuz? Satış kayıtlarında bile bunlar yazılıdır.

H. Kazgan. — Ama bugünkü vergi sistemi sizin bahsettiğiniz kazançları zaten müterakkılik esası içinde vergilendiriyor.

G. Özdeş. — O hiçbirşey diyorum ben işte. O ticarî bir olaydır.

H. Kazgan. — % 60 ını alıyorsunuz.

G· Özdeş. — % 60 hiçtir.

H. Kazgan. — Şerefiye ile denge halinde olan Belediye hizmetleri eğer şerefiye doğru bir şekilde alınırsa

üç misline çıkar. Alınamıyor. Şerefiye vergi de değil. Yapılan hizmetin tahsilâtı yâni bu ne kadar yol kanalizasyonu için masraf edilmiş? Bundan bâzı evler istifade ediyor. Bunun bedeli tahsil edilecek bunlardan. Bu kadar basit şey yapılamıyor. Böyle bir ortamda boş araziyi vergilendirmek istiyorsunuz. Boş arazinin vergilendirilmesi de başka meseleler çıkarıyor. Vergi alırsanız arazinin kıymeti iki senede onda bire düşebilir. Fakat bu günkü vergi sistemi içinde, bu verginin hasılâtının Belediyeye ait olması lâzım. Bu olabilir. Vergi bir fon olarak birikir ve Belediye de arazi piyasasında aktif bir hal alır. Nitekim bu iş bâzı memleketlerde yapılıyor. Fakat bu imkânı nereden yaratacaksınız. Yeni bir «Vergi Konusu»na ihtiyaç var. Öyle bir meclis ve hukukî düzen içindesiniz ki bugün kamu oyunu titreten ücretler gibi bir mesele hakkında % 5 vergi indirimi yapamadılar.

Bu konuşmanızı mecliste yapabilecek bir ortama geldiğiniz zaman bu iş olur. Bu konuşmayı oraya intikal ettirmek için çareler aramak lâzım. Yazmak, siyasî faaliyet ve bu yöndeki siyasî faaliyetleri desteklemekten başka çare yok.

Eyuboğlu· — Yapmakta olduğumuz da zaten bu.

Anday.— Şimdi efendim bu gibi meseleler her açılışta yeni tekliflerle ortaya çıkıldığında hep ekonomik ve hukukî düzen bir engel gibi ortaya atılıyor. Daha doğrusu «bir rejim meselesidir. Başta rejim meselesi değişmeli ki bu teklifler tatbik alanı bulsun.» deniyor. O vakit bir tembellik başlıyor. Yâni hareketsiz kalmaya mahkûm oluyoruz.

H. Kazgan. — Hayır bilâkis şimdi bu faaliyetlerimiz kısır da onun için olmuyor diyorum ben.

Anday. — Bu işler başka alanlarda meselâ eğitim alanında da çıkıyor. Meselâ bu rejim içinde Türk köylüsünü okutamazsınız deniliyor. O halde vazgeçmek gibi bir durum hasıl oluyor. Oysa ekonomiyle uğraşan iktisatçılar veya hukukçular öteki meselelerden kendilerine teklifler gelmedikçe hiçbir çare düşünemezler. Meselâ kısa bir süre evvel hukukçu ve iktisatçılarımız şehirleş-

me ile ilgili konuları düşünmüyorlardı. Düşünmediler ve böyle konuları hazırlamadılar. Bir misâl vereyim. Trafik polisi diye bir şey yoktu büyük şehirlerde. Ama otomobil sayısı artınca trafik polisi koymak zorunluğu çıktı. Bunun gibi birşey oluyor. Plâncılar şehirciler tekliflerini ortaya atsınlar. Çareleri onlar gösteremezler. O bakımdan Turgut Beyin yazısını ben eksik görmüyorum. Nitekim burada bu mesele konuşulurken bakınız kaç tane tartışma kapısı çıkıyor: Kanun vergilendirme v.s. Bunu biz halledemeyiz. Burada plâncıların mimarların yapacakları durumu ortaya atmak. Bu durum mutlaka hukukçuları iktisatçıları etkileyecektir. Bunun gibi türlü alanlardan tazyikler ve baskılar geldikçe rejim de değişecek yavaş yavaş, yahut millet meclisinde bunun sözcüleri çıkacak. Başka türlü de olamaz. Bu alanlarda başarıya ermek için önce ekonomik temelin değiştirilmesini, önce hukuk yapısının değiştirilmesini istersek çok bekleriz. Bu etkiler mutlaka olmalı ki ekonomik temel ve hukukî yapı da buna karşı tepkiler göstersin.

Ş. Eczacıbaşı. — Söylediklerinizle hem fikirim. Biliyoruz ki ilmin söylediği sözlerden, ortaya attığı düşüncelerden, daima, vasati 80-100 yıl sonra bâzen çok daha sonra bununla ilgili kanunların düşünülmesine geliyor hukuk düzeni. Hattâ bâzen hukuk düzeninden halk daha ileri gidiyor. Bir idam cezasını kanun belirli şekilde verilmesini istediği halde jüri uzun seneler devamlı olarak beraat ettiriyor. İdam cezasını vermiyor. Nihayet hukukçular kanunu değiştiriyorlar. Onun için farkında olmadan bilim adamları bâzı lâflar ediyor. Bunlar söylendikçe halk bunlara alışıyor. Bunların doğru şeyler olduğunu söylüyor. Sonra arkadan daima bütün tarihte en geri olarak hukukla kanunlarla ilgili değişmeler başlıyor ortaya çıkmaya. Bunun için ben de arkadaşların düşüncesine katılıyorum. Bunlar imkân nisbetinde çok söylenmeli ve politikacılar milletvekilleri belki bir süre bunlarla hiç ilgilenmez, fakat bir süre sonra zorunluğunda kalır bunun. Kanunlar ortaya çıkarken bu hükümlerin yer alması sağlanır. Yâni kanunu her zaman bekliyemeyiz, yeterliğini

ve bu kanunlar içinde bunu yaparız yapamayız diye düşünemeyiz.

H. Kazgan. — Rejim meselesi diye bahsettiğim dinamik bir şey. Yâni bugünkü oluş içinde bahsediyorum. Yoksa meseleleri toptan halledeceğiz diye rejim bekliyelim şeklinde değil. Yâni rejim meselesi derken bugünkü rejimi kastediyorum. Ve bugünkü rejim içinde bunların halledilmesinin mümkün olamıyacağını fakat bunun biraz daha yumuşatmak veya bir tarafa çekmek imkânı olacağını kabul ediyorum. Tabiî o sizin söylediğiniz büyük bir istihale meselesi.

T. Akçura. — Önemli olan bir nokta var. Memleketimizin en önemli meselesinin, bugün karşılaşılmaya başlanılan ve önümüzdeki üç-beş yıl içinde bilhassa karşılaşılacak olan meselenin bir şehirleşme meselesi olduğunu yalnız politik mercilerin değil, fakat iktisatçımız hukukçumuz san'atçımız ve hattâ şehircilerimiz, bizler kâfi derecede farkında değiliz. Zannedersem bunu idrak etmek problemi ile karşı karşıyayız. Bugün halâ en mühim mesele olarak, tamamen muhafazakâr bir görüş içersinde köylü meselesi ele alınıyor. Bilhassa san'atkârlarımız ve gazetecilerimiz tarafından. Kıymetini tamamen kaybetmeye başlayan geçmiş bir devrenin problemini biz bugün önemli problemmiş gibi inceliyoruz. Şehirleşme sosyal bakımdan ne gibi problemler çıkartacak veyahut ta bunun şiiri ne olabilir? İktisadî veya politik düzeni ne olacak, bunlar hakkında hiçbirimiz düşünmüyoruz.

Tabiî ki bugün en muhafazakâr kuvvet olarak politik kuvvetten veyahut ikinci bir muhafazakâr kuvvet olarak hukukçulardan büyük birşey bekliyemeyiz. Bunu belki san'atkârlardan yahut ta belki durumu gören iktisatçılardan beklememiz lâzım.

İyi bir şehirleşmeyi bugünkü imkânlar içinde temin eder miyiz, edemez miyiz? Bunun münakaşaları çok teknik bir safhaya girmek durumunda, fakat bu probleme genellikle yaklaşma yolu ne olmalıdır. Memleketimizin 30 senesini, 50 senesini dolduracak olan şehirleşme hadise-

sinde ne gibi genel bir tutumumuz olması lâzım. Bunun üzerinde durup düşünmemiz gerekli.

T. Cansever· — Ben iki nokta üzerinde duracağım. Bir tanesi anayasa rejiminde meydana gelen ilerleme. Bu hususta Haydar Beyden farklı düşünüyorum. Anayasa yeni şehir alanları ve yeni şehirler için 10 sene vade ile istimlâk hakkı tanıyor. Bu çok inkilâpcı bir hüküm. İkinci olarak plânlı bir gelişme (anayasanın mecburi kıldığı) bir bakıma kuvvetlerin ve gayretlerin bâzı alanlara teksifi mânasına geliyor. Bir harb idaresinde bütün birliklerin hiç zayiat vermemesi düşünülemez. Bâzı birlikler zayiat verir. Bâzıları tamamen yok olurlar. Kamu imkânlarını buna göre bâzı alanlara teksif etmek herhalde kamunun bir görevi oluyor. Eğer Şehirleşecek toprağı elde etmek ve bu toprak üzerinden Şehirleşmeyi düzenleyecek malî kaynakları sağlamak gerekirse bu ameliyeyi memlekette her yere müsavi bir şekilde yapmak mecburiyeti de yok. Bu imkânı memleket ölçüsünde gelişmeyi en süratli kılacak olanlara veya mevcud değerleri en iyi şekilde kullanma imkânı sağlıyacak şekilde dağıtacak bir politika, bir plân içersinde kullanmak icab edecektir. Ayrıca da arazi satınalmanın bir bölgede iktisadî faaliyetler üzerine yapacağı tesirleri de bu hesabın içersine katmak gerekecektir. İstanbulda yaptığımız hesaba göre 6-7 milyar liralık yeni doğacak arazi (20 senede) kıymeti bugün raiç değerinin bir misli takdir edilse ve ödense 200-250 milyon ediyor. Yâni bu sene 250 milyon TL. sının 25 milyonu ile her sene Şehirleşmeden 350 milyon liralık bir gelir sağlanacaktır. Tabiî burada bu operasyonu yapacak olanların bâzı baskılarla karşı karşıya kalacağını kabul etmek icab eder.

H. Kazgan. — İstimlâk kelimesinde anlaşamıyoruz. Biliyorsunuz, bizim anayasa bilhassa bu maddeleri İtalyan anayasasından alınmıştır. İstimlâk etmek hakkı dilediği fiata satın almak değildir. Buna karşı tarafta itiraz hakkı da var. Siz bugün istimlâk için devlet istimlâki olarak ortaya çıktınız. Şu araziyi kamulaştıracağım dediniz. Pazarlık yoluyla ancak, cari fiat rejimine riayet ede-

rek istimlâk demektir bu. Yâni dediğimiz gibi devlet bir komisyon kurarak ve tek taraflı takdir edeceği kıymet üzerinde istimlâk demek değil. Onun için anayasanın bu kelimesi boş ve delik bir kovadır. Bir kuvvet değildir. Bize hiçbirşey vermiyor.

T. Cansever. — Ancak doğrudan doğruya satın almaya göre istimlâk maddesi kamuya daha çok hak sağlıyor. Nihayet hakeme mahkemeye gidiliyor. Meselâ İmar Kanunu yürürlükte. Bütün Batı ülkelerinde cari olan şuyulandırma hükmü var (Mad.43) Şuyulandırma maddesini işletecek organizasyon vücuda getirilse bu yollarda arazi fiatlarının düşmesinde çok geniş tesirli operasyonlar yapmak imkânı var. Bunların teferruatını ve bu operasyonun genel stratijisinin ne olması gerektiğini ayrıca araştırmak gerekecek.

Herhalde Akçura'nın işaret ettiği nokta son derecede önemli. Eğer biz önümüzdeki 20-50 senelik şehirleşme devresine bu yönden tam bir şekilde hazırlanmadan girersek bu şehirleşme hareketinin başarıya ulaşması ihtimali olmayacaktır. Bunu tesbit etmek hazırlığı yapmak ve meseleyi bütün önemiyle umumî efkâra açıklamak gerekiyor. Akçura'nın biraz kapalı olarak söylediği şeyi açmak istiyorum. Bugün memleketimizde ziraat toprağı üzerinde reform fikri oldukça benimsenmiş ve yaygınlaşmış bulunuyor. Halbuki memleketin istikbali üzerinde çok daha fazla tesirli olacak mesele şehir toprağının reforma tâbi tutulmasıdır. Bugün İstanbul çevresinde 6 milyon insanın istediği gibi yerleşmesine imkân verecek arazi parselâsyonu yapılmış bulunuyor. Bu arazi parsellenmiş. Takriben 1 milyon parsel var ve bu parseller üzerinde herkes istediği gibi yerleşmek yolunda. Eğer biz 5-6 milyonluk bir metropilitan sahayı kaderine terketmek istemiyorsak bu insanların felâketler yaşamasına razı değilsek şehir toprağında reformu yapmak mecburiyetindeyiz. Şehir toprağındaki mesele kır toprağındaki meseleden daha da vahim olmak istidadında.

Herhalde arsanın hiçbir zaman satılmaması lâzım. Arsa kiralanmalı. Yeni şehir iskân sahalarında alınacak en

önemli tedbirler mahallî ölçüsünde kooperatif. Yâni meslekî veya zümreye dayanan kooperatif teşebbüsü değil mahalle ölçüsünde kooperatif. Bu düzen belki İsveçte olduğu gibi bir kooperatifler konfederasyonu veya mesken sandığına iştirak tarzında yürüyebilir. O takdirde bu kooperatiflerde arsanın Kamuya karşı kiracıları olacaktır. Herhalde bu iki operasyona organize sanayi bölgelerinin toprağının elde bulunması iktisadî gelişmeyi ve sanayileşmeyi yapabilmek için bir şart olarak eklenmelidir. Bu üç teşebbüsün, organize S. Böl. idareleri Mesken kooperatifleri ve toprak ofisinin Belediyeler ve plânlama ile işbirliği yaparak çalıştırılması plânlı gelişmeyi yapabilmek için zaruri.

H. Kazgan. — İstimlâk yapıldığı zaman yine bu istimlâk faaliyeti dolayısile munzam rantlar doğuyor. İstimlâk faaliyetine rağmen aslında şehir içinde teşekkül eden rantları massetmek imkânı şöyle dursun bilâkis yeni rantlar istimlâkle yaratılmış olunuyor. Bu da çok tehlikeli bir ameliye. Böyle birşeyi Türkiyede yaparken çok dikkatli olmak lâzım.

Cansever. — Arazi ve gayrimenkul iktisadî üzerinde geniş tecrübeye sahib yabancı ülkelerinin bilgisinden ve mütehassıslardan faydalanmak gerekli. Şunu biliyoruz ki bilhassa Fransız reconstruction'u gelir bakımından çok fazla verimli olan ticaret sahalarının kiralanma düzenini nazarı itibara almadığı için muazzam bir gelir kaynağını kaybetmiş bulunuyor.

B.A. Devletlerinde Shopping Center'leri geliştirenler bu meseleyi yakından biliyorlar. Herhalde dükkânların kiralanma ve ticarete ayrılan toprakların değerlendirilmesi hususunda geniş tecrübe sahibi bulunuyorlar. Bu meseleleri bütün cepheleriyle yaratacakları temayüller iktisadî yapıya doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak yapacakları tesislerle incelenmesi ve hakikaten sağlam bir bilgi temeline dayandırılarak işe girişilmesi gereklidir. Meselâ bu işi tam bir şekilde incelemek için bile bütün seçkin iktisatçıların ve plâncıların beraberce probleme eğilmeleri ve problemi işlemeleri gerekir.

H. Kazgan. — İtalyada istimlâk edilince bir bölge hemen civarında rantlar doğuyor. Geri kalan istimlâk edilmeyen yerlerin kıymeti yükseliyor.

Cansever. — Bu hadisenin sebebi istimlâk ölçülerinin ufak olması. Bu da şehirleşmeyi düzenlemek yerine mesken inşaatına bağlı istimlâk operasyonlarına girişilmesinin sonucu. Bilhassa sanayi bölgeleri istimlâkleri bu yönden çok etkili.

Akçura.— İtalyada gene Hristiyan Demokratların hâkim olduğu bir devrede yapılan «Milanoda Mucize» filmi o vakitki durumu bütün bu hukukî unsurlardan çok daha iyi bir şekilde ifade ediyor. Evsiz adam sonunda melek olup uçuyor ve yerleşebilecek bir toprak parçası bulamıyor. Çünkü bütün toprak arazi tüccarlarının elinde. Bizde bilmiyorum melek olmıya ihtiyaç var mı? Ama şehirlere ve İstanbula konabilmek için çok paralı olmıya ihtiyaç var. Diğer taraftan Türkiyenin gelişmesi İstanbula, büyük şehirlere gelebilmeye bağlı bulunuyor. Mesken mi arazi mi meskene bağlıdır? Tabiî bunlar birbirinin içinde olan tüm problemler. Fakat ne olursa olsun bugün bir gecekondu problemi varsa bunun yegâne sebebi arazi durumudur. Sureti katiyede 10 gecekonducuya aralarında kooperatif kurdurarak bunlara ucuz arazi temin ettiremeyiz. Bunların araziye verebilecekleri yerleşme parası şehir içinde arazi ticaretinin ortaya çıkarttığı fiatların tamamen dışında kalıyor. Memleketimizde Hristiyan Demokrat İtalyayı aramaksızın kendi tecrübelerimiz var. 1924 te Ankaranın Yenişer tüm arazisini istimlâk etmiş ve Devletleştirmiş bir ülkeyiz. Bunun sonucu olarak ta Ankara Türkiyenin biraz yaşanabilecek bir şehri olarak, bütün arazi tekrar politik sebeblerle satılıp şahıslara intikal edinceye kadar, gelişti. Bu hadiseye rağmen Ankara bir dereceye kadar düzenli bir plâna sahipse Vekâletler ve diğer tesisler düzenli yerleşebildi ise bunu ne Prof. Jannssen'ın plânına ne şuna ne buna 1924 deki arazi istimlâkine borçlu bulunuyoruz. Zannediyorum ki bugünkü Anayasamız da 1923 anayasasının verdiği imkânlar-

dan daha az imkân vermiyor. Yalnız bugünkü Türkiye politik bakımdan daha gerici tabiî.

Diğer bir mesele galiba şehirlerimizdeki tarihi kıymetler nasıl korunabilir. Tarihi kıymetlerle yeni gelişme arasında denge nasıl düşünülebilir. Bu soru da bütün Türk şehirleri ve İstanbul için çok önemli.

Özdeş. — Şehirleşme Türkiye için çok önemli. İştirak ediyorum buna. Mesele İstanbula gelince İstanbulun da nüfusunun artması gerekiyor ve buna karşı olanlar sosyal adalete karşı görülüyor. Ben insanların İzmit veya Edirne yolunda durdurulamıyacağına inanıyorum. Yalnız İstanbul için konuşuyorum. Bütün Türkiye şehirleşmesinin sadece İstanbulda olması en yanlış şeydir. Çünkü o zaman Osmanlı Devletinden beri devam eden İstanbul kalacaktır. Memleket çapında bir şehirleşmeye muhtacız. Böyle olunca İstanbulun şehirleşmesini ayrıca düşünebiliriz. Burada pek çok inandığım bir noktaya geliyoruz. Şehir mikyası ve toplum mikyası meselesine. Şehirlerin bir ölçüsü olsa gerek. Şehirleşmenin en ileri olduğu ülkelerde bu arada, B.A. Devletlerinde şimdi en büyük şehirler ters ters gidiyor. Kenndy hükûmeti mi başka kanunlar mı karışıyor. Hiçbiri karışmadığı halde herşeyin zaten çok liberal olduğu bu memlekette 50 ile 60 sayımı arasında 13 en büyük şehirin 9 tanesinin nüfusu azalmıştır. Çünkü Amerikalı artık yaşıyayım diyor. 14 Milyonluk New-York-ta, Chicagoda şurda burda Los Angeles hariç insanlar yaşıyamıyor ve kaçıyor şehirden. Birgün gelecek biz de bunu mu bekliyeceğiz? Mutlaka şehirler için bir ölçü olduğunu düşünüyorum. Bunun dışında birtakım meseleler var. Nitekim New-York dünyada en çok deli olan şehir. Kendileri içimizde 10 kişiden birisi delidir diye yazıyorlar. Bu böyledir. Hastahaneler almıyor, delileri. Bu New York'un bukadar fazla sıkışık olmasından Polis Müdürü New-York'ta ayakta durmaya yer vardır yatacak yer yoktur dedi.

Anday. — Şehirleşme şehirlerin kalabalıklaşması meselesi konuşulurken bilhassa İstanbul ele alınıyor ve sanayileşme ve şehirlerin kalabalıklaşması önüne geçile-

mez ileri bir hareket olarak görülüyor. Fakat acaba bizim şehirlerimizin kalabalıklaşması hep böyle bâzı ilerici nedenlerden mi oluyor? Bu kalabalıklaşma sanayileşme Türkiyeyi dünden daha ileri götürecek bir hareket midir? Yoksa geri bir ekonomik düzenden midir? Anadoludaki iş yerleri çoğaldığı Anadolu halkının Anadoluda çalışması meselesi ele alındığı zaman böyle birşey olmıyacaktır. Biz bugün İngilterenin sanayileştiği günlerdeki gibi şehirlere akını düşünüyorsak yanılırız. İleriki gelişmeler bozuk düzen olmıyacaktır. İleriki düzen sosyalist bir düzen olacaktır. O vakit bu başıboş akın olmıyacak başka birşey olacaktır. 20 yıl içinde nüfus bugünkü şehirlere mi akacak yoksa Anadoluda yeni merkezlere mi gidecek? Bunu da bozuk düzenin değişeceğini gözönünde tutarak hesaba katmak lâzım.

Akçura. — Problemi bir iki safhada düşünmek lâzım. Şehirli köylü oranının süratle değişmesi gerektiği hususunda herkes hemfikir. Fakat bu değişikliğin ölçüsü üzerinde düşünmek lâzım. Memleketimizde kır nüfusu % 70 şehir % 30. Bu rakkamlar da tam gerçeği göstermiyor. Çünkü şehirlerimizin birçoğu kır hizmetleri görüyor. Köylere değişik sebeblerle şehir ismini takmışız. Çalışan nüfus bakımından orantıları alacak olursak memleketimizde % 20 nüfus şehir fonksiyonlarında buna mukabil % 80 i ise tarımda çalışıyorlar. Bir mukayese olarak hergün İngilterede % 3 nüfus kır geri kalan şehir fonksiyonlarında çalışıyor. Bu % 3 kır nüfusu da memleketin yiyeceğinin takriben yarısından falasını yaratıyor. B.A.D. de ise nüfusu % 8 i kırda çalışıyor. Kendilerini doyuruyor ve yardımlarla hattâ bizleri açlıktan kurtarıyorlar. Onun için bu orantıdaki muazzam değişim üzerinde durmak lâzım. Bu şehirleşme nerelerde oacak? eski şehirlerde mi bilhassa büyük şehirlerde mi? Büyük şehirlerin bugünkü sosyal iktisadî düzenimiz içinde bâzı vazifeleri var. Bu iktisadî bakımdan pazar meseleleri pazarlama kolaylıkları birçok sanayi faaliyetinin birbirini tamamlaması zorunluğu, Üniversitenin sanayiî desteklemesi gibi daha az görünen birbirini destekleme hadiseleri, veyahut sanat

hayatının sanayiî desteklemesi v.s. gibi. İkinci bir tecrübe daha az plânlaşmış bir ülkeden Fransadan 1934-35 senelerinden beri bilhassa bu son harpten sonra birçok desantralizasyon kararları alınmış birçok sübvansiyonlar verilmiş bütün bunlar da nihayet uzun vadeli ve daha ziyade sosyal nitelikte yatırımlar iken buna rağmen Paris nüfusu bugün süratle artmaya devam ediyor. Bunun yanı sıra da Parisin, Londranın, New York'un veyahut ta Moskavanın verdiği sosyal iktisadi imkânları bugün dünyanın hiçbir şehri vermiyor. Daha dengeli denilebilecek 1 milyonluk Lyon şehri sosyal kültürel, iktisadî yönlerden hiçbir vakit Parisin imkânlarını vermiyor. Ençok sanat hareketi de New-York'ta veya bir iki tane büyük şehirde dünyada. Onun için büyük şehirin suniî bir hadise olmadığını katiyetle kabul etmemiz lâzım.

Anday. — Ben de büyük şehirin sunî bir hareket olduğunu düşünmüyorum. Bizde ise şehirlerin büyümesinin sunî sebeplerden olduğunu sanıyorum.

Akçura. — Bizim gelişmediğimizin en büyük alâmetlerinden birisi şehirleşmenin çok yavaş olması. İstanbul namütenahi yavaş gelişiyor. Bizanslılar devrinden beri. 1 milyon cıvarında şimdi de nihayet 1,5 milyon. Aslında İstanbulun bugünkü küçüklüğü memleketin genel gelişmesinin bir ifadesi oluyor. Dünyanın herhalde en enteresan bir kesişme noktasındaki bu şehrin bukadar yavaş gelişmesi az gelişmenin tabiî bir neticesi. Onun için problemleri büyük şehire karşı bir tutumdan ziyade bu büyük şehirin iyi organize edilmesi şeklinde ele almamız lâzım.

Özdeş. — İşaret ettiği gibi sanayii gelip haliçte tutmakta ısrar edersek (Haliçin eski bir geleneği de yok) gerileme devrimizin bu suniliğini devam ettirmek istersek ters bir iş olur. Bugün 3 milyonluk bir şehrin tarihi tabiî değerlerini çok daha iyi muhafaza imkânı ve bugünkü İstanbulda çok daha rahat olabileceği aşikârdır. Fakat bunun için hem iyi plânlama ve hem de bu meselelerin şehirciler idareciler tarafından çok iyi bilinmesi lâzım.

Cansever. — Şehirleşme, tabiat ve kültür değerlerini korumak yönünden çok büyük avantajlar sağlıyabili-

riz. Şehirleşme yukarı seviyeli bir iktisadî faaliyet sağlıyor. Bununla da oralarda toplum adına bir araya getirilen bu değerleri korumak için daha ufak bir kısmını tahsis etmek gerekecektir. Yâni şehirleşmenin aslında iktisadî gelişmeye yaptığı yardımla bu değerleri korumaya faydalı olacağı düşünülmelidir. Ancak arazi kullanış düzeni akıllıca plânlanmazsa bu değerler yok olacaklardır.

H. Kazgan. — Amerikada büyük şehirlerden bir kaçış var. Şehirlerde Kamu hizmetleri yetmiyor. Bu şehirler pis oluyor ve vasat Amerikan vatandaşının istediği sıhhat şartlarına cevabı vermiyor. Binaenaleyh büyük şehirlerden kaçış kaçınılmaz birşey oluyor. Şehirleşme ile beraber kamu hizmetlerinde ayni elâstikiyeti sağlamazsanız nisbi olarak fert başına düşen kamu hizmeti zayıflar ve neticede refahı etkiler. Şöyle ki siz şehirlerde ücretleri arttırsanız bile Kamu hizmeti olarak söylediğiniz şey nisbi olarakta fert başına az olursa o ücretin fert başına satın alma gücü de düşer. İstanbulda bu olay şöyle: İstanbula gelen her Anadolulu gece kondu mahallesine yer eşiyor. İstanbulda ücretin üç misli fazla olduğunu kabul edelim. Buna mukabil bir kova suyun 1 lira olduğunu köyde bedava olduğunu bir ailenin günde 3 kova aldığını düşünürseniz buna muvazi olarak aslında o sizin dediğiniz şehre gelmenin iktısadî sayısı neticesi zayıflamış olur. İstanbula gelen insan günde 15 lira alacağına 5 lira burada kazanıyorum diyor. Fakat gelir gelmez Kamu hizmetleri bakımından zayıf kaldığı ve bir takım Kamu hzmetlerini bir fiat ödeyerek elde edebildiği için gelirinin satın alma gücünün derhal düştüğünü görüyor. Bu olay bugün gece kondu çevrelerinde var. Şehirin yüksek ücretlerini ele almamak lâzım. Bu ücretin satın alma gücünü ele alırsanız Kamu hizmetlerinin yokluğu dolayısile (bunlar zira yok, yol çamur, her hafta ayakkabı eskitiyor. Su elektrik yok v.s.) Şehire gelmenin sebebi olan yüksek gelir zayıflıyor. Şehiri siz böyle bırakırsanız bu akımın kendi kendine durması muhtemeldir. Yâni Anadoludan iktisadî saiklerle İstanbula gelenlere aynı oranda bir kamu hizmeti

sağlıyamadığınız için yavaş yavaş bu iş duracak. Amerikada olduğu gibi.

Akçura. — Şehir Nüfusu 10 milyona vardıktan sonra.

Cansever. — Akçura rakkamı zikretmedi. Paris için yapılan projeksionlar önümüzdeki 20 sene zarfında 15 milyonu gösteriyor. Büyük şehirlerde haberleşme imkânları müthiş bir şekilde artıyor. Sanat faaliyetini kültürü insanlar arasında rastlaşmayı dayanışmayı v.s. bütün bunları şehir sağlıyor. Şehir büyüyünce bu faydalanma da artıyor. Değişik boyda şehirlerin ülke ve dünya içersinde yükleneceği fonksionların neler olabileceğini ve gelişmenin muhtelif safhalarında bunların üzerlerine ne gibi fonksionları alabileceklerini düşünmek gerekiyor. New Yorkun Londranın fonksionlarının nasıl değiştiği malûm. Bugün İstanbul yeteri kadar fonksion yüklenmiyor. İstanbulun daha çok ve değişik fonksionları yüklenmesi sağlanamazsa Türkiyenin gerekli gelişmesini yapması da imkânsız olur. Türkiyenin dünyanın gelişmesine katılabilmesi için fonksionların tamlığına sahib bir büyük şehir veya şehirler compleksi yaratması gerekir. Bu da tek başına İstanbul olmıyacaktır. Meselâ Diyarbakır Erzurum Çukurova veya Antalyada olmak üzere büyük kutuplarla, dünya şehirleri arasında bir fonksiona İstanbul da ulaşabilecektir.

H. Kazgan. — Paris Kamu hizmetleri bakımından elâstikiyete ve Belediye olarak Fransa hükûmetine borç veren bir gelire sahib. Binaenaleyh Parise gelen kimse gelirinin ve satın alma gücünün arttığını da gördüğü için geliyor. Lyonda 10 franc alan adam Pariste 10 franc alırsa sağlanan Kamu hizmetleri ve diğer faydalar (ki bunları maddî refaha ekleyeceğiz) Lyondakinden fazla oluyor. Bu da Parisin çekiciliğini izah ediyor. İstanbulun Türk değerlerini dışarıya temsil eden bir şehir olabilmesi için bu hale gelmesi lâzım.

Özdeş· — Amerika ile İngiltere de yapılan bir etüdün neticeleri neşredildi. Yazan adam Osbarn. 10 maddede sondajlarla optimum şehir ölçüsü diye en uygun şe-

hir ölçüsü tesbit edildi. Netice bütün şehirler üzerinde yapılan araştırma ile elde edildi. Nitekim Amerikada yapılan bir araştırma ile polis, itfaiye, hastahane, cinayet kulübü kurma v.s. bakımından masraflar tesbit edilmiştir. Elektrik sağlamının 500.000 nüfusun üstündeki şehirde iktisadî olduğu diğer herşeyin 500.000 nin altındaki şehirlerden iktisadî olduğu bulunmuştur. 10 milyonluk şehri müdafaa etmeye imkân yoktur. Büyük şehirlerin tabiî ki namütenahi faydaları var. Mâlûm şeyler. Fakat faydalar bir yerden sonra az, masraflar çok oluyor. Hastalık ölüm daha çok. Evet iki opera 4 oluyor. Tuğrul Beyin 10 milyon olduktan sonra şeklindeki ifadesine iştirak etmiyorum. Davranış böyle olursa birgün gelir 10 milyon olur. Bu yönde davranmamalıyız.

Eyüboğlu· — Biz şehir büyüyecek diye hesab edersek zarar etmeyiz. Büyümesi daha olagan görünüyor. Ama birşey daha var. İstanbul nüfusu artmakla beraber büyük şehir olamıyor.

G. Kazgan· — Daima Türkiyede en süratle büyüyen şehir İstanbulmuş gibi bahsediliyor. Bu doğru değil. En hızlı artanlar Orta Anadolu şehirleri. Ankara ve Eskişehir. Bu da gösteriyor ki şehirlere akın ilk etapta büyük şehir neredeyse orada duruyor. İstanbulu fazla genişletmek istemiyorsak yol üzerindeki şehirleri geliştirmeye çalışmak lâzım. Zaten İstanbulda pek fazla büyümüyor. Şehirlerimizden ister İstanbul ister diğerleri büyüsün. Yeni nüfusun şehirlerdeki evvelden mevcut değerler karşısında tutumları ne olacak? Bu şehirleri nasıl ele almalıyız? Burada hakikaten bir gaye ve politika sarahatine ulaşmak gerekiyor. Meselâ 1957 senesinde «Efendim biz yol açacağız şehri imar edeceğiz elbette ki eski eserleri yıkacağız» deniyordu. Acaba bu toplumun ilerisi için gerekli tutum nedir? Biz yıkarsak ne elde ederiz? ne kaybederiz? Muhafaza etmek bize ne kazandırır? neye mal olur? Bu kıymetler karşısındaki vazifemiz nedir? Biz nasıl davranmak mecburiyetindeyiz. İnancımız şu ki memleketimizde mevcud kültür ve tabiat değerleri öyle kolay kolay tekrar yaratılabilecek şeyler değildir. Gelişmiş dediğimiz ül-

keler bunları yaratmak gücünden bugün tamamen mahrum bulunuyorlar. Bugün ne B.A.D. de ne İsveçte ne İsviçrede ne Fransada her hafta başı yeni bir mimari ve şaheser yaratılamıyor. Yaşama şartları bakımından çok iptidai olan mahallelerimizin biçimi şekili ve yaşama düzenleri insanlara yarattığı yaşama imkânlarını bugün tekrar vücuda getirmek imkânından tamamen insanlık mahrum bulunuyor. Meselâ Catherine Bauer'un yazısını yayınlamaktakı kasıttan bir tanesi de bu. Bunada Süleymaniye çevresindeki ahşab mahalledeki bir sokak ev gurubu insana neler veriyor? Komşuluk münasebeti insanlarla farklı bir bağlantı, her insanın kendisi için dünyada özel bir yer ve o yeri dünyaya muayyen bir şekilde bağlamak imkânı geçmiş kültürlerle bu ve buna benzer sayısız değerli imkânı eski şehirlerde mevcud bulunuyor. Birkaç asır hattâ birkaç bin sene yaşatılmış ağaçlar var. Bunları ne yapacağız bu ağaçları mahalleleri san'at eserlerini şehir dokularını ne yapacağız? Varşovada içersinde oturulabilecek bir tek ev yoktu. Su yoktu. 250 000 kişilik şehirde yapılan ilk şey Tarihi şatonun kalenin restorasyonu oldu. Bunların içersinde birtek insan oturmamak üzere. Biz sosyal addaleti, insanlığa saygımız dolayısile istiyoruz. Bu saygımız insanların hepberaber insanlık ve kültür gayelerine saygı göstermesiyle hedefine ulaşacaktır. Bu yönden hakiki bir davranışı tesise mecburuz. Bu yönden biz bu güne kadar iktisadî gayeleri çok belirterek sosyal adaletten bahsettik. Ben iktisadî gelişmenin ve sosyal adaletin heyecanlı bir taraftarıyım. Fakat bütün bunlar insanlığın gelişmesi için gerekli işlerdir. İnsanlığın gelişmesi daha ileriki adımlara basamak olacaktır. Bu bakımdan bu koruma meselesini cemiyetimizin önemli bir ödevi ve gayesi olarak tesis etmek gerektiğine inanıyorum. Şehirlerimizin nüfus artışının akıllıca yöneltilmesi suretiyle bu değerlerin korunmasının kolaylaşacağına inanıyorum.

Eyüboğlu. — Eski eserlerin korunması gerektiğinde şüphe yok yalnız eski eserlerin korunması bâzan da bir çeşit muhafazakârlık oluyor. Yâni herşeyi korumak yolu-

na giliyor. Filân ev, filân şey. Bunun tarihi değeri sınırında tarihi değeri vardır derken herşey tarihi oluyor. Bu da tezin aleyhine oluyor. Herşey tarihi değerdir ama herşey değer değildir. Bir kulübe de tarihidir. Dün yapılmıştır. Fakat bunun arasından ister istemez seçme er yapmak gerekiyor. Galiba problemin en önemli noktası da bu. Neler yıkılamaz neler biz istesekte istemesekte yıkılacaktır. Bunun az çok ilkelere götürülmesi lâzım. Somut somut konuşalım. Meselâ İstanbulda neler yıkılamaz. Neler feda edilebilir? Meselâ siz hiçbirşey feda edilemez der misiniz? Demezsiniz. Nereye kadar fedakârlık olabilir. Bunu belirtmeliyiz ki istesek istemesekte bir takım adamlar gelip Menderes gibi «Bunlar münakaşayı bitirmiyorlar yıkın demesinler.»

G. Kazgan. — Yalnız bir mesele var tarih ve san'atı karıştırıyoruz. Bu millet tarihe düşkün fakat her eski şey san'at değil. Bunda bir seçim yaparsak genel ortama göre tarih ağır bastıracak. Tarihî olduğu için meselâ bir Ermeni kalfasının deniz kenarında yapmış olduğu bir yalıyı muhafaza edeceğiz. Tarihi diyeceğiz. Falân Paşa filân Sadrazam oturdu diye. Bunun yanında bir de san'at kıymeti olan şeyler var ki bu ortamda onları değerlendirmek çok zor. Umumî efkâr önünde bunu yıkıp bunu muhafaza ettik demek zor gibi geliyor bana. İlk evvelâ bu ortamı değiştirmek lâzım. Meselâ tarih anlayışını değiştirmek lâzım.

Cansever. — Burada iki şeyi birbirinden ayırmak lâzım geldiğine inanıyorum. Bu iki değeri ölçerken bunların hepsine yeni bir gözle bakmak hakikaten gerekli. Saf san'at değeri meselesi var. Goethe için gotik Barbarlık demektir. Yâni Goethe'ye göre bir Orta çağ yapısının yıkılmasında mahzur yok. Fransız ihtilâlcileri en önemli gotik abidelerinden birisi olan Cluny katedralini yerle bir ettiler. Bizim tarih hakkındaki görüşümüz 20. asır adamının tarih görüşü, Goethe'ninkinden de Fransız ihtilâlcilerinkinden de farklı. Biz tarihi bütünü ile görüyoruz. Bu şekilde bir görüşün bize, fikir dünyamıza kazandırdığı bir zenginlik var. Bu zenginliği imkân ölçüsünde devam et-

tirmek isteriz. Sabahattin Beyin fikrine uyarak örnek vermek istiyorum. Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camiinin arkasında bir ev gurubu var. Sırt üzerindeki ev gurubunun 50-80 sene evvelki halini Zekâi Paşanın Dolmabahçe Resim ve Heykel galerisindeki bir resmi çok iyi gösterir. Oradan Akademiye giderken sık sık geçiyordum. Oradaki evlerin pencelerinin İstanbul'daki ve Üsküdar'daki evlerin pencerelerinden daha ufak olduğunu farkettim. Bu ufaklık İstanbul'un küçük bir yapısı olan Mihrimah Sultan Camiini bayağı ehemmiyetli bir yapı haline getiriyordu. Bu evler sahipleri tarafından yıkıldı. Yerlerine yapılanlar birer felâket. Dünyanın en soysuz yapıları özel bir değere sahip olmamakla beraber eski evler bir şuurun mahsulü idiler. Bir çerçeve idiler, hakikaten değerli olan bir şeye. Bu çerçeveyi korumak mecburiyetinde olduğumuza inanıyorum. Süleymaniye'nin etrafındaki ahşap yapıların çatı biçimleri renk ve biçim olarak Süleymaniye'nin değerlenmesini sağlıyor. Burada ve İstanbul'da biz takriben bir asırdır, o ahşap evlerin Süleymaniye'yi değerlendirmesi gibi civarındaki yapıları değerlendirecek bir tek eser ortaya koyabilmiş değiliz. Rahatlıkla söylenebilir ki bütün modern dünya mimarlığının bir araya gelmesi oradaki formları tam taklit etmezse benzer ölçüde bir başarı sağlayabilmekten uzaktır. Bu husus Catherine Bauer'in yazısının bir sonucu olarak ifade edilebilir. Süleymaniye camisi etrafındaki yapıların ve şehir dokusunun özelliklerinin nasıl vücuda getirildiklerini biz henüz tartabilir durumda değiliz. Onları vücuda getiren şuurun ve bilginin ne olduğunu bile bilmiyoruz. Bunu bilmediğimiz müddetçe bu yapıları muhafaza etmemiz gerekecektir, kanısındayım. Eğer birgün bunları vücuda getiren şuuru, bilgiyi anlayışı organizasyonu keşfedebilirsek ve onlardan fazlasını yapabilirsek ozaman onlardan başkasını inşa etmeye hakkımız olacaktır. Çünkü onlar bizim değil dokunulmaz kıymet olan Süleymaniye'nin ayrılmaz parçası olarak duruyorlar.

Eyuboğlu. — İnsanlığın gelişmesinde kaçınılmaz bir şeydir bu.

T. Cansever. — Bir K. Ayasofya'yı K. Mustafa Paşa'yı yahut Kapalıçarşıyı düşünsek 100 sene evvel değişik tarihlerde yapılan işlerin birbirine bağlanması için ne derin ve devamlı bir şuurun varlığını görürüz. İstanbul'un bütün değerlerini yok eden bir 100, son 40 senelik yapı faaliyetimiz var. Bu tahripkâr 40 senelik yapı faaliyetinin sonuçlarını dondurmak, eskitmek ve temizleyip bu alanları yeniden inşa etmek mecburiyetinde olduğumuzu zannediyorum. Bu nevi bir politikayı da Şehir Plânlamasına ithal etmemiz gerekiyor. Mesele ele alınırsa bunu halka anlatmanın kolay olmayacağı da açıktır. Bu alanda mesele ele alındığı takdirde bütün kültür tabakalarını (geniş bir görüşle) aynı değerde tutarak ancak en çok tahrib olmaya maruz bulunanlara ve en değerlilere öncelik veren bir şuuru yerleştirmek için çalışmalara ihtiyaç vardır.

Koruma Kriterlerini geliştirecek ve envanter yapacak bir organın yaratılması gerekli. Bu organ araştırmalar yaparak envanterleri ve kriterleri geliştirmelidir. Şimdi hepimiz tek tek çalışıyoruz. Bunların, sistemli faaliyet haline getirilmesi şart.

Akçura. — Zannedersem, şehirleşme hareketleri ile tarihi eserlerin yahut ta tabiî değerlerin muhafazasında karşıt durumları ortadan kaldırmak şart. Kamuca önemi kabul edilmiş eserler hariç, diğer tarihi değerler şehirleşme menfaatleriyle karşıt duruma gelecek olursa bunların korunması çok güç olacaktır. Tazyiklerin gittikçe artması, bunların silinip süprülmesi ihtimali, vardır. Meselenin tarihî bakımdan muhafazası gerekli yerlerin kullanılır şekle getirilmesi. Dünyadaki mimari ceryanlar içersinde bunun için çok büyük imkânlar var. Modern mimari ile Osmanlı mimarisi arasındaki benzerlik muhakkak ki Batı Mimarisi ile olan benzerlikten çok fazla. Bizim Tunusa seyahatimizde (Gündüz ve Turgut'la beraberdik) böyle bir durum oldu. Şehrin merkezinde bir yol açmak Casbah'ın ortasından geçirmek istiyorlar ve bâzı mimarlar da bunu kabullenmiş bulunuyorlardı. Bura da Candilis önemli bir noktaya işaret etti. «Le Corbusier»eye bir

şehrin «Shopping Center»'ını yapmak vazifesi verilmiş. 15-20 yıl önceki bir hadise.» Le Corbusier «Size ben Cezayir'in Kapalı Çarşısını ve «Casbah» ını hediye edeceğim» demiş. Shopping Center'ler Kapalı Çarşının çok az gelişmiş şekli. Bu günkü sokak mimarisi ve İtalyanların yaptığı tecrübelerde böyle dar sokaklara gitmek, birden bire açılmak v.s. bizim Osmanlı mimarisinde yapmış olduğumuzun bir karikatürü. Bu bakımdan tarihî mahalleleri hem doku olarak hem de mimari bakımdan bugünkü dünya görüşü içinde (Batı Dünyası içinde) kullanabileceğimizi biliyoruz. Maalesef biz Batı Dünyasının gerisindeyiz onların 19 zuncu asrındayız. Onun için aslında bizim için mühim olan bir devre atlamak mecburiyeti. Mesele geriye dönmekten ziyade ileriye gitmek, ileri dünya görüşlerini benimsemek olarak ortaya çıkıyor.

Eyuboğlu· — Bir külliyeyi hiç olmassa bütün zenginliği içinde muhafaza edersek razıyım. Urbanizmin büyük yapıcılarından Osmanlıların, urbanizme getirdikleri fikir, bir külliye, doğru dürüst görülmüyor İstanbulda. Bütün külliyeleri kurtarmaya kalkamayız. Bir teki üstünde inceden inceye durmak, tam bir fikir vermek daha doğru.

Cansever. — Taş yapıların korunması bir bakıma daha kolay. Piccinato'un bu hususta söylediği bâzı sözler ilgiçekicidir. İstanbul'a geldiğinde: «İstanbul'un imarını dünyanın en kolay işi sayıyorum. Çünkü tarihi şehir bir yarım ada üzerinde ve gelişme alanının dışında bulunuyor. Diğer bakımdan İstanbul'un korunması, geliştirilmesi ve imarı dünyanın en zor işi, çünkü en değerli şeyler geçici malzeme ile yapılmış», dèmişti. Herhalde meseleye bir ışık tutmak ve aydınları bunun karşısında düşünmeye sevk etmek gerekiyor. Bugün Osmanlı sivil mimarisinin arkasında saklı büyük kültür etkileri, Bizans, Antik Kültür, Uzak Şark, Göçebe Kültür etkileri hakkında fikrimiz olması gerekli. Bunlar hakikatte çok az incelenmiş oluyorlar. Hiç olmazsa halkın bunlara bir parça ilgisini uyandıracak kamu teşebbüsleri yapılabilir. Aydınlar bir kaç teşebbüs yapabilirse, bu yerleri en çirkin yapılara ter-

ketmeden önce bir miktar zaman kazanmak imkânı olabilecektir.

H. Kazgan. — Bu iş de paraya dayanıyor. Meselâ bu şerefiye içine alınabilir. Bu şekilde tarihi eserler imar edildikçe bunların çevresinde bulunan binaların bu hadise dolayısıyla değeri değişecek ve restorasyon masrafının bir kısmını bu şekilde bunlardan tahsil etmek mümkün olacaktır. Bu en iyi tatbikat olur bence. İtalyanlar bunu yaptılar. Roma'da bu hadise olmak üzere. Bir çok yerlere tebligat yapılmış «Fontane di Trevi'ye» binlerce turist geliyor. Burada lokanta ve mağazalar müthiş para kazanıyor. Bu düşünce ile bura sahiplerine şerefiye vergisi için bir tebligat yapıldı.

Cansever. — Diğer taraftan korunması gereken sahalardaki bina sahiplerini, korumayı sağladıkları takdirde bâzı mükellefiyetlerden masum tutmak fikri olabilir. Vergiden masunluk, ucuz elektrik v.s. gibi. Bir de çok daha geniş ölçüde tedbirler var. Belçikada «Bruges» deki gibi. Bu şehrin bütün yapılarını Belediye tamir ediyor. Ev sahipleri en ufak tadilât yapmak hakkına sahip değil. Ayrıca bu alanları daha yüksek seviyede kullanmak üzere tedbirler de faydalı olacaktır. Bir çok ülkede bu tarihi yapılar ve alanlar gelir getiren kaynaklar olarak kullanılıyor. Bilhassa ikinci cihan harbinden sonra Batı Memleketlerindeki tecrübeler, tarihi sahaların ıslâhı ve yukarı seviyede bir kullanışa tahsis edilmesi ile bu yerlerden elde edilen gelirlerin bu alanların yeniden inşa edilmesi ile elde edilen gelirden kat kat üstün olduğunu gösteriyor. Bunlar kültür kıymeti olduğu için bu kültür kıymetine de para ödüyorlar. Türkiye'de bu meseleyi aydınlatmak ve bu yöndeki çalışmaları geliştirmek icap ediyor.

H. Kazgan. — Tarihi sahaların civarındaki mağaza ve lokantaların kazançları, müşteri adedi artıyor, ya çok lüks lokanta haline geliyorlar. Tarihi çevrenin ve eserlerin sağladığı bu imkânları kullanmak gerekiyor.

Cansever. — İngiltere Hükûmeti harpten sonra bir ölçüden daha büyük mesken yapmayı yasak etti. Çünkü

büyük bir insan kitlesinin mesken ihtiyacı var, bu insanların hepsini barındırabilmek için eldeki imkânları doğru bir şekilde dağıtmak icap ediyor.

Eyuboğlu. — Nasıl yapıyorlar? Nüfus başına mı hesaplıyarak?

T. Cansever. — Hayır, aile başına aşağı yukarı 50-60 m2, kimse bundan fazla inşa edemez. Adam karun da olsa bundan fazla inşaat yapamaz. Bu tahdit 1950 ye kadar devam etti. Sonra daha yukarı bir standart kabul edildi daha sonra da büsbütün serbest bırakıldı, büyük kitlenin ihtiyacı karşılandıktan sonra. Şimdi Türkiye'de bu kadar ağır baskı yaratacak bir yerleşme hadisesi ile karşı karşıya kalmayacağına göre Türkiye'de malzeme, teknik çalışma, sermaye imkânları bir kaç zümrenin elinde bırakmamak ve hakikaten Sosyal adaletin tecelli edebilmesi için daha iyi bir şekilde dağıtmak mecburiyeti var. Bu meseleyi halka, aydınlara duyurmak gerekiyor.

Eyuboğlu. — Şöyle bir meselede bu konuya giriyor mu? Son amanlarda boğazda bir takım binalar yalılar yapılıyor, kübik v.s., bâzıları iyi bâzıları kötü, neyse yapılıyor. Öylelerleri de yapılıyor ki bunlar da tarihi eser gitmiş, tarihi eseri korumak diye bir şey yok, öyle bir yerde halkın olması gereken bir yerde bu kadar kendine mahsus bir yalı yaptırmağa. Bu da bir problem değil mi? Efendim bu zengindir, çok para sarfediyor, bunun neticesinde güzel bir eser doğacak diye düşünülebilir. Bunun da ölçüsü nedir? Boğazdan 100 m uzunlukta bir yer alıp oraya nekadar da güzel olsa köşk yaptırmaya kimsenin hakkı olabilir mi?

Akçura. — Meselâ: İstanbul'daki halihazır arazi kullanış haritasına baktığımızda alanına nisbetle çok uzun bir sahil şeridi olan şehirde ammenin akıllıca menfaatine bırakılmış olan arazinin azlığı görülüyor. Ayrıca kötü kullanmayı yapan, yalnız özel şahıslar değil, aynı zamanda da Kamunun kendisi.

Sahilin kötü kullanılışının bir şekli özel kişilerin meskenleri. Bunların yalnız tarihi olanları kabul edilebilir. Maalesef teammül diğerlerini de kabul etme şeklinde ge-

lişti. Bâzen de kamu tarihi eserleri yıkarak eline geçirdiği yerleri, halkın istifadesine açmak yerine bu sefer sürat otomobil yolu şekline gitiriyor. Yâni bilhassa Florya Yolundaki durum. İnsan otomobille 100 Km süratle giderken, sahilin yanında olup olmamak arasında, hakikatte katiyyen bir fark yok.

Cansever. — Boğazda da yine oldu. Rumeli Kıyısında yapılan sahil yolu aslında Boğaziçinin 100 sene evvelki, 50 sene evvelki sahil kullanışına nazaran çok daha düşük seviyede bir sahil kullanışı ortaya çıkardı. Meselâ: Emirgânı düşünelim, 20 sene evvelki Emirgân, Emirgân'daki yalılar yıkıldıktan sonra Çınar altındaki kahve güzelliğini kaybettiği halde deniz seyrediliyordu. Şimdi otomobil seyrediyorsunuz. Yahutta sahil sürat yolu haline geliyor. Tophane veya Dolmabahçe de yolun geçişi öyle ki sahili kullanamıyorsunuz. Kuruçeşmede en güzel bir tabiat parçası depolara tahsis edilmiş. Kamunun eline geçmiş alanlar da doğru bir şekilde kullanılmıyor. Florya'ya kadar 25 Km bir sahil yolu. Kamunun elinde ve ne halde?

Akçura. — Günümüzde mukayese imkânı var. Boğaziçinin iki sahili arasında mukayese. Filhakika bugün Anadolu yakasında özel kişilere ait olan zannedersem Rumeliden daha fazla. Buna rağmen Anadolu Yakasındaki kullanış çok daha iyi günümüzde. Konuyu doğru kullanmak meselesi olarak bilhassa vazetmek lâzım. Doğru kullanmanın şartı belki kamunun elinde olması, fakat yeter şart değil. Son olarak Kadıköy cihetinde Dalya'nın bulunduğu yerde, sahilden yol geçirilmesi söz konusu olmuş. Sonra sahilden yol geçirilmesi iyi bir hal çaresi değildir diye Piccinato zamanında yol kaldırılmış. Fakat kaldırıldıktan sonra buranın bir mesire yeri, bir plâj olarak kullanılması kimsenin hatırına gelmemiş, tekrar özel kişilere geri verilmesi düşünülüyor. Özel kişilerce kullanılış veya yol geçirilmesi... Her ikisi de hatalı aslında.

Anday. — Anadolu Yakasında, Boğazda bir bakıyorsunuz, deniz kayboluyor bir yerde bakıyorsunuz görülüyor, gene kayboluyor.

Cansever. — Denizin görülme miktarından daha

önemli olan denizle beraber, tabiatla beraber yaşamak imkânının ne kadar kaldığı 1940-1945 seneleri arasında Beylerbeyinde Saray yanındaki düzlük büyük bir mesire yeri idi. Çengelköy-Beylerbeyi arasındaki Havuzbaşı denilen yer başka bir mesire yeri imiş. O mesire yerleri galiba ağzı tıkanalı yok olmuş. Beylerbeyi Havuz başı denilen yer ise pek yakında 8 sene evvel spor sahası haline getirildi. Sahile odun depo edilmeğe başlandı, mesire olmaktan çıktı. Böyle vaziyetler boğazda bir çok noktada var. Halen kullanılan yegâne yer Küçüksu. Küçüksuya halk geliyor, çayıra yayılıyor, oturuyor, fakat Çubuklu Suyu elden çıkmış vaziyette, Büyükdere, Balta Limanı İstanbullulara çok geniş hizmet eden yerlermiş. Büyük dere suyunun ağzını fidanlık yapılması, bu yerin kamunun elinden gitmesi demektir. Baltalimanı gibi. Çırpıcı çayırı Kâhıthane Ali Bey vâdileri sanayie veriliyor. Bu alanların halkın istirahatine açık tutulması ve korunması gerekiyor.

Eyuboğlu. — Bir şey üzerinde durmak isterim. Tuğrul bey ne diyecek? Şimdi İstanbul'da şöyle bir problem var. Avrupa benim gördüğüme göre bukadar değil. Bizim dostlarımız arasında bile bâzılarının 4-5 yerde evi var, bir kişinin kullanmadığı veya zaman zaman kullandığı köşkleri var. Bu çok fazla galiba, Ada'da Moda'da bilmem nerde. Biraz hali vakti yerinde olanlar bile dört bir yanda bu arsa peşindeler. Bu da İstanbul'un bir meselesi değil mi? Bir çok yerlere bakıyorsunuz bom boş, kapalı kasvetli. Boğaziçinde böyle yerler var. İçinde Yaşanmıyan bir takım tarihî eserler gibi duruyorlar. Kapı pencere dediğin açılıp kapanmalı.

Özdeş· — 5-6 yerde meskeni olmak bir problem, bu öyle sunî bizde, Kira kanunu buna çok tesir ediyor. Yapının kirası çok eski, 20 lira meselâ, o da dursun dursun diye. Bunu dışında olan çok refah içinde bir kaç kişiye aittir. Bunu pek büyük bir problem olarak görmüyorum. Kira Kanunu gibi halli çok kolay bir mesele sanıyorum. Mesken standartları konusuna gelince bu günkü durumda gecekondular bunun yanında böylesine iskân

üzerinde en çok durulacak bir mesele. Yalnız şunu söyliyeyim, bunun üzerinde rapordaki bir cümle ile mutabık değilim. Böyle bir geçit devresinde de olabilir böyle bir şey. Ama geçit devresi olduğuna işaret etmek istiyorum. Bizde böyle bir devreye ihtiyaç var mı, yok mu? Bilmiyorum. Bir inancım var, böyle bir gidiş olamaz, bunun halledilmesi lâzım fakat halletmek için tahdit en son çare, öyle bir çare gerekli ki bu iş kendiliğinden kalksın. Kala kala bir kişi mi kalsın, büsbütün mü kalksın, bu yola gitsek derim. Burada meseleye çok güzel temas edildikten sonra hem ölçüde hem maliyette tahdit arzusu var, meselâ İstanbul içinde konuşulan yerlerde Boğazda, şurda burda çok ve ani alınacak yerler varsa da hiç bir şey alınmayan yerlerde de Allahın dağında da tahdide kalkacağız, bu fikir olarak, sonda maliyet tahdidi benim biraz düşündüğüm bir mesele, vergi reformunu dünyanın en iyi çözümü görüyorum. % 60 vergi. İnsanlar arasındaki sosyal adalet öyle olmalı ki her şey halledilmeli. % 60 ne demek, % 70-80-90-99. Amerika % 92 de durmuş, o yüzden bâzı sosyal adaleti temin etmiş sayıyorum. Nazari olarak ben vergi hiç durmaz diyorum. Çünkü 5 milyon dolar kazansa ne kadar lâzım % 10-12 si geri kalan % 90-99 edebilir. O yüzden insan çok parasız kalırsa bir şeyler yapıyor bunu böyle kabul etmeli ve demeli, kalanı ne isterse yapar. O halde meseleyi böyle tahditle, yasakla halledeceğimize buna az imkân veren bir davranış olsa, yavaş yavaş halledilse derim. Vergi bunlardan biri gibi geliyor bana, tam tahdit ile mutabık değilim. Veya başka noktalar aranmalı.

Eyuboğlu. — Bir şey eklemek isterim, Venedikte Lido diye bir yer var. Bu adaya her isteyen gidebilir. Venedikliler gayet kolay gider. Yabancılar kış ve yaz yaşar bu adada. Bizim adalar böyle değil. Adaya gidin baştan aşağı bomboştur. Çünkü İstanbul'da oturanlar oraya birkaç ay giderler. Koca koca köşkler onlarındır, çok defa yazın da gitmezler keyifleri istemezse, böyle boşuna durur. O güzelim yerler yaşanmıyan bir yer haline geliyor. Bugün bir problemdir bu. Nereden geliyor? Bir insana hudutsuz-

ca evler, köşkler ve yaşamadıkları evler vermeğe hakkımız var mı? Kanunlar bakımından vardır ama tepkisi gelir zamanla. İnsana bukadar yeri bırakmazlar değil mi? Ada yaşanmıyan bir yer olmaktan çıkmalı, yaşanmalı orada. Bomboş duruyor. Bakıyorsunuz bir ihtiyar, koca bir bahçede yapa yalnız oturuyor, köpekler kimseleri bırakmıyor içeri.

Anday. — Belki biraz bizim konumuzdan ayrılacağım ama, bir terim münasebeti le ilgili. Sosyal Adalet terimi ile S. Eyuboğlu'nun bu ortaya attığı mesele halledilmez. Sosyal adalet teriminden vazgeçmek lâzım. Daha ileri daha iyi bir terim getirmek gerekir. Şöyle ki, meselâ okul meselesini ele alalım. Okul meselesinde sosyal adalet demek, her türk çocuğunun okula gitmek hakkını kullanması demektir. Bu hak verildikten sonra gene bir takim paralı insanlar Avrupa'dan kendi paraları ile hoca getirtip, Kolej açabilir ve çocuklarını orada okutabilirler. Yâni Sosyal Adaletin içinde bu vardır. Buna mâni olunamaz, olamazsınız. Derler ki: Sosyal Adalet işte: «Sosyal «Adalet Formulü» ile her çocuğun okulu var. Ama biz kendimize bir okul ayrı bir hastahane yapıyoruz diyebilirler, yapabilirler. Bunun gibi üç, dört yerde de ev alabilirler. «Sosyal Adalet» formülü zannederim ki Türkiyenin gelişme istidadına karşı duran, engel olan bir şey. Sosyalizim demeli. Yâni bundan çekinmemeli: Sosyalizm önler bunu. Bir adamın boş duran bir evi olmamalıdır.

T. Akçura. — Bu sayfiye meselesi var. Bunu, şimdiki sosyal contekstinden ayırıp bir hatıra olarak ele alırsak, zannedersem İstanbul'un verdiği imkânların farklılığından iyi bir kullanış şekli olarak tanımlamaya imkân var. Belirli mevsimlerde, belirli imkânlardan istifade etmeyi dolayısıyle bir şehir içerisinde muhacir olmayı tarihî bir hatıra olarak sempati ile karşılarım. Fakat günümüzde buna imkân olmadığı aşikâr. En basit sosyal adalet içerisinde oturulamıyacak bir gecekondudan dahi mahrum bu kadar insanın bulunduğu bir memlekette, bâzı insanın bir şehirden istifade etmek zevki için 2-3 evi battal etmeye hakkı yok.

Diğer taraftan Turgut'un notunda işaret ettiği mesele, azamî inşaatı tahdit etme anlayışı, sizin söylediğiniz şeyle ayni istikamette oluyor. Bir insanın yalnız asgarî hakka sahip olmak değil, azaminin üstünde bir hakka sahip olamaması gerektiği beraberce belirtilmiş oluyor. Fakat daha gerçekçi bir şekilde bu günkü şartlar içinde buna imkân var mı? Zannedersem en genel anlamı ile bizim memleketteki bir çok insanlar bir çok hakları ne kullanıyorlar ne de kullandırtıyorlar. Bir insanın elinde sermayesi var, bunu işletmiyor üstelik üstüne yatıp başkasının istifade etmesine mâni oluyor. Korkarım ki vergileme sisteminden başka bir yol düşünülmüyor Türkiye'de. Daha ileri bir şekilde «bir insan ya evinde oturur, ya da oturmazsa da başka bir şahsın istifadesine verir» şeklinde bir temel düşüncenin tesiri gerekiyor. Bunun da en kapitalist ülkelerde dahi tecrübeleri olmuş. Harp sonrası Fransasasında, bir meskenin boş bırakılması değil, asgarî bir sayıda meskenin verdiği yerleşme imkânı ile, tahdit edilmiş sayıdan daha az kişi tarafından kullanılması menedilmiştir. Bu sistem belirli kaçamaklar ile gayet iyi işledi. Neticede bir ihtiyar hanım, biraz da kira tahditleri gibi tedbirlerin etkisiyle 10 odalık evinde tek başına kalamamış ve bunları talebelere kiraya vermiş veya verme zorunluğunda bırakılmıştır. Böylelikle bu amaca, Fransa gibi çok koyu bir kapitalist ülkede dahi varılabilmiştir. Buna bizde de varılması gerekiyor galiba.

Eyuboğlu. — Kalabalık sayfiye yerlerinde bile evler doludur ve yaşar Fransa'da değil mi? Halk meseleyi kendiliğinden halletmiş, pansiyon, otel yapmış oda oda kiraya vermiş ve yaşatmış.

Cansever. — Azami ölçü ve maliyet tahditlerinin tesisi dendiği zaman, bunun için kanun maddesi veya vergileme yolu gibi bütün usuller tamamen açık. Bir kere bu davranış bir prensip olarak kabul edildiği zaman mesken (yapı) politikasının büyük temeli kazanılmış olacaktır. Bu gün ortada hiç bir temel yok. Memleket malzemesi memleket teknik gücü rastgele işe yaramaz alanlara dağalmış vaziyettedir. Bunlardan başka mesken ile ilgili başka

problemler var. Mesken problemini çözmek için. Mesken inşaatında kooperatiflerle ilgili kanunî mevzuatın islâhına ihtiyaç var. Memleketimizde mesken ve yaşama standardının yükseltilmesi için bu çok önemli bir problem gibi gözüküyor. Memleketimizde kooperatifler meslek kooperatifleri halinde. Birbirini tanıyan ayni meslekten meselâ 30 kişi bir kooperatif kuruyor. Dağ başında bir arsa satın alıyorlar, ve 30 ailelik mesken inşa ediyorlar. 30 ailelik bir topluluğun ne çarşısı ne okulu olabiliyor, sonra hepsi ayni meslekten bu şekilde korkunç topluluklar meydana geliyor. Bunun müthiş paradoksal komik neticeleri var. İstinye'nin Dok işçileri Kartal'ın dağında kooperatif kuruyorlar. Görmek mümkün. Yahut ta bütün üniversite hocaları bir araya gelip bir kooperatif kuruyorlar, bütün üniversite hocalarının bir arada oturması müthiş bir şey, gariplik.

Anday. — Bu yüzden üniversiteden istifa edilir efendim.

Cansever. — Bunları önlemek üzere Türkiyede'ki kooperatif mevzuatını değiştirmek lâzım. Bu hususta Batı Ülkelerinde çok ileri esaslar kurulmuş, buna eğilmek mecburiyeti doğuyor. Kooperatiflerin yarattığı böyle meslekî bölünmeler bir tarafa bir de mesken standartlarının dağılış şeklinden doğan sosyal bölünme karşısında bulunuyoruz. Geliri şu kadarlar bir yerde öbürleri bir başka yerde yaşıyorlar. Halbuki fukara ile gelirli ve bir düşünür ile bir işçi, bir artizanla bir mühendis benzer çevrelerde yaşasınlar ki bu insanlar toplumun uzuvları olduklarını anlasınlar. Birbirlerini bilsinler. Toplumun bütünlüğü kurulabilsin. Türkiye böyle bölünmeler içerisinde gidiyor: tamir edilmesine imkân olmayan. Biz bunları yapı halinde donduruyoruz. Niçin benim evimin yanında bir gazeteci oturmasın. Gazeteciler bir dağın başına itilmiş, başka bir dağda bir başka gazeteciler. Bu son derece mühim bir nokta. Bunu halledecek bir düzenin en kısa bir zamanda yaratılması lâzım. Bir de ölçüsüz ve bozuk olduğu zaman bunlar yaşamaz bir topluluk halini alıyorlar. Mektebi olmuyor, olursa büyük ve lüks oluyor.

Eyuboğlu. — Gazeteciler mahallesinde bir de okul alınsa bütün gazetecilerin çocukları bu okulâ gidecek, siz gerisini düşünün.

Cansever. — Bunları yapı programları halinde dondurduğumuz için bu yapı programları bu sosyal bölünmeyi devamlı hale getiriyorlar. Her şeye rağmen sosyal yapı kendisini tashih etmeğe çalışıyor. Yapı ve biçimin katılığı bu tashihi adamakıllı zorlaştırıyor.

Eczacıbaşı. — Bir de rantabilite meselesi var. 30 eve Belediye hizmetleri, kanalizasyon, elektrik falan, bu da iktisadî değil.

Anday. — Fatih İstanbul'a girdiği zaman, Anadolu'nun muhtelif yerlerine göçler temin etmiş, meselâ Aksaray, Aksaraylıların gelip oturmasından oluyor. Böyle bir takım mahalle isimleri oluyor. Ayrı ayrı bölgelerden gelenler. Şimdi de İstanbul başka anlamda böyle oluyor. Gazeteciler, emekliler gibi.

Cansever. — Bu yalnız İstanbul için değil. Bütün Türkiye için karşımıza çıkan bir mesele. Toplum ve şehir anlayışına karşı bir vaziyet.

Eyuboğlu. — Sizin teklif ettiğinizi mahalle kooperatifleri mi? Nasıl bir çözüm getiriyorsunuz?

Cansever. — Bu Meslek esasına dayanan kooperatifler artık yok. Meselâ İsveç'te Kooperatifler bir Konfederasyon şeklinde birleştirilmiş bulunuyorlar. Siz kooperatife dahil iseniz, konfedarasyona da dahil oluyorsunuz. Konfederasyon işiniz Malmö'de ise orada barınacak bir yer veriyor size, sizin sosyal yapınıza uygun olarak. Stockholm'e giderseniz oradaki yapı stoku içinde sizin sosyal durumunuza uygun bir yeri size tahsis ediyor. Bir de başka vaziyet var. Türkiye'de kooperatif sistemi kooperatifçiliği bir nevî arazi ve yapı spekülâtörlüğü haline sokuyor. Kooperatif adına Belediye'den arazi temin ediyor, plânlama tazyik edilip, o yerde bir mesken yerine iki mesken yapıyorlar ve ikincisi kiralanıyor. Kooperatifcilik bir nevi kâr getirme vasıtası oluyor. Bu işin altında da Kamu hizmetlerinin sömürülmesi var tabiî. Velhasıl kooperatifi bir yapı spekülâtörlüğü yahut rantiyelik vesilesi olmak-

tan çıkarmak ve Türkiye'nin mesken inşa gücünden doğan faydalanmayı yoluna sokmak mecburiyeti var. Bir diğer mesele de mevcut yapı stokundan faydalanma şekli ve imkânı. Plânlama kararları ile 2-3 katlı yapılar 5 katlı hale getiriliyor. 3 katlı, veya 4-5 katlı oluyor. 3 katlı yapılar yıkılıyor yerine 5 katlı yapılıyor. Memleket ekonomisinden 5 kat için bir yatırım yapılıyor. Fakat yapı stokuna ilâve yalnız iki kat oluyor. Bu durum mesken ihtiyacını karşılamak için son derece aykırı ve israf yolu oluyor.

Özdeş. — Standartta değişme yoksa fikrin doğru, mesken standardında değişme varsa başka türlü mütalâa etmek lâzım.

Cansever. — Tamamen bu şarta bağlı olarak söylüyorum. Yapılar bu hale gelmeden onlarda bu nevi kesafet arttırma operasyonlarına gidilmemeli. Mevcut yapılardan faydalanmak gerekli. Bunlar kullanma haklarına müdahale olacak fakat bir mecburiyet de aşikâr. Bu yönde gereken plânlama ve diğer hukukî esasları geliştirmek zorundayız. Diğer bir problem de şu: Bugün varlıklı bir sınıfın memlekette açtığı yapı yapma alanına ustalarımızı, kalfaları, mühendis ve mimarlarımızı tahsis etmiş durumdayız. Bu işi yapacak mimar sayısı son derece hudutlu. 1760 mimarımız var. Geçen sene bunun % 7 si memleketi bırakıp gitmiş. Bu kadar mimarla eğer tek tek yapılar, tek tek detaylama devam ederse Türkiye'de yapı faaliyetinde teknik hizmetin karşılanması imkânsızlaşıyor. 8.000.000.000 yapı yatırımı var Türkiye'de. Mimarlık hizmeti için % 3 vasati ücret düşünülse 230.000.000 liralık umumî proje ücreti ödenmesi lâzım. Mimar başına 240.000 ödenmesi gerekiyor. Rakkamlar dahi bunun karşılanmıyacağını gösteriyor. Sonuç olarak, yapıların detaylanması bakımından bâzı standartlara gidilmesi lâzım. Yapı elemanlarında bir standartizasyon lüzumu var Türkiye'de hizmeti ifa için. Bir de tek tek plânlama yerine mahalle ölçüsünde plânlama mecburiyet haline geliyor. Mahalle ölçüsünde Kooperatifler ve inşaat teşebbüsü ile mimarlar mahalle ölçüsünde mesken, mektep, dispanser, kreş, çar-

şı v.s. yi yahut centre-civic plânlamasını yapabileceklerdir. Türkiye Mimarları ancak bu şartlar altında Türkiye'nin yeniden inşaasına yetişebilirler. Bu Türkiye için değil İsviçre için böyle. İsviçre 1000 nüfuse 1 mimar tahsis ediyor. Türkiye 25.000 nüfusa bir mimar tahsis ediyor. Elindeki ileri personel kadrosuna rağmen İsviçre bunu hissediyor ve böyle çalışıyor. Malî ölçüsünde inşa ediyor. Biz ise Türkiye'de Ahmet, Mehmet efendinin evini inşa ediyoruz. Bu durumda şehirlerimizin teşekkül etmiş alanlarını yapı yapı değil mahalle mahalle yenilemek mecburiyetindeyiz. Bu takdirde bu mahallelerdeki hukukî durumu dondurmak, gerekli kayıtları yapmak ve icap eden subvansiyonları, arsa mübadeleleri v.s. yi işletmek mecburiyeti ile karşılaşıyoruz. Bütün bunlar yapılabildiği takdirde mesken meselesine cevap bulmak imkânı var. Yoksa bunun dışında mesken meselesi ile böyle benimsenmesi mesken meselesi halledilmemiş bir problem olarak Türkiyede açıkta kalacaktır ve yüz binler, milyarlar en korkunç yaşama şartlarına mahkûm olacaktır.

Anday. — Cansever'in söylediklerinde şu mesele de var mı? Tek tek yapıldığına göre bir adam emrinde bir mimar. O adam mimara hâkim oluyor. Burada bunu isterim. (oda yapma, pencere açma gibi) mimarlar da buna maalesef razı oluyor. Bâzıları da meselâ, bir tanıdığım var benim, «Ben senin evini yapmam» demiş, bırakmış. Hepsi bunu yapmaz ve yapılamaz da zaten değil mi? Tek tek insanlara ev yapmak her zaman yapılamaz bu iş zaten. Böylece yapı meselesinde de eski problemler, sıhhat problemleri çıkıyor ortaya.

Cansever. — Yapının en önemli mahzuru çıkıyor bugünkü Türk Cemiyeti içerisinde. Osmanlılarda tek tek yapılıyordu amma yapı katiyen spekülâtif değildi. Herkes kendisi barınmak için. En çok idareciler ve ulema (Osmanlı cemiyeti ulemaya özel bir mevki veriyordu) Çok ufak bir azınlık. Daha büyük yapılar, konaklar olmak üzere yapı işi esasında spekülâtif değildi. Meselâ spekülâtif maksatla ve gelir maksadı ile yapılan han devlete ait bir vakıf malı idi. Herkes barınacağı yeri inşa ediyordu. Onun

da muayyen bir yapı tradisyonu içerisinde veya muayyen bir standartlar düzeni içerisinde yapıyordu, dolayısıyle böyle bir baskı yoktu. Buna dinin tesirini ilâve etmek lâzım.

Din insanları terbiye ederken ayni kalıptan çıkarıyordu. Yapanla yaptıran ayni istekleri güdüyordu. Bir modele göre yetişmiş bir toplum düzeni ve gelenek her şeyi hallediyordu. Fakat içinde bulunduğumuz iktisadî, kültürel şartlar tek tek yapı yapıldığında karşılaştığımız felâketi ortaya çıkartıyor. Herkes evinin yüzüne başka renk mozayik yapıştırmak istiyor. Bu durum meslekle ilgisiz kimselerin ve spekülâsyonu düşünceye hâkim hale getiriyor. Bunun iktisadi sosyal tarafı kadar ehemmiyetli bir cephesi de bu. Sonunda biz bu binaları inşa edip 3-4 nesle terk edeceğiz. 3-4 nesli yaptığımız komedileri, vahşetleri yaşamağa mecbur edeceğiz. Buna hiç bir şekilde hakkımız yok. Diyelim ki biz toplum olarak adaleti hiçe sayıyoruz. Şuyuz, buyuz ama bir nesliz değil mi? Bu bir nesli ilgilendiren bir mesele. Halbuki yapıyı şekillendirdiğimiz zaman o yapılar 3 nesli etkiliyecekler. Hattâ daha fazlasını. Her yapı komşusunu etkiliyecek.

Eczacıbaşı· — Fransız bir dost dedi ki bana: Boğazı almak için 500 sene uğraştınız. Tadını çıkaramıyorsunuz. O yollara baktıkça tüylerim ürperiyor.

Cansever. — Ben Boğazla ilgili bir şey söylemek istiyorum. Biz Boğaza bakış zaviyesini değiştirdik. Bu çok mühim. Hakikaten Boğaz yaşamak için müthiş imkân var elimizde ve biz ondan faydalanamıyoruz. Şimdi Boğaza bir otomobille gitmek istiyoruz. Arka yollardan, mahallelerin arasından. Halbuki Boğaz muhteşem bir yola sahip bulunuyor, ve biz onu kullanamıyoruz. Suyun kendisi, aslında Boğaz bu su yoluna göre düzenlenmiş bulunuyor, yâni Venedik'te büyük kanallara göre şehir nasıl düzenlenmişse Boğaz bu büyük yola göre düzenlenmiş bulunuyor. Bu Boğaz hattı üzerinde sayısız noktadan peyzajın size ve iskân guruplarının size göre döndüğünü hareket ettiğini görüyorsunuz. Müthiş bir canlılık içerisinde yaşamak imkânı var Boğaz'da, Aşağı yukarı Boğaz'a va-

purlar hâkim olduktan sonra da bu iş tamamen kaybedilmiş vaziyette. Boğaz'da denizi görmek değil, daha fazlası Boğaz'da denizin üzerinde yaşamayı yaratmak lâzım. Bu yine kaybedilen ananelerden bir tanesi İstanbul'da. Çok romantik bir ağızla A. Şinasi Hisar bunu anlatıyor. Ama bunu akıllıca ve medeni bir anlamda yeniden yaşatmak ta tamamen mümkün, ve İstanbul'a hakikaten çok şey kazandırabilir. Sandallarla, motorlarla Boğaz üzerinde gidiş geliş. Boğaz'da bir yerden öbür tarafa gitmek için kara nakil vasıtası değil su üstü nakil vasıtası olarak geliştirmek lâzım. Çok sık motor iskelesi, süratli motorlar. O zaman Boğaz İstanbullu tarafından yaşanacaktır. Üstelik bu nevi motorları hafif tekneleri memleketimizde inşa edebiliyoruz.

Eyuboğlu. — Bu güzel bir çözüm doğrusu.

Anday. — Konuşmanın sonu geldikçe tatlılaşıyor. Meseleler sıklaşıyor, iyi şeyler ve doğru şeyler ortaya çıkıyor.

Akçura· — İstanbul umumîyetle sahilini ve deniz imkânlarını kullanmayan bir şehir. Ayni imkânı Kadıköy ile Rumeli cihetinin bağlantısında görüyor insan. Köprü mü yapalım, şuradan mı buradan mı yapalım? Tünel mi yapalım? Görünmüyor diye şayanı tercih olsa dahi, bunun yerine bu gemi imkânlarından azami kullanışlar nelerdir? Bu gün gemi ile 2 taraf bağlanıyor, ve aslında kötü bağlantı da olmuyor.

Anday. — İstanbul'da gemi en iyi bağdır, araba vapuru en makulu.

Akçura. — İstimlâk meselesi yok, tıkanma meselesi yok, şusu yok, busu yok. Bunu çok ileriye kadar götürmek en iyi tekniklerle götürmek imkânı var.

Eyuboğlu. — Nitekim bir Türk bulmuş ilk araba vapurunu değil mi? O biçimi bir Türk vermiş. Bulabilecek insanlarımız var, yapma imkânlarımız var. Bu yola gidilmeli.

Anday. — İzmir'e, 941 de gitmiştim, kültür parkının içerisinde pis bir havuz, hem kenarında oturmuş rakı içiyor, hem de yemek yiyorlar. Deniz kenarı yanlarında,

kimse oraya gitmiyor. Bu kadar deniz sevgisi yok yâni bunlarda demek. Pis sivrisinekli havuz başında keyif ediyorlar.

Eczacıbaşı. — En güzel örnek te bu günkü Tarabya'nın durumu. Sözde modern bir lenduhanın orya yerleştirilmesi.

Cansever. — Tarabya'nın arkasından inen yol da öndeki otel kadar felâket ve Trabya diye bir şey yok artık.

Anday. — Yazınızda çok hoşuma giden ve dikkatimi çeken bir şey vardı: «Yapılar insan hayatını etkiler ve tâyin eder» sözü gerçekten çok önemli. Bu hususta bir iki görüşümden bahsedeceğim. Ben Kadıköylüyüm. Stadyumlar yapılmadan önce Fenerbahçe stadında maçlar yapılırken halk topla beraber koşardı. Sol açık Bedri topu alır kenardan gider sonra birden içeriye girerdi. Halk da beraber girerdi, tâ kaleye kadar. Halktan kurtuluşa imkân yok. Ankara'da da öyle idi evvelden. Şimdi stadlar yapıldı, halk oturarak seyrediyor, tezahürat yapıyor amma hiç olmassa yerinde, sahaya girmiyor. Yapı bir disiplin, bir medeniyet getiriyor demek istiyorum. Eğer stadyum olmasa idi bu halk daima Bedri'nin arkasından koşacaktı.

Eyuboğlu. — Evet, çok güzel bir örnek. Yapının insan psikolojisine etkisi bakımından çok önemli ve tabiî. Yapı insanları oturtuyor değil mi?

Anday. — İyi bir kütüphane yaparsanız masası iyi, lâmbası, penceresi, ışığı iyi olan orada çok iyi çalışıyorlar.

Eyuboğlu. — Size örneğini söyliyeyim: Beyazıt Kütüphanesinin bu günkü durumu.

Anday. — Ben kütüphanelerde çalıştım. Maarif kütüphanesinde Ankara'da katiyen iyi çalışamıyorlardı. İyi bir kütüphanede konuşmadan çok daha iyi çalışacaklar. Bu binanın etkisi.

Özdeş. — Bence bu hususta en iyi sözü Churchill söylemiş. «Biz binalarımıza şekil veririz sonra binalar bize şekil verir» diyor. Binaların insan üzerindeki etkisi bu bakımdan çok doğru.

Anday. — Bir milleti en çok ilgilendiren meseleler, sizin ilgilendiğiniz meselelerdir. Hep eğitici yönünden söylendi ama bir milleti millet yapan meselelerden biri mimari, şehirlileşme meseleleri.

Eczacıbaşı. — Okulda da eğitim muhakkak ki mimariden, dekordan başlar değil mi?

Akçura. — Zannedersem tamamen böyle. Fakat karşılıklı etki meselesi çok önemli. Muhakkak insanın yaşadığı şehir ve yapı insanı en çok etkileyen şeylerdir. Hayatınca çocukluk hatıralarını yaratan dekor v.s. Bunun karşılığı olaraktan da cemiyet düzeni meskenini yaratıyor. Şimdi bunların arasındaki bağlantının zaman içerisinde ve mekânda nasıl düşünülmesi gerekli? Biz bugün ne durumdayız? Yolumuzu bilmeyen bir millet durumundayız. Ümit ederiz ki bundan sonraki nesiller yollarını bilecekler. Biz onlara kötü bir fizik ortam, kötü bir ev bırakmak tehlikesi ile karşı karşıyayız. Zannedersem bu mesuliyeti yüklenen bir mekânın yaratılabilmesi için birbirimizi anlamamız ve bunun için kendi kendimizi tanımlamamız gerekiyor.

Anday. — Bu günkü mesele de biraz o değil mi idi efendim? Ben bugünkü toplantıdan cesaret alarak bunları söyledim. Toplantıda bütün konuşmalar yapının insan üzerindeki etkilerini çeşitli yönlerden açıklayan konuşmalardı değil mi? Hakikaten kalabalık olarak idareciler olarak böyle bir şeyin farkında değiliz. Bugün bu toplantıda bunu söyliyebilirim.

Eyuboğlu. — Bir şeyi de belirtelim. Konuşmalar bitiyor. İlk plânlı şehir Türkiye'de kurulmuş. Priene Şehri. Biz ne yazık ki ondan yararlanacak durumda değiliz. Geçenlerde oraya gitmiştik, bir otobüs profesörü, doçenti, ve 30 kadar talebe oraya geldiler ve bir ara orada kaldılar. Almanya'dan Stuttgart'dan gelmişler. Derslerini orada yapmağa gelmişler. Nasıl sevindim ve nasıl üzüldüm. Niçin biz yapamıyoruz bunu değil mi? Niçin Üniversite meselâ Şehircilik kürsüsü antik şehircilik bahsini gidip Priene'de okumuyor. Batı Üniversiteleri artık herşeyi yerinde inceliyorlar.

Anday. — Biz de onların kitaplarını Almanya'dan getirtip okuyoruz.

Eyuboğlu. — Orada kahvenin önünde oturmuşlar bina kurmuşlar halka da kendi içtiklerinden yediklerinden veriyorlar, bir de enstitü yapmışlar, bir aydır Prienedeler. Bir Alman Enstitüsü var, büyük bir masa, kitaplar ve Priene'nin haritaları. Orada isteyen kışın da yazın da gelip çalışabiliyor. Bir şehir isimleri belli mimarlar tarafından kurulmuş. Tiyatrosunun yeri fâlan, filân mükemmel ayarlanmış. Böyle yaşayacak bu insanlar denmiş. Avrupalılar buraya bunun dersini vermeye geliyor, biz gitmiyoruz. Ancak başladık, yavaş yavaş anlamaya başlıyoruz.

Eczacıbaşı. — Bu eğitim düzeni kurulduğu zamanlarda buradan Avrupa'ya veya ordan geliş 6 ay olduğu zamanlar, halbuki şimdi 3 saat olduğu halde biz ayni eğitim düzenini yürütmeğe çalışıyoruz.

Cansever. — Yapının insan üzerine yaptığı etkinin önemi; Türkiye'de yakın tarih içerisinde mimar olmayan insanlar tarafından aşağı yukarı ifade edilmemişti. Melih Cevdet Anday'ın bunu böyle ifade etmesi bence son derece büyük bir hadise, ehemmiyetli bir şey. İkinci olarak Tuğrul'un bahsettiği vaziyet var. Toplumumuzun vaziyeti. Bu da bugünkü davranışlarımızda inşa etme metodlarımız üzerinde tesirli olacak. Biz bu gün eğer çok şuurlu bir toplum değilsek ve toplulumumuzu şuurlu bir şekilde geliştirmeğe çalışıyorsak, o arada da inşa etmek mecburiyetinde isek yapacağımız binaların ileriki nesilleri fena bir şekilde etkilemesi çok muhtemelse o zaman yapacağımız yeni inşaatın çabuk eskimesini bir prensip olarak kabul etmemiz ve istikbali kötü bir şekilde bağlamamak için gerekli olacaktır. Bu bizde uzun ömürlü yapılar yerine gerekli bir şuur doğuncaya kadar ileriki nesilleri fena şekilde etkilememek için hafif yapıları geliştirecek bir inşa metodu üzerinde düşünmek icap edecek. Bu da belki standardizasyon ve yapı tekniklerimizin yöneltilmesinde bir prensip olabilir. Prieneliler dünyalarını nasıl yapacaklarını gayet iyi biliyorlardı. Biz bunu bildiğimiz inan-

cına ulaşırsak hep beraber kalacak şeyleri yapalım derim. Fakat biz bunun eğer şüphesi içerisinde isek, bunu başaramıyacağımızı düpedüz biliyoruz. Buna göre bir teknoloji geliştirme zarureti içindeyiz. Bu son derece ehemmiyetli geliyor bana.

Anday. — Taut'un bir kitabını okumuştum. Çok yararlandım: Mimari sanatı diye. Şöyle bir söz var orada. «Bir kümes uzun ömürlü olamaz, zaten uzun ömürlü olsun diye yapılmaz. Uzun ömürlü olarak yapılanlar ve aksi olanlar vardır» Bir ev bir mesken nedir, kaç nesil için yapılır; bu hakikaten sırf mimari açısından belki de kolayca cevaplanacak bir şeydir. Mesken 5 nesil için yapılamaz herhalde değil mi? Ben Kadıköy'den biliyorum, çocukluğumda pırıl pırıl olan evler şimdi ihtiyarladı, 35 senede ihtiyarladılar. Yıkılıyor, yerlerine başkaları yapılıyor. Bütün Kadıköy'ün yüzü değişiyor. Bir bu mesele var, bir de yeni teknikler, yeni malzemeler var. Beton var ahşabın yanında. Beton ise ömrü uzatıyor. Buna nasıl karşı geleceksiniz? Çürük beton yapmayı tavsiye etmezsiniz herhalde. Beton yapınca ister istemez ömrü uzuyor. Yeni yapılar daha uzun ömürlü olacak, bu kötü evler. Bunun önüne geçemezsiniz. Yapılacak bir şey de yok değil mi? Bu gerçek.

Eyuboğlu. — İşte Turgut Bey arayalım diyor.

Anday. — Ne yapılır, nasıl olur. Yapılacak bir şey de yok, var mı?

Cansever. — Pier Luigi Nervi betondan gemi yapıyor. 2,5 cm. kalınlığında kabuklar yapıyor, teli betonla sıvıyor. Madeni ve ahşap teknelere nazaran çok daha dayanıklı ve ucuz oluyor. Fakat tradisyonel gemi inşa mühendisleri ile, şantiyeleri ile çalıştığı için Nervi pek de fazla gelişme yapamıyor. Çok daha nârin, çok daha az sarfederek özel kullanma imkânları araştırılmalıdır. Herhalde Türkiye'de yapı tekniği araştırmasının bu yönde olması gerekecektir. Bu araştırmanın gayesi nispeten kısa ömürlü ve çok ucuz ve çok hafif yapılar elde etmek olacaktır. Prefabrikasyonun bu sonuca ulaşmak yönünden önemli olacağı

aşikârdır. Türk teknisyenlerinin bu problem üzerinde sistemli bir çalışmaya yöneltilmesi gerekiyor.

Eyuboğlu. — Bu çeşit yapıların yıkılmaları da tarihi hatıraların kaybolması olmaz.

Cansever. — Ayrıca Eyuboğlu'nun Priene örneğine bir ilâve yapmak istiyorum. Etiler'in klâsik çağda Yunanlıların deformasyonu tashih etmek için kullandıkları usullerden de ileri giden ve insan ile çevresi arasında sıkı bağlar kurmaya imkân veren mimarlık tekniklerine sahip bulunduklarını biliyoruz. Bu kadar ileri ve insan ile çevresi arasında bu kadar sıkı bağlantılar araştıran kültürlerin doğduğu bir toprakta yaşıyoruz. Bu durumda insan inşa ettiği yapılarla yaptığımız barbarlığın ölçüsüne büsbütün şaşıyor. Ayrıca bu yukarı düşünce seviyesinin asır başına kadar devam ettiği de hatırlanmalıdır. Bu şuurun tekrar yaratılması en önemli meselemizdir.

Anday. — Yapının insan üzerindeki etkisini belirttiniz. Ben de daha fazlasını söylemek istiyorum. Biz böyle mimari şehircilik, şiir tiyatro gibi meselelerden hareket ettiğimiz zaman, hep ekonomik temel nedir, hukukî düzen nedir soruları ile karşılaşıyoruz. Onlar halledilmeden bunlar olamayacak gibi geliyor. Bu kanaate varıyoruz. Tekrar edeyim, o temel yapıyı hukukî yapıyı değiştirecek şeyler mimariden, şehircilikten, şiirden, tiyatrodan gelecektir. Bu alanlarda çalışan insanlar var. Onların çalışmaları yeni istikâmetler çizecek hukukçulara, iktisatçılara demek istiyorum. Yapının mimarinin etkisi çok geniş. Ben isterim ki Türkiye sosyalist bir toplum olsun, daha namuslu yaşayalım. Bunun için sâdece kanunların, kurumların değil insanların psikolojisinin de değişmesi lâzım.

Bir Rus romancısı Şolohof romanında «Toplumsallaştırılmış horozlardan» bahsediyor. Çok hoş, Sabahları toplumsallaştırılmış horozlar ötmeğe başladı diyor. Benim horozum ötmeğe başladı değil. Bir mahallenin horozları, hepimizin olan horozlar uyandırıyor onları. Meselâ bu benim anlatmak istediğim şeyi açıklıyor. Horozların toplumsallaştırılması onları öyle sevmek çok mühim bir şey.

Bu düşünceye, meselâ şairler bir şey katabilirler ama, mimarlar çok daha fazla şey yapabilecekler, yapıcılar çok daha fazla etkili olacaklardır. Etiler'in hafif bayırı yok eden, göstermeyen şuuru neler yapmaz, O insan üzerinde. O insanı neler düşündürmez. Burada sadece öteden beklemek değil, biz bu yapılarla, bu kuruluşlarla da insanları yeni bir insan haline getirebilir miyiz diye düşünüyorum. Bu benim için bugünkü konuşmalarımızın en önemli kısmı.

Cansever· — Herbert Reed «san'at eğitimi değil san'at yolu ile eğitim» diyor.

Eyuboğlu. — San'atı öğretmek zaten kimin haddine?

Cansever. — Biz gerekli olan şekilde bir çevre yarattığımız zaman insanın şuuruna sahip olduğu bütün anlarda bu çevre ile etkiliyoruz. Başka hiç bir san'at faaliyetinin ve düşünce şeklinin bu derece geniş ve uzun etkili olmadığı ortada.

Anday. — Bir de şöyle bir mesele var. Bizim Divan Edebiyatı zamanında roman yoktu, şimdi çok paradoksal gelecek ama ben yine söyliyeceğim. Masa yoktu da ondan. Doğru olabilir bu söz. Çünkü diz üstünde roman yazılmaz. Diz üstünde gazel yazılabilir. Roman yazmak için masaya oturmak lâzım. «Oğlunun roman yazmasını mı istiyorsun? Bir masa satın al.» Meselâ bunu diyebiliriz. Eşyanın etkileri bu kadar büyük üzerimizde.

Akçura· — Bu ters de söylenebilir. Roman yazmak arzusunda isen o zaman masa yap.

Cansever. — Biz her ikisini söylüyoruz. Şimdi biz topluluğun gelişmesi içinde üzerine basacak ve bizi ileriye götürecek noktalar arıyoruz. Biz eğer roman yazacak bir toplumu geliştirmek istiyorsak ona göre çerçeve yaratmak mecburiyetindeyiz. Bu kaçınılmaz bir şeydir.

Eyuboğlu. — İktisatçılar hakikaten iktisadi problem halledilmedikçe hiç bir şey halledilemez diyorlar. İlk önce doğru gibi geliyor insana, fakat iktisadi durumun değişmesi insanların değişmesi ile olacaktır.

Anday. — Türkiye'de şehircilik idraki uyanacak ki...

Cansever. — Hattâ insanın insan olduğunu farketme-

si bâzı haklara sahip olduğunu anlaması lâzım ki doğru bir iktisadi düzen de ortaya çıkartılsın.

Anday. — Yaşadığımız senelerde hepimiz gördük ve yaşadık ki sendikadan bahsetmek hapse attırırdı insanları. İşçiler sendikayı gerekli bulduklarını ifade edince hükûmetler iktidarlar sendikayı tabiî karşılamaya başladılar, değil mi?

Cansever. — Esas yaratıcı motif kaçınılmaz bir şekilde insan oluyor.

Anday. — Meselâ kölelik neden kalktı yeryüzünden? Köleliğin doğru olmadığını düşünen insanlar yüzünden mi acaba? Bilmiyoruz. Tarihin o safhası karanlık değil mi? Acaba kölelik tartışmaları mı daha evvel başladı, eski Yunan'da daha evvelden yapılmıştı. Yoksa köle isyanları mı daha evvel olmuştur, belki de. Karanlık değil mi? Sokrat'ta, Eflâtun'da o fikirler var ama, nereden geldi onlara? Köleliğin gayrimeşru olduğuna dair hiç vesika yok elimizde, acaba hareketten mi iş başladı?

Eyuboğlu. — Belki aramamak lâzım bunları.

Cansever. — Vaka'nın motifi nedir? Vakanın motifi de nihayet muayyen bir düzene ferdin, insanın razı olmamasıdır.

Anday· — Çok mühim bir tartışmaya geldik bence. Acaba siz, arkadaşlarınız falân bu meseleyi düşündüğümüz için mi bu mesele Türkiye'ye geldi?

Cansever. — Hayır, hadise cereyan ediyor. Hadiseye karşı bizden evvel başkaları ayak diriyor. Meselâ, kimler? Gecekonducunun kendisi ayak diriyor, barınmak istiyor. Fakat onun reaksiyonu insan reaksiyonudur.

Anday· — Çıkarını düşünen insanın meselesi.

Cansever. — Yalnız öyle değil. İnsan olarak yaşamak için çocuğunu barındırmak için medeniyet görmek için, medeniyeti görmek için.

KONUŞMA

Ludwig Mies Van der Rohe Amerikan Mimarlar Enstitüsünün 1960 senesi Nisan ayında San Fransisco daki senelik kongresinde Altın Madalya ile taltif edilmişti.

Bu yazı Arts - Architecture dergisinin 1960 Haziran sayısından tercüme edilmiştir T. C.

«Amerikan Mimarlar Enstitüsünün Altın Madalyasını almak gerçekten büyük bir şeref.

«Bu, çalışmamın meslektaşlarım tarafından anlaşıldığının ve takdir edildiğinin bir belirtisidir.

«Bu seçkin takdir ifadesinden dolayı gerçekten minnettarım ve müteşekkirim.

«Bu vesileyle, bu memlekete gelebildiğim ve burada öğretmek ve çalışmak fırsatına sahib olduğum için duyduğum ve her zaman duyacağım derin minnettarlığı ifade etmek isterim.

«Öğretmek beni mimarlıkla ilgili düşüncelerimi berraklaştırmağa zorladı.

«Çalışma, düşüncelerimin doğruluğunu denemek imkânını verdi.

«Öğretmek ve çalışmak beni, herşeyden daha çok düşüncede ve davranışta berraklığın zorunluluğuna inandırdı.

«Berraklık olmadan anlayış olamaz.

«Ve anlayış olmadan, yön olamaz, yalnız karışıklık olur.

«Bâzı zamanlar, 1900 yıllarında olduğu gibi büyük adamların yarattığı bir bulanıklık olur.

«Wright, Berlage, Bekrem, Olbrich. Loos ve Van der Velde'nin herbirinin aynı yönler tutarak çalıştıkları zaman gibi.

«Çoğu kere öğrencilerin, mimarların, meslek dışından ilgili kişilerin soruları ile karşı karşıya kaldım.

«Buradan nereye gidiyoruz?

«Helbetteki her Pazartesi sabahı yeni bir mimarî yaratmak ne gerekli ne de mümkündür.

«Sonunda değil, bir Çağın başındayız; yeni araçlara ve sahih olacak olan, teknolojik, toplumsal ve ekonomik kuvvetlerin, yeni kuvvetlerin yönelteceği yeni bir ruhun önderlik edeceği bir çağın başındayız.

«Bu sebebten yeni bir mimarimiz olacaktır.

«Fakat gelecek kendi kendine doğmaz. Yalnızca işimizi doğru yolda yaparsak bu, gelecek için iyi bir temel olur. Bütün bu yıllarda mimarinin biçimlerle bir oyun olmadığını daha ve daha iyi öğrendim. Uygarlık ile mimarlık arasındaki sıkı bağlantıyı anlamak imkânını buldum. Mimarlığın, uygarlığı yönelten ve ayakta tutan kuvvetlere dayanmak zorunluğunda olduğunu ve zamanının iç yapısını en iyi ifade ettiğini öğrendim.

«Kısmen geçmiş, kısmen içinde olduğumuz zaman ve kısmen de gelecek olması dolayısıyle uygarlığın yapısı basit değildir. Tanımlanması ve anlaşılması zordur. Öz yapısı dolayısıyle geçmiş'e ait hiçbirşey değiştirilemez. Yaşadığımız zamanı kabul etmek ve ona hâkim olmak gerekir. Fakat gelecek açıktır, yaratıcı düşünce ve davranışa.

«Mimarinin içinden doğub gelişeceği yapı budur. Onun için mimarî uygarlık içindeki en belirli ve ifadeli kuvvetlere bağlanmalıdır. Yalnızca Çağın özüyle ilgi kuran bir bağlantı gerçek olabilir. Bu bağlantıyı gerçek bir bağlantı olarak isimlendirebilirim. St. Thomas Aquinas'ın anlamıyla gerçek: **Adequatio intellectus et rei.** Veya modenr bir filozofun bugünün diliyle söylediği gibi: Gerçek olayların anlamıdır.

«Yalnızca böyle bir bağlantı uygarlığın karmaşık yapısını kapsıyabilir. Yalnız böyle mimarî uygarlığın gelişmesine katılabilir. Ve yalnız böylece uygarlık biçiminin yavaş gelişmesini ifade edebilecektir

«Bu, Mimarinin görevi idi ve görevi olacaktır. Gerçekten zor bir görev. Fakat Spinoza bize büyük şeylerin hiçbir zaman kolay olmadığını söylemişti.

Büyük şeyler nadir oldukları ölçüde zordurlar.»

ÇEVRENİN PSİKOLOJİK ÖNEMİ

Gökçe Cansever ph.d.

İnsanın çevresiyle olan bağını Berkeley ve Descartes'ın görüşlerini karşılaştırarak inceliyebiliriz. Geniş bir anlamla özetlenirse, Berkeley'e göre, dış dünya, insan muhayyelesinin bir kreasyonudur ve kişi, çevresinin tesirlerinden tamamiyle hürdür: yalnız kendi içindeki kuvvetlere tâbidir; bu kuvvetlerden sıyrılmadan, bir gerçek tahayyül edemez. Berkeley'nin solipsistik görüşünün aksine, Kartesien felsefesi, insanı bir «tabula Rasa» şeklinde canlandırmakta ve dış dünyanın tesirlerinin haricinde, insanda hiç bir imaj veya kuvvetin bulunmadığını iddia etmektedir. Bu anlayışla, insan, tamamen dış âleme tâbi olup, kendi içindeki kuvvetlerin tesirinden hürdür.

Mübalâgalı bir dille belirtilen bu iki görüşün de haksız olduğunu, müşahede etmekdeyiz. İnsan davranışını, içten gelen kuvvetlerin tâyin ettiğini, fakat insanın, sadece bu kuvvetlerin esiri olmayıp, dış dünyanın gerçeklerine uygun bir tarzda da davrandığını bugün biliyoruz. İnsan, içten gelen kuvvetlere tâbi olduğu kadar, gerçeğe de boyun eymekte, birinin tesirinden sıyrılabildiği gibi, diğerinin hâkimiyetinden de kurtulabilmektedir; ne benliğine, ne de dış dünyanın emirlerine esir düşmeden, çevresi ve nefsiyle uyuşabilmektedir.

Bu oluşumu bir başka yönden ele alalım: «farklılaşmamış bir kitle» 1 halinde doğan insan yavrusunda, iç-

---

1 **Bu konuda bak, Hartmann, Heinz. Ego Psychology and the Problem of Adaptation. Int. Z. Psa. Imago, 24, 1939, 62-135.**

güdüleriyle birlikte, doğuştan getirdiği bâzı özelliklerin (güçlerin) bulunduğu, bugün kabul edilmektedir. Tamamiyle ihtiyaç ve isteklerinin etkisiyle davranan bebek, ancak zamanla, bu primitif durumdan sıyrılmakta, getirdiği özellikleri geliştirerek, çevresinin kaidelerini benimseyip, sosyal bir varlık haline girebilmektedir. Yoğurulmamış bir hamur halinde doğan bebeğin, geliştirilmesi, ebeveyninin (: dış alemin; gerçeğin) vazifesidir. En basitinden, en kompleksine kadar, bütün reaksionlarının gelişmesinde, şekillenmesinde, ve yapılanmasında, dış dünya en önemli rolü oynamaktadır. Öyle ki, bebek daha hayatının ilk gününden, getirdiği özellikleri ve içinden doğan istekleri, çevresinin, kaidelerine göre geliştirip, düzenlemekte, böylece o gerçeğin bir mahsulü olmaktadır. Değer hükümleri, davranış tarzları, ahlâk kaideleri, inançlar, zevkler gibi çeşitli ve fevkalâde kompleks oluşumlar çocuğa hayatının ilk gününden aşılanmakta, çocuk pek küçük yaştan, çevresinin neyi doğru, neyi yanlış, neyi güzel, neyi çirkin gördüğünü öğrenmektedir. Örnekleri, müziğe önem veren aile çocuklarının müzik sevgisi, ayrı ortamlardaki çocukların ayrı diller öğrenmesi, hattâ kendi dar çevrelerinin şivelerini benimsemesi, farklı medeniyetlerden gelen kişilerin, o medeniyetin her türlü özelliğini kendi şahsiyet ve davranışlarında göstermeleridir.

Dış tesirler, sadece insanı o çevrenin sosyal bir kişisi kılmakla kalmayıp, insanın kendi içinden gelen kuvvetlerden egemenliğini kazanmasını da sağlar. İnsan, cemiyetinin kaidelerini benimsedikçe, içgüdü ve isteklerini kontrol edebilmektedir. Bu gelişmeye henüz erişmemiş olan çocukta, içgüdü kontrolü yetersiz olduğundan, davranışı da çevrenin kaidelerine uymaz. Dış dünyanın tenbihlerinin kesilmesi sonucunda, insanın sosyal bir varlık olmaktan çıktığı, kendi iç âleminin esiri olduğu görülmektedr. Örneğin, hapishane cinnetleri; füze çalışmalarına yardımcı olarak yapılan izolasyon araştırmalarının sonuçları (2). Ne var ki, çevrenin, benliğe fazlasiyle hükmetmesi ve iç âlemin ifade imkânı bulamaması da, ferdin adaptasyonunu engellemektedir. Huxley'nin **Cesur Yeni**

Dünya'sı, Orwell'in 1984'ü, benliği hiçe sayan, ve insanı kendine köle yapan bir cemiyette, kişiyi karikatürize etmektedir.

İnsanın, iç ve dış dünyalarla uyuşarak, hayatını en verimli şekilde idame ettirebilmesi için; hem kendi içinden gelenleri, hem de gerçeğin etkilerini benimseyip, tatmin etmesi; ve her ikisinin tesirinden de nisbî bir egemenlik kazanması gerekmektedir. Dış âleme aşırı boyun eyme, benliğin ezilmesine; benliğin isteklerine tamamen uymak ise, gerçeğin düzeninden sapmaya yol açtığı için, bu iki kuvvet arasında denge temin edememiş insanlar, verimsiz, hattâ psikolojik cepheden, patolojik addedilen, bir hayat sürmektedir (3).

Dengenin temini, sadece ferdin omuzlarına yüklenmiş bir zorunluluk olmayıp, esasında, çevre tarafından, hayatın ilk gününden beri öğretilmesi gereken bir oluşumdur. Düzenli ve dengeli çevre, düzenli ve dengeli kişiler yetiştirir. Düzenli çevre, içinde yaşayan kişilerin ihtiyaçlarına ifade yolları bulan ve onları en iyi şekilde tatmin eden kaide, âdap, örf ve müesseseleri olandır; öyle ki, sosyal düzen ve kültürünü kişilerine benimseterek, paylaşılan inançlar veren bir çevrede, fertler, güçlerini yersiz çatışmalar yerine, verimli yaşayış uğruna harcamaktadırlar. İnsanların, ya çevrenin esiri haline girip, benliklerini kaybetmeleri, veya kendi isteklerini ön plâna alarak, impulsif birer varlık olarak atılmaları, kişilerinin ihtiyaçlarını yeterince tatmin edemiyen, inanç ve müesseseleri yıkılmış medeniyetlerde vuku bulur. Örneğin, dış tesirler-

---

2 Bu konuda bak, Goldberger, Leon ve Holt, Robert. Experimental interference with reality contaet: Individual differences. Harvard Symposium, Boston, Haziran 1958.

3 Bu konuda bak, Rapaport, David. The theory of Ego Autonomy: A generalization. Bull. of the Menninger Clinic, 1958, 22, 13-35.

le, sosyal düzenlerini kaybetmiş olan Amerikan yerlilerinin bugünkü durumu (4).

İnsanın çevresiyle olan bağını belirtmek amacıyla özetlediğimiz psikolojik oluşumları konumuza, san'atla eğitim problemine, tatbik edersek: Görüyoruz ki, ne çevresinin, ne de içinden gelen kuvvetlerin esiri olan insan, düzenli ortamda, hem çevresinin kaidelerini benimseyen sosyal bir varlık olmakta, hem de kendi benliğini en uygun şekilde idame ettirebilmektedir. Bu dengeli yaşayışa erişebilmesi için, sosyal tesirlerle şahsiyetini yapılandırmakta ve çevresinin her türlü özelliğini düşünce, his ve hareket âlemlerinde aksettirmektedir.

Aynı şey san'at gibi bir özelliğin benimsenmesi için de caridir. Müşterek bir san'at anlayışı, âdap ve örf çerçevesi içinde gelişen çocuklar, sadece çevrelerinin inançlarını kapmakla kalmayıp, ilerde bu inançları birbirleriyle paylaşabilmektedirler. Müşterek anlayışla yetiştirilmiyen kişiler ise, kâhil olduklarında ne kadar özel eğitime tâbi tutulsalar dahi, ilk benimsedikleri inançlardan sıyrılamıyacaklarından, çeşitli sosyal ve psikolojik çatışmalara duçar olacaklardır.

Âdap ve örfleri müşterek olmıyan kişiler arasında çatışmalar doğduğu gibi, belirli bir san'at anlayışı olmıyan çevrelerde gelişen ve özelliklerini kendi iç dünyalarının tesiriyle geliştirmek zorunda olan ferdlerin ifadeleri, beraber yaşadıkları kişilerin ifadeleriyle çatışacak ve paylaşılamıyacaktır. Bu bakımdan, düzeni dağılmış bir cemiyette, müşterek bir san'at anlayışının teşekkül etmesi, o cemiyetin insanları arasında, his ve görüş birliğinin kuvvetlenmesine yol açar.

---

4 **Bu konuda bak, Erikson, Erik H. Childhood and Society. New-York: W.W. Norton and Co., 1950.**

VANDALİZM ÜZERİNE

Y. Mimar Cihat Burak

Vandalizm, her memlekette ve her çağda rastlanan bir davranıştır. Titien'in yere düşen fırçasını almak için eğilecek kadar san'ata ve sanatçıya saygı duyduğunu göstermek isteyen Şalr Kent, Alhambra sarayının büyük bir kısmını yıktırarak yerine gayet çirkin bir yapı yaptırmakla vandallık duygusunu tatmin ediyor. İstanbul'da yerine konması mümkün olmıyan anıt yapıların sorumlusu bile olmadan yok edilmesi bu davranışın en acıklı örnekleri. Fındıklı'da Güzel sanatlar Akademisinin bahçesinde yol üstüne geldiği için yıktırılan gri-yeşil taştan, belki eşi Türk Mimarlık tarihinde bulunmayan o güzelim binanın yazılı bir emir bile olmadan yok edilmesi; Nusratiye camisi önündeki küçük şaheser çeşmenin hiç ilgisi olmıyan bir yere götürülüp monte edilmesi bu davranışın yüzlerce örneğinden bir ikisi. Şimdi o yapının yerinde yeller esiyor, muhafaza edilmesi, yahut bir az geride, yeniden inşa edilmesi imkânları vardı elbette... O bina taşıdığı değerin kurbanı olmuştur da denebilir. Güzelin bu türlüsüne hiçbir zaman tahammül edememiş, onu her ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırmayı, yok etmeyi hayatının gayesi bilmiş zihniyet her zaman yaşadı, yaşamak için her şeyi, her türlü yalanı, alçaklığı göze almaya hazır. Bundan kazancı nedir, bilinmez; ama bu işten son derece zevk duyduğu, sadist bir arzuyla hırsından titreye titreye kıyıda köşede kalmış şaheserlerin kanına girmek için Vampirler gibi karanlıklar içinde kanat çırptığına şüphe yok. Bu konunun üzerinde ne kadar durulsa azdır.

Türkler, Selçuklular devrinden beri gerek devlet ya-

pıları, gerekse şahıslar tarafından âmme hizmeti için bırakılan eserleri korumak için vakıf müesseseleri tesis etmişler ve bu eserlerin bakım ve onarımı için gelir membaları göstermişlerdir. Güzel bir şeyi yıkmak, yok etmek Türk Milletinin yaradılışında yoktur. Cengizhan, Timur, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanunî ancak stratejik maksatlar için yıkıma müsaade etmişlerdir. İstanbul'un surlarını Edirne Tophanelerinde döktürdüğü devâsa toplarla dövdüren Fatih Sultan Mehmetin şehri alır almaz ilk işi Ayasofya câmiisinde namaz kılmak ve İstanbul'da et, ekmek, sebze gibi ilk ihtiyaç maddelerine narh koydurarak şehrin muhtelif yerlerinde 120 kadılık tesis etmek olmuştur.

Fatih, sosyal nizamın düzenine gayret ederken bir taraftan da şehrin tarihi âbidelerinin korunması için nizamlar koymuştur. Fâtih'in mermer bir heykelin başını koparmak için gürzünü kaldırmış bir yeniçerinin eline şeşperini fırlatarak bileğini kırdığı rivayet edilir. Bir islâm devletinin hükümdarı olan Fâtih Ayasofya ve Kaariye câmilerindeki mozaikleri hıristiyan eseridir diye tahrip ettirseydi Türkler hem medeniyetlerinin şahidini kaybedecekler, hem de bütün insanlık bütün insanlığın malı olan bu eşsiz san'at hazinelerinden mahrum kalacaktı. Macaristan'ın bir şehrinde İkinci Dünya Harbinde tahrip edilmiş kiliselerden birinin tâmiri sırasında duvarlardan birinin içinde kaybolduğu zannedilen bir Meryem heykelinin bulunduğu önü tuğla ile örülü bir nişe tesadüf edilmiş, yapılan tetkiklerden bu heykelin Türkler o şehri aldıkları zaman kilisenin câmiye tahvilinde tahrip edilmiyerek o şekilde muhafaza edildiği anlaşılmıştır. Macar hükûmeti bu kadirşinaslığını yine bir kadirşinaslıkla karşılamayı doğru bulmuş ve olayı madenî bir plâkaya yazılarak nişin yanına asılmıştır. Bu derece medenî seviye ve müsamahaya sahip müslüman dedelerimizin yanında lâik Cumhuriyet devrinde yapılanlara bakalım. Cumhuriyet devrinin bâriz vasıflarından biri tarihi ve kubbeli olan bilhassa hıristiyan yapısı olan san'at eserlerine kayıtsız şartsız düşmanlıktır. Şebinkarahisarda dağın şark

yamaçlarında birçok şehirlerimizde olduğu gibi bir Meryem Ana Kilisesi vardır. Bu kilise Şebinkarahisarlıların her gelen yabancıya iftiharla gösterdikleri bir san'at eseridir. Köylü asırlık hoşgörürlüğü ve aklı selimi ile cehaletine rağmen bu yapıda bir san'at kıymeti olduğunu sezmiştir. Kiliseyi dolduran papazlar senelerden beri burayı terkettikleri halde kayalara tırmanan kesme taş basamakları, 250 m. uzunluktaki devâsa harici duvarın oraya hasıl çıkarıldıkları anlaşılmayan taşları; kapılar, döğme demir parmaklıkları, kayalar içine oyulmuş 3 katlı ve her katında bir büyük merkezi salon yanlarında beşer hücresi, salon ve hücreleri süsleyen altın yaldızlı freskler, yazılar, kabartmalar sapa sağlam durmaktadır. 1950 senesinde Giresun valisi Şebinkarahisarı ziyaret eder, köylüler herkese olduğu gibi valiye de Meryem Ana Kilisesini görmesini tavsiye ederler. Vali dik yamaçlardan güçbelâ çıkarılır, gözleri kamaştırıcı âleme girince hiddetinden tepesi atar, müslüman memleketlerinde kilise olamıyacağını, köylülere kanları uyuşmuş insanlar olduklarını, yoksa bu rezalete tahammül etmemeleri lâzım geldiğini haykırır ve taş taş üstünde kalmamak şartı ile kilisenin yıkılmasını emreder. Köylüler hemen işe girişerek kesme taşları dağ yamaçlarından aşağı atmaya başlar ve hemen oracıkta kayaların dibinde enkazla köylerini kurarlar. Doğu Beyazıt'ta 1938 senesine kadar sapa sağlam duran İshak paşa kasrının enkazından askerî makamlar tavla ve kantin binaları yapmışlardır. Antaly'da Perge harabelerinde halen vazifeli bulunan bekçi 10 sene evveline kadar yer üstünde kalan mermer heykellerin orada vazifeli bir orta mektep müdürü tarafından yaktırılarak kireç yapıldığını ve bunu mektep inşaatında kullanıldığını söyledi.

1945 senesinde Kastamonu'da vazife ile bulunduğum sırada Musa Fakih Câmiinin yıkılmak üzere olduğunu görerek rölövesini yapmış ve şehrin tanınmış sicil yapılarında Eligüzel Konağı diye adlandırılan binayı seçmiştim. O zaman binanın zaruret içinde olan sahibi «malını» satmak istemiş, burayı müze yapmak üzere almak isteyen Maarif teşkilâtı 10.000 lirayı temin edemediğinden bina

bir başkasının mülkiyetine geçmiştir. 1957 senesinde Kastamonudan geçerken Eligüzel konağını aramıştım. Binanın bir müteahhit tarafından alınarak yıktırıldığını, geride kalan az bir kıskımının ardiye olarak kullanıldığını gördüm.

Sivil mimarimizin en nefis nümunelerini barındıran Kastamonu'da Nafia Vekâletinden Mr. Wagner, Şehirci Wagner'in oğlu, Aydın Germer (şehirci) ve benden mürekkep heyet vazife ile gittiği Gerze'den dönerken şu hadiseye şahit olmuştu: Wagner Kastamonu'nun yukarı mahallesinde gördüğü bina manzumelerinin gerek mimarî, gerekse şehircilik bakımlarından şaheser denilecek güzelliklerini elindeki makine ile tesbit etmeye başlamış ve bu arada bâzı evlere sahiplerinden müsaade alınarak girmek imkânı olmuştu. Oldukça eski bir konakta bir anne ve kızının yaşamakta oldukları görüldü. Konak, içinde büyük sofaları, yemiş odasında alçıdan yemiş rafları olan karakteristik bir Türk yapısıdır. Büyük ve bakımsız bir bahçe içindeki evin sahibi yakında burasının satılacağını, arsasının parsellenerek yerine şehre hariçten gelmiş göçmenlerin gecekondu yapacaklarını, kendisinin de şehrin aşağı kısmında kârgir bir apartman yaptırmak istediğini söylemişti. İktisadî icapların insanları, bakımı zor, muhafazası müşkül eski binalarında oturmaktan alıkoyduğu bir hakikatse de, bu insanların artık içinde doğup büyüdükleri baba yadigârı binalar, güzelliğini anlamak hassasını kaybettikleri de o kadar doğrudur. Amasya'da da durum birçok Türk şehirlerinde olduğundan başka türlü değildir. Şehir bir taraftan hiçbir karakteri olmayan kalfa işi kârgir ve çirkin yapılarla dolarken belki de hatalı ve düzeltilmesi gereken bir imar plânının icaplarına uyularak yalıboyundaki binaların yıkılarak yerlerine cadde açılmasının düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Şehrin içindeki tarihi anıt kıymetinde bir kısmı onarılmış, bir kısmı harap yapılar bugün eski şehircilik düzeni ile birlikte Amasya'nın tarihi ve millî karakterini teşkil etmektedir. Tarihi şehirlerde şehirlerin genişlemesinin çok nâzik bir mesele teşkil ettiğini ve İmar maksadiyle vu-

rulan her kazmanın şehrin tarihi ve içtimaî şahsiyetine bir «lobotomie» ameliyesi tesiri yapabileceği unutulmamalıdır. Şehirlerin zamanın icabı, nüfus artışı; içtimaî şartların değişmesi neticesinde eski hüviyetini muhafaza edemiyecekleri bir hakikattir. Yalnız bu değişmenin o şehrde yaşamış nesillerin bırakmış olduğu mânayı değiştirmeden, şehri medenî çehreye kavuşturmak gayesi ile yapılması şarttır.

Türk şehirlerinin mahvolmasında başlıca üç âmil zikredilebilir.

1 — Arsa spekülasyonları (mücadele edilmesi en zor düşman).

2 — İmar plânının yapılmasını gerek sipariş gerekse müsabaka yolu ile deruhte eden mimar veya şehircinin o şehrin ruhunu kavrıyamamış olması...

3 — İkaz edilmiş iy niyetli veya ikaz edilmiş fakat ikazlara aldırmayarak kötü niyetli (Vali, Belediye reisi, milletvekili) gibi icraî kuvveti olan idare âmirlerinin kanun ve nizamlara rağmen keyfi hareket ve tasarrufları (son defa Çorlu'da Sinan'ın hamamında olduğu gibi).

4 — Halkın cahil ve kültürsüz oluşundan doğan tahripçi davranış.

5 — Zamanla hükmü icra eden ve küçük hizmetlerle önüne geçilecek tabiat tesirleri.

Yukarıda görüldüğü gibi 1 No. lu medeniyet düşmanı olan spekülasyoncu zihniyetin yanında şehirleri bir anda yok eden zelzele, yanardağ gibi tabiî âfetler ehemmiyet sırasında pek masum olan 5 nci sırayı işgal etmektedir. Milâddan evvel 69 senesinde Vezüv'ün külleri altında mahvolan Pompei ve Hercularnum şehirleri bugün asliyle meydana çıkarılmaktadır. Üzerlerinden medeniyetler geçmiş ve kat kat arkeolojik tabakaların teşkil ettiği tepelerin altında son uykularına dalan Eti, Yunan, Roma, Selçuk şehirlerinin kalıntıları zamanla sihirli bir perinin değneği ile uykusundan uyanan «ormandaki güzel» gibi arkeologların mütevazi ve sessiz çalışmaları ile meydana çıkmaktadır. Bir zelzele çökmesi neticesinde denizin di-

bine inen şehirlere balıklar, deniz canavarları hiç bir şey yapmazlar, yosunlar, deniz nâimeleri ayakta kalmış sütunları, duvar parçalarını şefkatli eller gibi sararlar, utangaç yengeçler yerlere yuvarlanmış mermer heykellerin hayretten açılmış ağızlarının içine girer ve orada barınırlar, fakat hiçbirinin aklından hiçbir şeyi tahrip etmek geçmez, fakat insafsız spekülâtör'ün kafatasının içinde insan beyni yerine haşlanmış bir patates taşıyan «nâlâyık» idare âmirlerinin, mesleğiyle elindeki diplomasından başka hiçbir bağı olmıyan şehirci mimar veya mühendisin ortadan kaldırdığı, katlettiği güzelliği hiçbir şey yerine koyamaz. Ona hiç kimse artık yeniden can veremez. Çünkü o tek başına değil ekseriya çevresi ile birlikte ortadan yok olmuştur. Kelebeğin kanadındaki renklerin revnakını temin eden nasıl o kanatları kaplayan tozsa, bu eserlerin canını ruhunu teşkil eden de çevreleri ile münasebetleridir. Beyazıt meydanı, onun yaşamasını sağlıyan çevresi, küllüğü, büyük çınarı ile bir bütündü. Çınar kesildi, küllük, İstanbul'un belki de en şirin köşelerinden biri yok edildi. Dolmabahçe sebili, bitişiğindeki o harika ahşap yapı, içinde Sultan Ahmet Câmisinin mimarının mezarı bulunan haziresiyle ortadan kalktı, hem de hiçbir sebep yokken...

İstanbul bundan ne kazandı? Bu işi yaptıranlar ve yapanlardan biri dediğini yaptırmanın kör gururundan, öteki kör bir gururun gözüne şirin gözükebilmekten başka ne kazandılar? Kazanan yalnız VANDALİZM. O, elinde kazması, ağzından burnundan dumanlar çıkararak homurdanan greyderine binmiş, dişlerinin arasında sallanan bir insan ayağı, gözlerimizin içine bakarak sırıtıyor.

Forum, 15 Eylûl 1960

ŞEHİRLER VE POLİTİK ORTAM

Tuğrul Akçura

Beşerî olguların en karışıklarından olan «Şehir» in anlaşılmasında konunun çok farklı açılardan ele alınması gerekiyor. Fizikî veriler, kentin en genel olarak bulunduğu coğrafî bölgeden, özellikle yerleştiği yöreye kadar inceleme açılarından birini teşkil ediyor. Ancak bu fizikî veriler tarihi ortam içinde ve tarihi olgular yolu ile etkilerini gösteriyor. Böylece Şehir'in incelenmesinde diğer bir inceleme açısı ortaya çıkıyor. Tarihi incelemelerde, doğrudan doğruya şehir hayatını ilgilendiren tek tek olgular incelenebileceği gibi, tarihî ortamı genel olarak ele almak ve en geniş şekilde Şehir'i bağlı bulunduğu iktisadî, sosyal, idarî anlamları ile politik ortam içinde düşünmek gerekmektedir. Yazımızda bu gerçeği Dünya ve Türkiye'den özet bâzı örneklerle tekrarlamaya çalışacağız.

Babil'in binlerce yıl süren parlak hayatını, günümüze kadar dillere destan olmuş şöhretini, düşünelim. Tabiî bunu Fırat üstündeki müsait coğrafî durumu ile izah mümkün. Ancak bu müsait coğrafî durumun tarihî bir ortam dışında anlaşılmasına imkân yok. Diğer taraftan tarihî tek tek hadiseler de Babil'in önemini izah edemiyor. Şehir'in doğuşunda Hükümdar Tevrat'tan naklen «Kuvvetimin gücü ile ve büyüklüğümün şânı için kurduğum büyük Babil burada değil mi?» diye gururlanıyor, halbuki kuruluş Şehrin parlak hayatını açıklamaktan uzak. M.Ö. 689 da Şehir Asurîler tarafından taş taş üstüne bırakılmamacasına tahrip ediliyor, sular altında bırakılıyor. M.Ö. V asırda İranlılar tarafından tahrip ediliyor fakat daha da haşmetli olarak hayatını devam et-

tiriyor. Gerçekte Babil'in önemini Mezopotamya'nın idarî, askerî ve kültürel önemi içinde düşünürsek anlıyabiliyoruz. Sadece, bu politik ortam içinde coğrafî ve tarihî olgular anlam kazanıyor. Keza Büyük İskender'in yarattığı Şehirleşmeyi, İmparatorluk ve Hellenistik medeniyeti, Roma İmparatorluğunun geliştirdiği şehirleri ise «Roma Barışı» içinde düşünürsek anlıyabiliriz.

Geçen yüzyılda Londra büyük bir hızla gelişti, ve tarihte görülmemiş önemde bir Metropoliten oldu. Bu olayın nedenini yalnız bu kentin verilerinde bulmak imkânsız. Ayni devrede Glaskow, Birmingham ve bütün Orta İngiltere sanayi havzası, Liverpool, Manchester, Sheffield ve bir çok diğer kent çoğu defa daha da süratle büyüyor. Londra'nın bu rekabete rağmen gelişmesini anlamak için Ülke nüfusunun % 80 ini şehirlere yığan genel kentleşmeyi düşünmek gerek. Bu kentleşme ise nedenlerini politik ortamda, Britanya İmparatorluğunda, Sanayileşmekte ve en genel açıklama olarak ta kapitalist sistemde buluyor. Gerçekten kapitalizm hem çıkış ülkelerinde, Batı Avrupa'da ve özellikle İngiltere'de ve hem de sonradan rejime dahil olan Ülkelerde, özellikle A.B.D. ve Japonya'da dünyanın tanıdığı en yoğun kentleşmeyi yarattı. Bu rejim ayrıca genel anlamı ile sömürge durumuna düşen Ülkelerde de farklı nitelik ve nicelikte bir şehirleşmeye yol açtı. Şehir hayatı tanımayan Siyahî Afrika kentler kazandı. Sanayi öncesi Ülkelerde ise şehirlerin dağılım, önem ve karakterleri değişti.

Yüzyılımızın önemli kentleşme cereyanını ise kominist rejim yarattı. S.S.C.B. inde şehirlerde yaşayan nüfus oranının % 15 den % 50 nin üstüne çıkışı, Moskova'nın kazandığı önem, Urallardaki nüfusu 6 milyonu aşan Şehirler silsilesi bu rejimin ve bu ülkenin politikasının tabiî sonuçlarıdır. Politik ortamın etkilerini sadece şehirlerin dağılış ve gelişmelerinde değil, ayni zamanda şehirlerin kazandığı şekil ve karakterde de bulmak mümkün. Geçen yüzyıllarda Batı Ülkelerinde ortaya çıkan İşçi - Sefalet konutlarını, ticarî-malî yapıların kazandığı önemi veya sermayedar-emekçi mahallelerinin ayrılışını kapitalist

rejim dışında anlamak güçtür. Keza geçen yüzyıl Paris'inden, Hitler Almanyasına veya günümüz Moskovasına kadar diktatoryel rejimlerde şehirlerin kazandığı özellikleri de bu rejimler dışında anlamak imkânsızdır.

Osmanlı İmparatorluğu içinde Anadolu Şehirleri kapitalist öncesi bir bünye içinde belirli bir denge sunuyordu. Bu denge 19 uncu asırda Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadî anlamda bir sömürge olması ile tamamen alt-üst oldu. Diğer bir çok az gelişmiş Ülkede olduğu gibi kapitalist ülkelere açılan limanlar - İzmir, İstanbul -gelişme gösterdi, ancak bu arada mevcut karakterini kaybetti. Buna karşılık iktisadî sistem içinde kuvvetini kaybeden Anadolu Şehirleri büyük bir gerilemeye maruz kaldı. Örneğin 1838 de İngilizlerle gümrük resimleri hakkında imzalanan bir anlaşma, Türkiye'yi Batı sanayi mamûllerine açtı. Ankara'yı ele alırsak; bu politik kararın sonucu 20-30 yıl içinde Şehirdeki binlerce tiftik tezgâhından bir tanesi bile kalmıyor, Şehir faaliyet ve nüfusunu kaybediyor.

Türkiye Cumhuriyeti ikinci dünya harbine kadar bir Anadolu'ya dönüş siyaseti güttü, iktisadî bir otokrasi araştırdı. Sahil şehirlerinin çok az gelişmesine karşı, Anadolu Şehirleri büyük gelişme sundu, Ülke'nin şehir-nüfusu ağırlık merkezi doğuya kaydı. İkinci cihan harbinden sonra politik ve iktisadî cepheleri ile Batı Ülkelerine bağlanışı tekrar liman şehirlerinin gelişmesine yol açtı. İstanbul'un nüfusu takriben iki misline çıktı. Askerî önem taşıyan İskenderun Türkiye'nin en hızla gelişen Şehir'i oldu. Yine ayni devrede belirli bir politik ortam 1957-59 yılları arasında İstanbul'da İmar ismi altında yapılan yıkım ve soysuzlaştırma ameliyesini açıklar.

Bu veriler açısından Şehri plânlamakla görevli Plâncıların, politik ortamı en önemli bir veri olarak kabul etme zorunluğu ortaya çıkar. Ancak bu durumun Plâncıyı tamamen pasif role düşürdüğü sanılmamalıdır. Plâncı tutum ve kararları ile politik düzen içinde en iyi hal çarelerini bulmak, ve bu tutum ve kararları ile politik durumu etkilemek imkânını korumaktadır.

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE PLÂNCILARIN EĞİTİMİ

Harvey S. Perloff

Amerika Birleşik Devletleri Ford Vakfı geleceğin Kaynakları, Bölge etüdleri Programı direktörüdür.

Bu yazı Birleşmiş Milletler yayınlarının (Şehir ve kır plâncılarının eğitimi) başlıklı II. nci sayısından tercüme edilmiştir.

Herşeyden evvel iktisadî gelişmelerini hızlandırmayı ve halklarının yaşama seviyesini yükseltmeyi bilinçle arzulayan az gelişmiş ülkelerde plânlamanın ve plânlama için eğitimin bu amacı geliştirecek şekilde tasarlanması gerektiği açıktır. Bu memleketler için, yaratıcı bütün yönleriyle ele alınmış Bölgesel gelişmeyi sağlıyacak programlar ve tedbirler yerine daha çok kontrolun olumsuz şekillerine önem veren uzun bir sanayileşme geçmişine sahip memleketlerdeki özel teknikleri ve usulleri takib etmenin hatalı olduğu meydandadır. Adams: «Ekonominin genişlediği, gelişmeye, elverişli büyük alanlara sahip ülkeler, geçiş devresinde coğrafî alanların plânlamasında yeni ve geniş bir açıdan ele almada öncülük edebilirlerse; bütün dünya memleketlerinin, bu ülkelerdeki deneme imkânlarından faydalanması mümkün olacaktır.» diyor.

Bu hususu çok ufuk açıcı buluyorum.

Plânlamada «geniş ve yeni bir medod» un neye tekabül ettiğinin ve hızlı bir iktisadî gelişmeyi başarmaya çalışan bir memleket için ne şekilde bir plânlama eğitiminin uygun olacağının düşünülmesi bâzı ip uçları ve çıkış nok-

taları verebilir. Bu belli bir süre içinde yapılacak biçimlendirme çalışmaları ve deneme sonunda meydana çıkacaksa da en az ana hatların ortaya konulabileceği kolaylıkla anlaşılabilir. «Yeni ve geniş bir açıdan» ele almanın: a) şehir plânlamasının bir bölge zemini üzerine oturtulması, b) biçimlendirme (design), c) sosyo-ekonomik analizi de içine alan bir metod tamlığı ve (plânlama sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak) araştırma ihtiyacı ile bizi karşılaştırdığı açıktır. Muhtemelen bunların tamamen sanayileşmiş ülkelerdeki en iyi plânlama tatbikatından da daha ileri gideceğini düşünüyorum.

Meselâ, gelişmesini hızlandırmaya çalışan bir memlekette, gerçekten etkili bir plânlama sistemi, şehir ve kır plânlamasının, bölge kaynakları plânlamasının ve millî ölçüde iktisadî plânlamanın esas unsurları arasında çok belirli fonksiyonlara yönelmemeli, bunlar daha çok ortak amaçların kurulması ve gerçekleşmesi için bir tek sistemin kısımları olarak görülmelidir. Bu durum birkaç örnekle açıklanabilir.

Şehir ve kır plânlamasının birbirinden ayrı «iş» ler olarak yürütülmesi halinde plâncı gerçekte memleketin belirli ve sınırlı kaynakları üzerinde tekliflerde bulunmaya yönelecektir. Daha iyi yollar, İskân, ticaret ve sanayi alanlarının daha iyi bir düzeni, daha teferruatlı «arazi kullanış kontrolu» ve benzer şeyler istiyecektir. Diğer baskı gurupları gibi, o da dikkatini bir kaç amaç üzerinde toplayış sınırlı millî gelir içerisinden bu amaçları gerçekleştirmek için masraflar yapılmasını ister.

Şehir ve kır plânlaması, birbirine bağlanmış millî-bölgesel ve mahalî plânlama sisteminin bir parçası olduğu zaman, plâncı görevinin yalnızca şehirlerde yaşayan halk için geliştirilmiş bir çevre yaratmaya çalışmak olmadığını görür; aynı zamanda şehrin, bölge ve memleketin iktisadî gelişmesini desteklemesine örneklik edecek dinamik bir eleman olmasını sağlıyacak şekilde şehirleşmeyi yöneltir.

«Zonning» (I) tahdidlerinin mamûl fiatlarının artmasına veya mesken teminine hangi ölçüde tesir edece-

ğiyle önemle ilgilenmelidir. Plâncının biçimlendirme (design) çözümleri, ticarî alış verişlerin maliyetini, yaşamanın maliyetini, değerli dış ticaret imkânlarından faydalanmayı, yatırılacak sermaye miktarını, estetikle ve çevre ile ilgili faktörler gibi gözönünde tutmalıdır. Birbirine bağlanmış bir plânlama sisteminde her şehir ve kasabadan mevcud imkânlara ve alt-yapı tesislerine ilâve yapılmadan nekadar sanayinin emilebileceğini gösterir bilginin millî plânlama teşkilâtına akacağı, böylece pahalı alt-yapı tesislerinin daha iyi kullanılması veya en az masrafla gelişmesinin sağlanacağı beklenir.

Mumford, Mc Kinley, Grad, Bogue ve bu konudaki bir çok diğer uzmanların işaret ettiği gibi şehir, gereğince ancak peyk şehirler, kasabalar ve kır hinterlandından kurulan bir bölgenin odak noktası ve aynı zamanda meskun sahaların hiyerarşik ağının bir parçası olarak anlaşılabilir. Plânlama doğrudan doğruya şehre yöneltilmedikçe sağlâm bir şehir gelişmesi düşünülemez. Memleketin geniş bir bölgesinin su, arazi, enerji ve yeraltı kaynaklarını geliştirmekten sorumlu plâncılar bölge plânlarına şehir ve sanayi merkezlerini bağlamaz ve plânlarının içine almazlarsa, plânları aşağı yukarı mânasız kalacaktır. Esas itibariyle bütünlüğüyle millî iktisadî siyaseti ve millî iktisadî gelişmeyi yöneltmekle görevli plâncılar, şehirleşmenin zaman-mekân boyutlarını millî plân içine yerleştirmezlerse meseleden tamamen uzakta ve kâğıtta kalacak plânlarla oynamış olacaklardır. Bugün, millî gelişme plânları ekseriya tamamen realiteden uzaktır. Zira millî plânlama teşkilâtındaki plâncılar bir şehir ve kır-bölge plâncısı için çok tabiî olan özel zaman-mekân verileri içinde düşünmek gücünden mahrumdurlar.

Millî ve mahalli taşıt şebekesi, sanayiinin memlekette dağılışı ve araziye yerleşmesi yapılmış olan konutların tipi ve sağlanmış olan kamu görevleri ve alt-yapı tesisleri su ve enerjide gelişmenin hızı, bütün bunlar ve gelişmey-

---

Not : (1) «Zonnig» arazi kullanış şekillerinin sınırlanma usulüdür.

le ilgili bir çok diğer önemli mesele eşitlikle şehir ve kır plâncısının, bölge kaynakları plâncısının ve millî iktisadî plânlamayı yapanların meseleleridir. Zira bunların hepsi ya geniş ölçüde, ya bir birleşim içerisinde, ya daha küçük ölçüde veya özel hallerde görülen ve herzaman aynı olan şeylerdir.

Şehir en geniş bölge meseleleri ile millî gelişme meseleleri eşitlikle dikkatin, sosyal, iktisadi, politik, idari, unsurlara biçimlendirme meselelerine mühendisliğe teknolojiye ve benzer unsurlara yönelmesini gerektirir. Önem verilen hususun değişik kademelerde farklı olması mecburidir. Fakat plânlamanın realitelere uygun ve tesirli olması için her vaziyette elemanların hepsi mevcud bulunmalıdır. Mesele, ekseriya söylendiği gibi, fiziki tersimata, biçim verme tasarlama çalışmasına sosyal ve ekonomik analizin ilâve edilmesi değildir. Daha ziyade konu bir plânlama işi veya aktüel meseleleri bütün karışıklıkları içinde ele alabilecek kabiliyette bir plânlama ekibi meselesidir. Bugün ekseriya olduğu gibi mahalli seviyede fiziki, veya millî seviyede iktisadî, «tek» safhalı bir plânlama yetersiz olacaktır.

Mesele bütün alanları kapsayan yeni bir şekilde ele alınacaksa şehir ve kır plâncısı daha geniş stratejik terimlerle düşünmeyi, millî plâncı da en özel zaman-mekân terimleri içinde düşünmeyi öğrenmelidir. İktisadî gelişmesini hızlandırmaya çalışan bir memlekette şehir ve kır plâncıları, bölge plâncıları ve millî plâncılar gibi, yalnızca stratejik bakımdan önemli faktörleri kontrol ve yöneltmeyi yüklenmeli ve teferruatlı yönetime ve kontrola bağlanmamalıdır. Zira bu yüzden iyi idare personeli kaynakların en kıt olanlarından biri haline gelir. Dolayısıyle çabalar teferruatlı arazi kullanış kontrolu yerine kara yollarının veya endüstrinin uygun şekilde yerleşmesine yöneltilmelidir.

Sosyal ve ekonomik analizleri fiziki plânın şekillenmesine eklemekle yetinmemek gerektiği kadar, mesele sadece araştırmayı işe en son olarak katmak, yamamak değildir. Temelsiz veya yalnızca iyi niyete dayanan bir çalış-

ma değil de gerçek ve temelli bir plânlamada araştırma, (devamlı, derin, meselenin özüne giren araştırma) daha ziyade, her kademede plânlamanın ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Plânlama ekibinin üyeleri aynı zamanda araştırmayı yapabilecek kabiliyette olmalı veya en az araştırmayı plânlamanın temel vasıtası olarak kullanabilmelidir.

Bir diğer nokta da, yalnızca çok iyi çok bilgili bir plânlamanın tamamen plânsızlıktan daha iyi olduğunun kolayca savunulabileceğidir. Amatörce, bilgiye dayanmadan yapılan plânlamanın sonunda belirli kazançlar sağlanacağı şüphelidir. Aynı zamanda kötü plânlamanın ve kötü plâncıların daha iyi plânlamaya ulaşabileceği ve derece derece muayyen bir oluş sırası dolayısıyle gelişeceği de çok şüphelidir. Başlangıçta, plânlamayı yanlış şekilde ele alış tarzını etkili olarak kendi kendini tekrar ettirmesi; zamanla, yanlış istikamette gidişin daha da hızlanması ve zaruret haline gelecek olan yeni bir istikamete dönüş için, imkânların yok olması da çok muhtemeldir.

Gelişme halinde bulunan memleketler bugünkü düzenleri tamamen katılaşmadan plânlamaya, yalnız kendileri için değil fakat sanayileşmiş memleketler için de yararlı olacak yeni yönler vermek imkânına sahip gözüküyorlar.

Ana hatlarını çizdiğim değişik yazarların bu yayında yer alan yazılarında tavsiye ettikleri unsurları bâzı genişletmelerle ihtiva eden ve üzerinde bir plânlama sistemi kurulabilecek bir «model»dir. Bu model şu unsurlara dayanmaktadır.

a, Birbirine bağlanmış millî, regional ve mahalli plânlama sistemi,

b, Bu seviyelerde sosyal, iktisadî, politik, idarî unsurlara, biçimlendirme meselelerine, mühendisliğe ve teknolojik unsurlara yönelmiş derin bir dikkat ve ilgi.

c, Teferruatlı kontrolun olumsuz unsurları yerine stratejik bakımdan önemli belirli az sayıda konu-

ya toplanmış olumlu gelişme tedbirlerine öncelik ve önem verilmesi,

d, Plânlama sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak araştırma,

e, Özelliği amatör guruplarca değil uzmanlarca yöneltilmek olan bir plânlama.

Bu «model»in işleyebilir ve realist olduğu Porto Rico plânlamasının ele alış tarzı ve başarıları ile ortaya çıkmıştır. Puerto Rico da coğrafyacı Rafael Pico ve şehir kır plânlamasının bölge ve memleket plânlamasıyla ilişkilerini ve iktisadî gelişmenin gerektirdiği hususları derinliğine anlamak gücüne sahip olan Candido Oliveros gibi değişik disiplinlerden gelen plâncıların bizzat bugünkü sistemi geliştirdikleri önemle kaydedilmelidir. Diğer hususlarda olduğu gibi plânlamada da Porto Rico lular kendi özel ihtiyaçlarını karşılıyacak bir ele alış tarzı geliştirdiler. Dar fiziki alana yönelmiş bir şehir plânlamasının ele alış tarzı yerine, kendisini koruyabilmiş ve gerek vasıf olarak yükselmiş ve gerekse alan olarak büyümüş olan, geniş ve gelişmeyi hedef tutan bir plânlama sistemi kurmuşlardır.

Bu tecrübe başka bir yerde, olduğu gibi kopya edilemez. Edilmemelidir de. Fakat ben bu tecrübemde dünyanın süratli gelişme halindeki memleketleri için plânlamayı doğru bir ele alış şeklinin, esas unsurlarının varlığına inanıyorum. Bu tutum hattâ sanayileşmiş memleketlere de kısmen tatbik edilebilir; fakat bu hususun burada tartışılması zarureti yok.

Bütün bunlar, plânlamayı etraflı ve olumlu bir şekilde ele alış tarzının geliştirilmesi için, yaratıcı plâncılardan beklenenlerin neler olduğunu düşünmeyi gerektirir. Bu plâncıların tasarlama veya şehirin derinliği ile anlaşılması gibi özel bilgi, özel bir yetileri olması istenir. Fakat bu ikinci derecede önemli bir husustur. Herşeyden evvel bunların aşağıdaki özelliklere sahip kimseler olması gereklidir :

a, Bir plânlama ekibinin fertleri olarak en iyi şekilde çalışabilmelidirler.

b, Geliştirme gayesiyle ve olumlu yönde nasıl düşünüleceğini ve çalışılacağını bilmelidirler.
c. Stratejik terimler içinde düşünmeyi bilirler.
d, Araştırmanın nasıl kullanılacağını bilirler,
e, Problemlere, gerek fiziki ve gerekse sosyo-ekonomik alanlara yaratıcı çözümler bulmak için el atarlar.

Bu özellikteki plâncılar nasıl yetiştirilebilir? Bir çok ele alış şeklinin mümkün olduğu aşikârdır. Eğer doğru yöneltilmiş bir plânlama Porto Rico'da olduğu gibi yürümekte ise; dikkatle hazırlanmış usullerle, iş üzerinde plânlama eğitimini en iyi bir şekilde tatbik etmek mümkündür. Buna ilâveten izinli olarak üniversite seviyesini aşan bir eğitim, dışarıda kısa süreli eğitim, Üniversite seminerlerine iştirak ve benzer usullerden faydalanarak plânlama ekibi üyelerinin kabiliyet seviyelerini yükseltmek üzere devamlı bir gayret gösterilmelidir. Porto Rico bunlardan birçoğunu değişik başarı dereceleriyle denemiş bulunuyor. Bir memlekette mevcut plânlama bir çok şeyin yapılmasını arzulatacak durumda ise, plânlamada üniversite seviyesini aşan bir eğitim yapacak, ayrıca plânlama imkânlarının yeni ufuklarını ilham edecek araştırmayı sıhhatlı bir şekilde yapacak, destekleyecek ve bilhassa bir «üstün seviye standardı» getirecek bir plânlama merkezinin memleketin en önemli üniversitesinde kurulmasını en büyük ihtiyaç sayıyorum. Eğer bir memleket böyle bir merkez kurmak için çok küçük ise, diğer memleketlerle işbirliği yaparak bölge ölçüsünde böyle bir geliştirici plânlama merkezi de pek alâ kurulabilir.

a, Yaratıcı, müsbet gelişmeye yöneltilmiş bir plânlama görüşünün, b, Her gerektiği yerde araştırmadan faydalanmanın, c, Her şeyin üstünde bir seviyenin, hakimiyeti altında bulunduğu müddetce; eğitimin esas itibariyle profesyonel veya teknik karakterli olmasının veya Holford'un terimleri ile esas ele alış şeklinin jeneralistler veya spesialistler veya her ikisini yetiştirmeye yönelmesinin herhangi bir fark yaratmıyacağına inanıyorum. Böyle bir merkezin Johns Hopkins Üniversitesinin Tıb

eğitiminde Birleşik Devletlerde başarıya ulaştığını, plânlama alanında yapmaya teşebbüs etmesi gerekeceğini düşünüyorum.

Birleşik Devletlerde uzun bir süre tıp eğitiminin her çeşit yolla belirli bir başarı sağlıyamadan ele alındığı hatırlardadır. Yalnızca Johns Hopkins'in bir yukarı seviye standartını devamlı çalışan profesörler, araştırma ve talebelerin dikkatle seçimi yoluyla kurmasından sonra tıp eğitiminde özlü bir ileri atılış oldu. Dünyanın muhtelif köşelerinde nekadar başarılı plânlama eğitim merkezlerinin kurulabileceği plânlama eğitimiyle ilgilenenlerin üzerinde düşünmeleri gereken bir sorudur.

o

PRİENE VE KÂĞITTAN DÜNYAMIZ

Şevki Vanlı

Söke civarında bir tepenin üzerinde, eski Yunan şehri küçük Priene'nin kalıntıları var. Toprak yüzündeki kısımları asıl şehrin ancak yarısı ise de, tamamının ne ve nasıl olduğunu okumağa yetiyor. İnsan, tabiatın güzel bir yerini seçmiş ve taştan çevresini kurmuş. Orada her şey kararlı bir davranışla tertiplenmiş sokağı, çarşısı, yönetim kurulu toplantı salonu, mâbedi, tiyatrosu, evleri hepsi de küçük küçük yalnızca kendilerine yetecek ölçüde, dipdibe konmuş. Burada hiç bir yapı unsurunu büyültmeye veya değiştirmeye imkân yok. Ayrıca şehrin dış sınırı da kararlı bir şekilde tesbit edilmiş. Yapı malzemesi olarak, malzemelerin en katısı ve dayanıklısı, taş kullanılmış. Taş kullanıldığı yerin önemi ölçüsünde işlenmiş, yontulmuş ve süslenmiş. Eski denize doğru olan istinat duvarlarının taşları bile, iddialı bir rönesans sarayının duvarının taşları kadar emek görmüş. Bu küçük şehir yüzyılların her türlü yıpratıcılığına karşı dayansın diye yapılmış.

Priene'nin her parçası kararlı, Prieneli kararlı bir insan, ihtiyacını tanıyor, istediğini biliyor. Hayatının gidişi hakkında en küçük bir şüphesi, endişesi yok. O geleceği biliyor, yaptığı şeyin en iyi ve en son çözüm olduğundan emin. Oğlunun da, torununun da birkaç asır sonraki prienelinin de bunlara pek bir şeyler ilâve edemiyeceğine, yaptığının doğruluğuna, dünya görüşünün sağlamlığına güveniyor. Güvenmek bir şey değil, Prieneli kendi varlığının seviyesini tanıyor. «Bu böyle olur, ben bunu yaparım» diyor.

Prieneli, en sağlam yapı malzemesine, en çok emeği veriyor. Onun hayatı çok değerlidir. O pırıl pırıl mermer duvarların arasında yaşamaya hak kazanmış üstün bir varlıktır, çocukları da onun gibi güzellikler içinde yaşamalıdır. Prieneli geleceğe meydan okuyor. Hayatı olaylara değil, onun dünya görüşüne bağlı. Hayatını taştan yapmış ve içine geçip oturmuş. Madde varlıklarının basit meselelerini çoktan çözmüş, değerlendirmiş, düşünce dünyasının tadını çıkarıyor.

Şimdi de, bizim dünyamıza, beklediğimiz ve güvendiğimiz yeni gelişmelerin içinde, gördüğümüz bâzı çeşitli olaylara bakalım :

Anayasa, toplumumuzu gerici unsurların etkisinden koruyacak, ormanlarımızın daha fazla tahribinin önüne geçecek eklerin konması düşünülüyor. Tüccarların dürüst davranmaları temin edilmeye çalışılıyor, kabzımalların durumu ele alınıyor. Öğretim seferberliği isteniyor, okul ve öğretmen dâvası üzerinde duruluyor. Devlet kurumlarının ıslahı bahis konusu oluyor. Gecekondu ve mesken dâvası peşindeyiz. Bir devrim yaratmak ve şimdilik ihtilâlin sebeplerini olsun halka anlatmak istiyoruz.

Bunların, olmasını istediğimiz şeylerin ancak küçük bir kısmı olduğu muhakkaktır. Fakat meseleleri ele almak zorunluğunda kaldığımız seviyeyi pek güzel göstermektedir.

Biz, halâ gerici unsurların, 20. Asrın sonlarına doğru ve Avrupa'nın kapısında, hayatımız üzerinde söz sahibi olabileceğini düşünebiliyor ve bundan korkabiliyoruz. Orman köylerinin taşınmasını ve geçimlerini temin edebileceğimize ümidimiz yok, ceza tedbirlerini kuvvetlendirmeyi ormanlarımızın ilerde seçim hediyesi olabileceğini düşünebiliyoruz. Son altı yedi yıldan beri, tüccar adı altında, bu adı taşıyanlardan birçoğunun yaptığı sayısız kötülüğün sona erebileceğine inanmıyor, Millî Korunma Kanununu yürürlükten kaldırmaya cesaret bile edemiyoruz. İhracatçılar, «..Artık yolsuzluk yapmıyacağız..» diyorlar, bu söz karşısında sevinmekle üzülmenin arasında

bocalıyoruz. Üç buçuk kabzımalın mârifetlerine devam etmeleri bizi şaşırtmıyor.

Okul yapısı diyoruz, kırk öğrencisi olan kırk haneli bir köyde bu zavallıları sokacak dört duvar aşılmaz bir mesele oluyor. Resmî dairelerde yüzbinlerce memur pineklerken, bu çocuklara alfabe gösterecek kişi bulamıyoruz.

Devlet Kurumların, özellikle son on yılda girdiği durumu biliyor, fakat herşeye bir özür yakıştırıyor, çekinmeden «yaptırıldı» diyerek bütün sorumluluğu seçim yolu ile yetki yüklenenlere veya tâyinle yüklenenlerden âdi suçlulara veriyoruz. Yâni, hiçbir şey yapmamayı bir bakıma desteklemiş oluyoruz.

Toplumumuza son aylardaki olayları anlatmak için çırpınılıyor. Dün hepimiz şikâyetçi iken, bugün herkesden beklenen cevap alınamıyor. Koskoca bir toplum, bir taraftan öbür tarafa dönüyor, uykusuna devam ediyor. Değişen nev'inin kesilmesi...

Bütün dünya ile müşterek dertlerimiz var. Medeniyet dediğimiz şartların bulunduğu yabanda bile insanlar istismar ediliyor, şahıs veya zümre menfaatleri yaşama şekillerini tesbit ediyor. Fakat onları görünen ve saklı kusurlarından soysak bile yine de ortada elle tutulacak, gözle görülecek, kararlı, devamlı, oldukça seviyeli işler, temin edilmiş bir seviye var. Batı dünyasında da Prieneli'nin huzurunu, sağlamlığını, Selçuk'un, Osmanlı'nın heyecanını, düzenlerini ve ona olan itimatlarını bulamayız. Belki tarihin gidişinin ortaya koyduğu esaslı dertlerden kurtulmak çok güç. Fakat bizim kararsızlığımız, isteklerimizin ilkelliğine rağmen zayıflığımız, kendimize ve ileriye olan inançsızlığımız, bir hakikat ortaya koyuyor: Kâğıttan bir Dünyamız var.

Forum, 15. Ağustos. 1960

«ŞEHİRCİLİK YÖNÜNDEN İSTANBUL»

Beynelmilel Mimarlar Birliği'nin Şehircilik Komisyonu'nun İstanbul'da İ.T.Ü. de yaptıkları Toplantıda Komisyon Başkanı Profesör **André Gutton**'un yaptığı konuşma.

Grek, Roma, Bizans ve Osmanlı medeniyetlerinin karşılaşma noktası olan. Bizans, Kostantinopl ve nihayet İstanbul, insanlık tarihinin en mümtaz yerlerinden biridir. Hatırasını ve muhafazasını garanti altına almak yüksek imtiyazına sahip olanların, dikkatli ve bilgili ihtimamlarına lâyıktır.

Muhtelif yüksek kültürlerin şahidi olan bu şehrin yedi tepesinin halkı, bütün imkânlarını kullanarak, bin seneden de daha eski bir maziye sahip olan şehirlerinin fevkalâde silüetini muhafazaya çalışmalıdırlar.

Şüphesiz ölmüş medeniyetlerin, hattâ birer canlı kütüphane olan mimarî eserlerin dışında, halkın kendi öz hayatını yaşamaya hakkı vardır, kimse beşeriyetin ilerlemesine mâni olamaz. Bu itibarla, İstanbul'un imarı meselesi, ilmin bütün avantajlarından istifade edilerek ortaya konmalıdır.

Şehir sahasının tanzimi, imardan daha önce gelir ve şehircilik sanatı yolu ile icra edilir. Bu faktörlere kimse müdahale edemez ve etmemelidir.

Halkın iyi şartlar altında yaşıyabilmesi için şehir bölgesi içinde ve bu bölge, memleket içerisindeki bütün politik ve ekonomik meselelerle birlikte etüd edilmelidir.

İstanbul'un memleket bünyesi içindeki rolü bir bölge plânı ile hemen tesbit edilmedir.

İktisadiyat hakkındaki bu önemli ilkel bilgiler, İstanbul ahalisinin yaşama şartlarını belirteceklerdir. Bu bilgiler tarihî şehir için (mesken-çalışma) müşterek meselesini de tâyin edeceklerdir. Bu, aynı zamanda insanların yaşamasına ve kıymeti haiz tabiat ve tarih sahalarının korunmasına hizmet edecektir.

Bu tarihî şehirde çalışma mevzuu mevcuttur. Bunun adı Turizm'dir. Turizm bir endüstridir. Bu tarihi şehrin endüstrisi de o olacaktır. Fransa'da ticarî kudret kademelerinde, bu endüstri ikinci gelmektedir. İtalya'da ise birincidir. Bu bir hayal değil, müsbet bir vakıadır. Kaldı ki, İstanbul'da bu endüstri mevcuttur. Ancak onu işletmek lâzımdır. Bunun kaybolduğunu görmeyi kim ister? Tarihi şehrinize bu önemli vazife verildiği takdirde, bâzı kaide ve formüllerin tatbikiyle meydana gelen şehircilik sanatı da bu problemi halle muktedir olacaktır. Bir Fransız Filozofu «problem yoktur, çözümleri vardır» demişti. Bu problemin de çözümleri pek çoktur.

Bu münasebetle şu misâli zikretmek isterim: Osmanlı mimarları, tepeler üzerinde fevkalâde kompozisyonlar teşkil eden câmilerindeki cesur ve azâmetli mimariyi tebarüz ettirmek için yanlarına o güzel medreseleri inşa ettiler. Bu eserler, ölçüleriyle câmilerin büyüklüklerini meydana çıkaran geçit elemanlarıdır ve şehrin spritüel varlığını ifade ederler.

İstanbul Üniversitesinin bir tarihi vardır. Bir de istikbali olacaktır. Onun doğmuş olduğu bu sağalarda, müstakbel inkişâfını da düşünmek lâzımdır. Bütün tepeler böylece bahçeler içerisine serpilmiş alçak külliyelerle yeniden taçlandırılırsa şehrin an'anevî ölçüsüne hürmet edilmiş olacaktır.

Nadide şehrinizin tarihi abideleriyle birleşen bu Üniversite ne harikulâde bir tefekkür vahası olacaktır.

Haliç sırtları, silüetini ve bu muazzam âbidelerin eteğindeki bilhassa mütevazi ölçüsünü muhafaza edecektir. Bu suretle yapılar daha fazla tecrit edilmiş olmıyacak, bukadar mebzul kültür örnekleri etrafında gençliğin kesif bir hayatı gelişecektir.

Kolaylık düşüncesi ile bir tek âbidenin bile feda edilmesi doğru değildir. Zira bunların herbiri kendi başına birer kıymet olup milletin malıdır. Bu fikir şehrin yeniden şekillendirilmesinde esas olmalıdır.

Devrimizin şehircileri tabiatın bize bahşettiği yeşilliklerle bir paletteki renkler gibi oynamaya alışıktırlar. Yeşil şehrinizin bugünkü haline hürmet edeceklerine emin olduğum şehircileriniz, bu suretle yukarıdaki fikirden de ayrılmamış olacaklardır.

Şehir plânının programlaştırılması bakımından, şehrin genişlemesinin mutlak olarak durdurulması zaruretini ilâve etmek isterim. Bu ancak sanayiin, iyice düşünülerek ve peyderpey desantralize edilmesiyle elde edilebilir. Anadolu'da makûl bir şekilde tesbit edilmiş yeni şehirler vasıtasiyle yapılacak bu desantralizasyon, İstanbul'un daha rasyonel olarak tanzimini mümkün kılacaktır.

Bir bölge plönı yapmak ve onu kanunlaştırmak lâzımdır. İşte asıl bu plân, müstakbel şehrin doku'sunu ve onun hakiki ölçüsünü etüd etmeğe imkân verecektir.

Gözümüzün önündeki bu heybetli manzaraya, yeniden iddialı unsurlar koymak faydasızdır. Zira bunun, hâtıralarda susuzluğunu gidermeğe ziyaretçilerin his ve düşüncelerini rencide etmek tehlikesi vardır.

Yollardan vasıtalar her zaman geçecektir. Geçmelidir de, Fakat onları şehrin içinde yayadan uzağa, lâyık olduğu yere, yâni insandan uzağa koyalım. Çünkü hakikat halde hayatı boyunca korunması gereken yegâne varlık insan'dır.

Şehrin dışındaki yeni siteler ve oralara giden yollar buna iyi bir misâl teşkil edebilir.

Beynelmilel Mimarlar Birliğinin Şehircilik Komisyonu Başkanı olarak, Sayın Belediye Başkanı'nın komisyonumuz âzalarını nâzik kabulü esnasında hulâsa etmekle şeref duyduğum fikirlerini şu birkaç müşahade ile neticelendiriyorum :

Türk şehircilerinin çalışmalarını gördüm. Ve kendileriyle şehircilik hakkında görüştüm. Şehrin mes'ul şah-

siyetlerinden İstanbul için yukarda bahsettiğim, hürmet ve bu şekilde bir tanzim talep edilebilir. Zira onlar, böyle bir programı tahakkuk ettirecek kimselere sahiptirler.

Diğer taraftan Üniversite'yi ve hocalarını ziyaret ettim. Ve Genç neslin idarî makamların itimadına lâyık olduğunu gördüm.

Komisyonumuz âzası olan Prof. Piccinato'nun etrafında kıymetli bir ekip vardır. İstanbul, günümüz şehirciliğinin en mükemmel verilerine göre etüd edilmiş yepyeni ve eminim ki Profesörün direktifleri altında, an'anelerine kuvvetle bağlı bir şehir olacaktır.

Bütün milletler ve beynelmilel organizasyonlar bu fevkalâde işde Türk hükûmetine yardımcı olmalı, masrafların bir kısmına iştirak etmelidirler. Diğer taraftan Türk hükûmeti de kütlelerin iskânı için bütün gayretini sarfetmelidir.

Beynelmilel mimarlar birliğinin şehircilik komisyonu başkanı olarak fikrimizi sormak lûtfunda bulunulmasından dolayı duyduğum bahtiyarlığı belirtmek isterim.

Bugün hepimizin yarın için temennisi odur ki, insanlık tarihinin en güzide merkezlerinden birinin rönesansı herkesin eseri olsun.

İstanbul 25 Mayıs 1959

ANDRE GUTTON

Beynelmilel Mimarlar Birliği Şehircilik Komisyonu Başkanı- Ecole Nationale Supérieure des Beaux Arts
ve
Paris Üniversitesi Şehircilik Enstitüsünde Profesör

TABİAT, TARİH, KÜLTÜR DEĞERLERİ VE TURİZM ENDÜSTRİSİ

Sedat Gürel, Tekin Aydın, Yılmaz Zenger

İlgileri yurt ve toplum sorunlarının tümüne yaygın bir konuda, öncelikle amacın ve tutumun ışığa kavuşması ve doğru olarak tesbit edilmesi büyük önem taşıyacaktır. Hemen açıklayalım ki, turizm konusunda pek çok şeyler yapılması gerektiğinden, bu gayelerin bir kısmının küçümsenmeyecek yatırımlara ve bu faaliyetin geniş bir plânlama, program ve organizasyona konu teşkil edeceğinden kimsenin şüphesi olamaz. Bizim, ilgi ve kaygumuzu, gerçek başarının ön şartı olarak amaç ve tutum üzerine toplamamızın sebebi de budur. Çünkü yine şüphe edilemez ki, bu noktadaki kusur, yalnız bütün gayretleri verimsiz kılmakla kalmayacak, üstelik en hesaplanmadık kayıpları ve çöküntüleri yaratacaktır. Bunun yalnız yurdumuzda değil, dünyada da sayısız örnekleri vardır.

Türkiye, ileri uygar dünyaya ulaşmak için bâzı adımları atmaktaki gecikmesini, bir yandan dünya tecrübesini dikkatle inceleyip doğru yargılamakla, öteyandan evrensel çözümlere ve reçetelere pasif bir bağlanış yerine doğru bir düşünce sistemini kurmakla kapayabilir. Hattâ henüz kaybetmediği ve batı dünyasının yeniden peşine düştüğü değerleri, hayat kaynaklarını, korumasını, geliştirmesini bilirse bir gecikmeyi büyük bir avantaj haline getirebilir. Yoksa, olayların görüntüsü altındaki gerçekleri sezememek, geç farketmek yüzünden her zaman gecikmiş olmaktan ve batının hatalarını ibret yerine «örnek» almaktan kurtulamayız.

Yirminci yüzyıl, insanı, tabiat ve kültür değerlerini

malzeme olarak kullanan bir endüstri türünü ortaya koydu. Endüstri ve serî üretimin, makinalaşmanın insan hayatında yarattığı zorlu sorunlar karşısında kaygulanan ümanizmacıları şüphe yok ki turizm endüstrisi çok yakından ilgilendiren bir endüstri türü olmak gerekir. Nasıl olmasın ki, teknik gelişmenin ortaya koyduğu imkânların insan hayatına bir kültür, bir uygarlık vasıtası olarak maledilmelerinin; teknik, bilimsel, ekonomik amaçların, kategorik bir kısırlık ve katılıktan kurtulup gerçek ve ortak bir insanî yön ve muhteva kazanmalarının en umutlu ve etkili uygulama alanı karşısında bulunulduğu söylenebilir. Bir hayat anlayışının, bir dünya görüşünün ilkeleri olarak bu alanda kazanılanın da kaybedilenin de bütün hayatı etkileyecek güce sahip olacağı düşünülebilir.

En köklü ve en uzak hedefli toplum sorunlarının ele alınarak, her alandaki plânlama ve uygulama gayretlerinin doğru insanî, kültürel ve moral amaçlara yöneltilmesi ilkesi ile belirlenen bir devrimin eşiğinde turizm kavramının ve çevresinde toplanan gayretlerin doğru bir anlam ve yön kazanmasını beklemek hakkımızdır.

Her alanda, başarının ön şartı «amaç» ın doğru olarak ortaya konması ise hemen peşinden gelen sorun da, söz konusu alanın, hayatın bütünü içindeki yerinin, uzak yakın ilgi ve etkilerinin izlenmesi ve değerlendirilmesidir. Çoğu defa, çoğu memleketlerde ve özellikle Türkiye'de turizm gayretlerinin uğradığı ve uğraması çaresiz olan başarısızlık her şeyden önce «amaç» ın ters veya tek yönlülüğü ile yorumlanabilir. Turizm deyince, sadece, başarısı süre ile ters, maddî kazançla doğru aranlı bir «iş», bir işletme, bir cins endüstri hatıra geldikçe ve toplum ve kültür sorunları, endüstri üretim metodları ile çözülmeye çalışıldıkça bu böyle olacaktır. Bu cins davranış, makina ve endüstri çağının, bütün değer yargılarını madde dünyası ve iş hayatının çıkarları üzerine dayayan dünya görüşünün sonucudur. Bu görüşle bir ülkenin turizme vesile teşkil eden, tabiat, tarih, sanat, kültür değerleri o ülkenin işletme konusu enerji kaynaklarından, petrolünden, kro-

mundan farklı şeyler değildir. Gerekli «tesisler» kurulur ve ürünleri toplanır.

Hedefin yanlış veya ters ortaya konuşu yüzünden «turizm» kadar anlamını kaybetmiş az kelime vardır. Turizm endüstrisi, iç turizm, dış turizm, turistik şehir, turistik otel, lokanta, turistik yol, turistik tesis, turistik eşya ve turistik tarife'nin nekadar aykırı kabullere götürüldüğünün saymakla tükenmez örnekleri ortadadır. Bu kavramların berraklığa kavuşması için turisti maddî ve manevî dünyası ile bir «insan», turizmi insan hayatında tabiî bir «fonksiyon» olarak alan bir düşünce berraklığına ihtiyaç vardır.

Amacın tesbiti bir dünya görüşü sorunudur. Öncelikle turizm sözünün kapsadığı oluşumların insan hayatında hangi gerçek istek ve gereklere karşılık olduğu üzerinde düşünmeliyiz. İnsan için gıdalanma, barınma ve çalışma, fizik varlığını devam ettirebilmenin ilkel gerekleri ise, binbir tabiat güzelliği ile, tarihle, çeşitli sanat ve kültür olayları ve eserleri ile ilgi kurmak; spor, dinlenme; çeşitli ülkeler, iklimler, çeşitli toplumlar, çeşitli kültürlerle temasa gelmek, gerçekten yaşamanın temel gerekleri, beden, duygu ve düşünce sağlığı ve olgunluğunun en etkili araçlarıdır.

Buna göre, turizm adıyla, uygar bir dünyada insanların tabiî manevî ihtiyaçlarının ve haklarının karşılığı olan sosyal, kültürel ve moral bir «hizmet» vardır; «üretim» anlamında bir «endüstri» değil. Karşılık olarak, bu hizmet, duygu, düşünce ve davranışları etkileyerek geliştirmenin, insanları eğitmenin ve gerçek uygarlığa ulaşmanın baha biçilmez aracı olacaktır. Tabiat, insanlar ve kültürler arasında bu cins ilgilerin ve alışverişin sağlanması ve doğru anlamda geliştirilmesi de hiç değilse sadece ve en başta bir sermaye, yatırım, kredi ve tesis sorunu değildir. Herşeyden önce bir kültür sorunudur.

Bir ülkenin sahibi olmak, o ülkenin kültürünün sahibi olmak demektir. Bu ise, önce, içinde yaşanılan tabiat çevresi ve hangi çağa ve köke bağlı olursa olsun içinde yaşanılan kültür çevresi ile toplumun bugünkü hayatı ve

düşüncesi arasında kurulacak bağ ile ölçülebilir. Bu anlamda sahibi olduğu değerler karşısındaki davranışı, bir toplumun bugünün ve yarının uygarlığındaki yerini ve hissesini gösterir. Bu bakımdan öğünç duymak hakkını taşımak için bir toplum, onları varlığının, benliğinin bir parçası olarak, tanımak, saymak, onlarla duygulanmak, her kuşağın bir sonrakilere karşı sorumluluğuna inanmak, bunu bir millî şuur, bir tabiî davranış haline getirmek zorundadır.

Böylece turizm konusunda ilk adımda ilgilenmek gereken alan, düşüncenin ilk yöneldiği sorun, bir kültür, bir eğitim, bir terbiye sorunudur. Bir tezgâhtar gibi değil, o değerleri benliği ve hayatı içersine sindirmiş sahipleri olarak duymak, düşünmek ve davranmak için, milletçe bu yolda eğitilmemiz gerekir. Hemen hatırlayalım ki bu cins kötü davranışların acı örnekleri, cahil diye ayırd etmeye alışık olduğumuz kitleden gelmemiştir. Bilerek ve bilmeyerek amacı ters yönde veya tek yönlü tutulmuş faaliyet ve icraatın, sorumluları, çok kere sözde aydınlar, uzmanlar, meslek ve idare adamları olmuştur. Yarattığı ekonomik, sosyal, moral ve kültürel çöküntüler hesaba katılmadan yürütülen özentili, temelsiz ve şuursuz bir inşa faaliyetine imar ve sonucuna kalkınma denildiği zaman, sözde çıkarlar uğruna tabiî ve tarihî çevrenin nasıl bir kültür yoksunluğu ve düşmanlığı ile tahrip edildiğinin acı örneklerini gördük.

İdarecinin ve sözde meslek adamlarının bilgisizlik ve kültürsüzlüğü yüzünden bir değeri ortaya çıkarmak (!) isteği ile girişilen gayret yalnız başka değerlerin değil bizzat o değerin de dönüşü olmaz, onarılmaz bir şekilde tahribi ile sona ermiştir. Nasıl ki İstanbul'un tarihî yapı kültürünün servetini beş on salâtîn camiinden ibaret sanan ve onlarla yaşanan çevrenin ilgilerine bir türlü akıl erdiremeyen anlayışsızlık, bizzat o camileri ağır şekilde tahrip etmiş ise.

Turizm konusunda bu sorumları çözmek, şüphe yok ki yatırımdan, tesis yapmaktan önemce ve sıraca öncelik taşır. Gerek halk, gerek özellikle, yöneten, plânlayan,

düzenleyen kişiler bu şuura ve kültüre sahip değillerse, turizm gelişmesi deyimi ile anlaşılan şey, tahrip edilmiş bir peyzaj ve kültüre karşılık sonu şüpheli bir maddî çıkardan öteye gidemez. O zaman -abes bir deyişle- «turistik» diye adlandırdığımız değerlerin, keşfedilmiş, farkına varılmış, göze çarpmış olduğuna yanıp yakılmak gerekir. Bunun içindir ki bâzı kere belli bir kültür seviyesinin gelişmesinden önce bu cins zorlanmış bir gelişme, yersiz bir istek, önlenmesi gereken bir hal bile olabilir.

Şunu da önemle göz önünde tutmalıyız ki uranyum arayan sermaye ile tabiî ve tarihî değerleri arayan sermaye birbirinden farklı amaçlar gütmezler. Kayguları farklı yönde değildir. Öteyandan turizm uzmanı da çağın her uzman tipi gibi, bütün sorunların orada başlayıp bittiğini sandığı, kendi alanında, sınırlanmış bir düşünce- yapısına sahiptir. Aslında insanî olayların girift olan yapısı hükmünü yürütür. Fakat o, herşey bahasına hedefine ulaşmalıdır. Hattâ turizme vesile teşkil eden, değerin özellikleri bu sırada zarar görse bile. Bir işletmecinin böyle bir tehlikeyi hattâ sadece «ekonomik fayda» nın denge ve sürekliliğini teminat altında tutmak için de olsa önlemeye razı olması sık görülür bir hal değildir. Ona bir çevrenin turizm bakımından doğru bir şekilde gelişmesi için alınacak tedbirlerin her zaman, daha çok sayıda turistin çekilmesini sağlayacak yönde olmadığını, belki de ters yönde bulunabileceğini kabul ettirmek zordur.

Oysaki, insanlar bugün endüstri çağının kavurmadığı, standard damgasını basmadığı yeni ve saf dünyalar arıyorlarsa; tabiî ve tarihî zenginlik ve özelliklerini hedef tutarak Türkiye'yi seçiyorlarsa, en büyük tehlike bu uğurda harcayacağımız gayret ve alacağımız tedbirler yüzünden bu özellik ve niteliklerin zarar görmesi ve nihayet ortadan kalkmasıdır.

Gerçekten heyecan verici tabiat güzelliklerini istismar hırsı sonunda turizm endüstrisi, en farklı ve eşsiz özellikler taşıyan beldeler ve iklimlerde bile tek turistik (!) tesis ve hayat tipi yaratmıştır. Adı etrafında masllaşmış dünyalar hayal edenleri bu yerlerde büyük bir hayal

kırıklığı bekler. Kaybolan huzûr, şehirleşen sayfiye, tahrip edilen peyzaj ve sürülüp çıkarılan tabiî hayat, lokal renk, kısacası yokolan özellikler karşısında, binlerce insan için artık bu yerlerde çılgınca eğlenmekten başka yapacak şey kalmamıştır.

Şu var ki kısa süreler içinde fırsatların verimlendirilmesinden ötede bir amaca sahip olmayan gayretlerin, hayata getiremedikleri saadet bir yana, yöneldikleri hedefe bile ulaşamadıkları artık açık bir gerçektir. Sözünü ettiğimiz cinsten tesisler bugün yine sermaye ve propaganda gücü ile ayakta durabiliyorlar.

Bugünün turistini, görüntülere bakarak kendi yakıştırdığımız ruh dünyası içinde farzetmekten kurtulup insanların gerçek eğilimlerinin ne yönde geliştiğini farketmek, dünya tecrübesinden bu yolda faydalanmak fırsatını kaçırmamak gerekir.

Geçen yüzyıldan bu yana turist kelimesi önce aristokrat ve romantik tipi, daha sonra da aşırı zengin fakat yine de sıradan iş adamını ve yanısıra da yeni bir endüstri türünün hamur edilmiş malzemesi olarak orta halli büyük kalabalığı hatırlatmıştır.

Bugün turist, konuk olduğu çevrede, şehirlerinde, evlerinde, kırlarında gündelik hayatlarını yaşayan insanlardan ayrı tutulup, başka türlü davranılan, sözde itibarda da olsa göze batan, adım başında tuzak kurulan bir gelir metaı olmaktan, o ülkenin, o bölgenin, tabiî hayatının samimî ve saf gerçeklerinin dışında hazırlanmış yalancı bir dekor içerisinde yaşamaya zorunlu tutulmaktan rahatsızdır. Aslında, «bir çevrede o çevrenin hayatı vardır ve bâzı konuklar ona katılırlar» diyebilmeliyiz.

Böylece turizm bir kere daha belli çevre, belli hayat düzeni ve kültür seviyesi sorunudur. Böyle olunca da «gelişme» den anlaşılan, bunun için ortaya konan tedbirler, çeşitli alanlara yaygın bir genellik ve o çevreye özge nitelik kazanacaklardır.

Turizmi bir konukluk ve ağırlama sorunu olarak almak ve bunu o çevrenin hayat programı içinde ve birlikte çözmeye çalışmakla, belki de yapılacak iş, o çevrenin

ve hayatının değer taşıyan özelliklerini koruyacak, aksaklık ve eksikliklerini giderecek, tabiî bir olgunlaşma ve gelişmenin şartlarını hazırlayacak tedbirlerin alınması tedbirler bu tedbirlerin bir parçası olarak ortaya çıkacaktır.

Sonuç : Özetlemek gerekirse, toplum hayatının biryanda ekonomik, öteyanda kültürel iki ayrı konusu yoktur. Bunlardan yalnız biri üzerine kurulan hiçbir düzen düşünülemez ki hesaba kattığı alanda da gerçek ve sürekli bir başarıya kavuşabilsin. Bu gerçek, hedefin bölünmezliğini ve yolun tekliğini ortaya koyar. Bugüne kadar bu şuurdan yoksun gayretler yüzünden kaybettiğimiz değerler ve özelliklere rağmen Türkiye'nin halâ sahibi bulunduğu hayat kaynaklarını iyi niyetlerle, ve kendi elimizle kurutmak tehlikesini önleyecek doğru yolu seçebilmek için :

— sorunların ilgilerinin ve tedbirlerin etkilerinin yaygınlığına; amacın birlik ve bütünlüğüne,
— turizmi bir ekonomik fırsat değil, bir kültür hizmeti olarak almak gerektiğine,
— doğru gelişmiş bir kültür zemininin, hayata değer katacak doğru bir ekonomik gelişmenin ön şartı olduğuna,
— tabiat, kültür, tarih değerlerinin, çevre ve hayat özelliklerinin, kısacası kültürel ve moral hayat kaynaklarının tanıması ve korunmasının, maddî varlığın gelişme ve sürekliliğinin teminatı olduğuna,
— turizm tedbir ve tesislerinin, genel ve büyük amacın gerçekleştirilmesi için girişilecek gayretlerin bir parçası bulunduğuna,
— turist için dekor hazırlamak yerine, hayatın hendisine çekidüzen vermenin önemine,
— çevrenin ve hayatın tabiî niteliklerinin ve oluşumunun dışında kalan düzenlerin ve unsurların yaşayamayacağına,

inanmak zorundayız.

Çeşitli büyük uygarlık tabakalarının dokusu üzerinde

yaşıyoruz. Zengin bir kültür tarihinin ve eşsiz tabiat özelliklerinin sahibiyiz. Sağlam bir inançla gerçekten uygar ve mesut bir geleceğe yönelmiş bulunuyoruz. Bütün bunlar sorumluluğumuzun büyüklüğünü de ortaya koyarlar.

Alışılagelen tutuma karşılık olarak, sözünü ettiğimiz bu sorunlar burada en basit şekilde bile açıklanmış olmaktan uzaktır. Tarihî bir sorumluluk yüklenen yönetme ve plânlama organlarına, bu konularda, ancak ümanistik bilimlerle ilgili kimseler; felsefeci, sosyolog, san'at ve kültür tarihçileri, peyzajist ve mimarlar, bölge ve şehir plâncılarının ışık tutabileceklerine inanıyor; turizm konusunda amacın ve tutumun belirlenmesi; plânlamanın genel ilkelerinin ve metodunun ve plânlama ve uygulamanın gerektireceği organizasyonun ortaya konmasının yolları üzerinde bu kimselerden teşekkül eden bir kurulun tesbit ve tavsiye edeceği şekilde hareket edilmesini, örnek bir davranış ve ilk adımda başarı olarak görüyoruz.

o

200 Kuruş